

* L. As. *

433

ms

L. As. 433 ms

Abuska

S

2

19

ABUSKA.

CSAGATAJTÖRÖK SZÓGYŰJTEMÉNY.

TÖRÖK KÉZIRATBÓL

FORDÍTOTTA

VÁMBÉRY ÁRMIN.

ELŐBESZÉDDEL ÉS JEGYZETEKKEK

KISÉRTÉ

BUDENZ JÓZSEF.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA KIADÁSA.

PEST,

EMICH GUSZTÁV M. AKAD. NYOMDÁSZ BETŰIVEL.

1862.

9-14.

**BIBLIOTHECA
REGIA
MONACENSIS.**

ELŐBESZÉD.

Taval nyáron Vámbéry Ármin úr, négy évig Stambulban a müzümánok között lakta után, látogatván meg kedves magyar hazáját, egyéb becses török könyveken kívül, melyek azóta részint a Magyar Akadémia könyvtárában vannak, egy szép török kéziratot hozott vala magával — az Abuska csagatajtörök szógyűjteményt. Hogy ugyanakkor vele legelőször ismerkedni szerencsém lön, szives vala azt nekem megmutatni és csakhamar meggyőzött arról, mily kívánatos dolog volna, e szógyűjteménynek magyarul is közlése által magyar nyelvészeinknek egy legcélszerűbb segédeszközt adni kezökbe, melylyel az oszmanli-török nyelv könnyebben hozzáférhető és megszerezhető készületével a keletitörök nyelv és irodalom tanulmányozásához foghatnak. Örömkre meg is valósíthatá ebbeli szándékát, a M. Akadémia nagylelkű készséggel a munka kiadását magáévé tevén, s így Vámbéry úr addig hosszabbítá köztünk mulatását, míg az Abuska szógyűjtemény lefordításával elkészüle, s azután rám marada annak revisiója, valamint sajtó alá készítése és a kinyomtatása fölött való gondviselés.

A kézirat, mely most megint Vámbéry úrnál Stambulban van, oszmanli-török nyelven van írva, a mennyire ezen adatik a csagatajtörök szók magyarázata; ezenkívül legtöbb szónál egy vagy több vers van idézve Mir 'Ali Sír költeményeiből, melyekben a tárgyalt szó előfordúl. A magyarázott csagatajtörök szókat, melyek a kéziratban is kissé vastagabb és nagyobb írással és fölibe húzott vonallal vannak kitüntetve, szükséges vala épen úgy közölni, mint a török kéziratban vannak, annyi fölül és alúl való pontozással a mennyi ott van, hogy az olvasó maga is eligazodhassék az olvasásban

vagy jobban mondva, a hogy és mennyire olvashatást megítélhesse. Ebben az autentikus hűségre és pontosságra volt főtekintetünk és csak erre nézve is utólagosan még egyszer szorososan egybevetettem magát a török kéziratot. Azért ne csudálkozzék az olvasó, ha egyik szón ki van téve a pontozás, a másikon nincs vagy csak félig kitéve, mert így van ez a kéziratban, a melyet e tekintetben tökéletesen vissza akarunk adni, noha a pontozás legtöbb helyt az olvashatás kára nélkül bátran elmaradhatott volna, a mi még a szedőnek is jóval megkönnyítette volna munkáját.

„Az Abuska szógyűjtemény (így nevezik az első benne magyarított szóról) — keltéről és szerzőjéről — írja nekem a minap Vámbéry barátom — csak szájbeli hagyományokat közölhetek; a mi példányunkban és más kezemben forgott példányokban arról semmi említés nem tétetik. Egy tebrisi tudós, Haszan Efendi, beszéllé nekem, hogy azt az ő hazájában, valamint egész éjszaki Perzsiában *Szengilakh* (سنگیلاخ) -nak hívják. *Szengilakh* perzsa tulajdonnév; tehát nagyon valószínű, hogy ez a név a szerző nevéből ragadt reá. Keltét pedig az említett tudós 1120—1140 köré (1708—1727) teszi, és ugyancsak a kézirat címlapján való szokásos irkafirkák között egyik tulajdonosa azt már 1167-ben (= 1753/54) magáénak mondja.“ — Ezek szerint mégis csak annyi bizonyos, hogy a másolati példány, melynek Vámbéry birtokában van, nem újabb 1753-nál, tehát magától értetőleg maga a szógyűjtemény eredetileg megírása sem újabbkoru; azonban azt nem tudjuk, min alapszik tudós Haszan Efendi véleménye, hogy az a múlt század elején keletkezett volna; mert meglehet, hogy az ennél még sokkal régibb és már a 16. századból való, ha oszmanliságában előforduló némely régies formákra akarunk súlyt fektetni, s azokat nem csak annak tulajdonítani, hogy szerző kisázsiai török volt, kinek nyelve az ilyeneket még jobban megtart. Meg kell tehát elégednünk azon egy biztos adattal, mely magában az Abuskában (lásd 6. lapját) találtatik, s mely ha nem is szerző nevéből s mikor éltéről írtáról, de legalább a munka hogy keletkeztéről mond valamit.

Az Abuska-féle vagy ehhez hasonló csagatajtörök szógyűjteménynek eddig is már némi híre volt Európában, noha kiadása még nem létezik. *Abel Remusat* „Recherches sur les langues tartares“, tome I, 251. l. azt mondja: „Il existe aussi dans plusieurs bibliothèques (1) des dictionnaires indiqués comme mongols, et qui appartiennent véritablement au dialecte turk du Tchagatai; mais aucun d'eux non plus n' a été à ma disposition.“ És ugyanott jegyzetben (1): „Mir Ali Schir, Lexicon Tartarico-Turcicum a prima voce (qua mulier tartarica maritum suum compellat) *Abouska* dictum. Catal. Biblioth. Lugd. Bat. mss. 1400. Ibid. 1401. — Lexicon Mogullicum, cujus voces persicis, arabicis et turcicis explicantur. Clauditur opus carmine turcico. Ibid. 1382.“

Ez utóbbinak, a mint már a címéből is kitűnik, a miénkhez semmi köze nincsen. De még egy másikról tesz említést *Berezine E.*, Recherches sur les dialectes musulmans. Première partie: système des dialectes turcs. Kazan 1848., a 36. lapon, a csagatajtörök szókinsnek sok egyéb török dialectusokban már nem használt szók által kitűnését hozván föl s ehhez ezt jegyezvén meg: „on trouve la plupart de ces mots dans le dictionnaire *djagataien-osmanly* (manuscrit de la Bibliothèque publique de Petersbourg). Je donne le contenu de ce dictionnaire avec les extraits et la traduction russe dans ma *Description des manuscrits turc-tartares, qui se trouvent dans les bibliothèques de St. Petersbourg* (Journ. du minist. de l'instr. publ. Mai 1847).— E csagataj-oszmanli „dictionnaire“, melynek tehát kézírata Sz. Pétervárott volna meg, alkalmassint nem más mint ugyan a mi Abuskánk, s kívánatos vala, legalább orosz kivonatát egybevethetni, ha ugyan hozzá juthattunk volna.

Így tehát csak az egy kéziratunkból veszi a magyar nyelvész közönség, a mi az Abuskában ránk nézve fontos van: a csagatajtörök szókat autentikus hűséggel az eredeti írás szerint visszaadva; a szók magyar helyesírás szerint átírását, melyről mindjárt meg többet kell szólanom; végre a szók oszmanli nyelven adott s ebből magyarra fordított magyarázatát — ezt is teljes hűséggel, nem kerülve még az eredetnek némely ügyetlenségeit sem, hogy p. o. néha a szónak

csak töéértelmét adja, nem alaki viszonylását is, mire azonban helyenként jegyzet tétetett. El maradtak csak a legtöbb szókra fölhozott versek, melyek azon kívül, hogy a szó a magyarázat szerint való jelentésben csakugyan előfordúl, semmi egyéb tanulságot nem nyújtanak, s ezenfelül még, mint összefüggésükből kiszakított töredékecskék, sokszor kevésbé érthetők is. Ez tehát csak moles inutilis vala, melylyel se a könyv terjedelmét haszontalanul nevelni, se az egyedül fontos és tanulságos tartalmának átnézhetőségét megrontani nem vala szabad. De azért tekintetbe vétettek, hol a' magyarázatban valami nem eléggé világosan vala kifejezve, néhutt az átirás vagy olvasás meghatározására is — a rímek miatt.

Már most valamit a csagataji szók ezen átirása vagy olvasásáról.

Az Abuskabeli szók, minthogy Mir 'Ali Sir (Nevai) műveiből vannak kiszedve, hangbeli alakjuk szerint nem a mai keleti török nyelv szavai, hanem azéi, mely a 14-dik században volt meg; pedig négy öt száz év alatt — azt biztosan elvárhatjuk — beállanak akármely nyelv ejtésébe kisebb nagyobb változások, a miért is legelőször nem foghatjuk rá feltétlenül a mai keleti törökség ejtését, még ha legrészletesebben s legbiztosabban ismernők is, az Abuskabeli szókra, épen úgy a mint a mai magyar nyelv ejtését, melyet ugyancsak jól ismerhetünk, nem foghatjuk rá egyenesen a Régi magyar Nyelvemlékek nyelvére. Az Abuska szógyűjtemény e tekintetben szintén régi török nyelvemlék, és a ki olvasni akarja, nem teheti másképen, mint a hogy bármely más nyelvbéli régi emléket olvasna, t. i. az abban használt írásrendszerhez ragaszkodó következetességgel, azt igyekeztvén kitudni és meghatározni, mit akar mondani és kifejezni ugyanazon írás, azon korbéli használata szerint. Ámde nem lehet tagadni, hogy az így olvasni akaró többféle nehézségekbe ütközik, jelesen kétféle nehézségbe: abba, hogy valamely korban valamely nyelvben használt írás nem mindenkor ugyanazon kor ejtésének felel meg, hanem egy régibb kor ejtésének — szóval, a mint mondani szokták, hogy az írás azon korra nézve már sokban csak historikus, nem pedig phonetikus; meg másodsor abba, hogy az írás magában is lehet tökéletlen, azaz se azon nyelv-

beli se azon korbeli ejtést határozottan és tökéletesen vissza nem adható — vagyis általában semmi korra nézve nem eléggé phonetikus. Elég írásrendszert ismerünk, mely az egyik vagy a másik bajban, vagy mindkettőben van — amabban p. o. az újnemet, újgörög, franczia, de leginkább az angol, emebbe még a' magyar is — mert az p. o. hogy a magy. *e* mind *ä*-t, mind *é*-t tartozik kifejezni, merő írásbeli tökéletlenség, a milyen még több van a régi magyar mindenféle írásrendszerben. Az írásrendszer historikus volta természetesen mind jobban eltűnik, mennél tovább a jelenkorból vissza megyünk, és azon írásrendszer elsőben lett alkalmaztatásának korához közeledünk — mert magától értetődik, hogy valamely írás első alkalmazása phonetikus akar és tartozik lenni, habár magában tökéletlen lehet is e mellett; s ha tehát valamely nyelvnek írásrendszere jelenleg csak kevésbé historikus — azaz az ejtésnek változásához nem alkalmazott, még jobban kell hogy — tökéletessége határai között — a régibb korbeli ejtést adja vissza, úgy hogy ezt ugyan csak kivehetjük azon írás következetes olvasásából, a miben ha csakugyan még hiba találna lenni — az ejtésnek mégis már akkor történt elváltozását határozható egyéb segédadatok (p. o. más ismert írásrendszerben történt egykorú átírások) hiánya miatt — ez a hiba legkevésbé káros volna a nyelv régiségét kutató nyelvészre nézve, mert csak abban állna, hogy valamivel későbbi ejtés helyett valamivel régibbet nyerne, melynek még jobban vehetné hasznát. Teszem ha valóban már Sophocles korában meglett volna a görög *αι*-nak *e*-féle ejtése; tehát hibásan hinnők, hogy Sophokles tragoediáit *aj*-féle *αι*-vel szavatták: de a görögnyelvet fejtegetni akaró nyelvészt semmit sem akasztaná, ha csak az *αι*-nak bár Sophoclesnél régibb *aj*-ejtését tudná, sőt kára volna abban, ha csak a későbbi *e*-félét tudná. — A másik nehézség, az írás magában tökéletlen volta, megvan kisebb nagyobb mértékben valamennyi írásrendszerben; de különösen ott szokott mutatkozni, hol egyik nyelv írásrendszere legelőször egy másikra alkalmaztatik, melynek nagyon különböző hangejtési természete vagyon; de hosszabb alkalmazás után az ilyen ráfogott tökéletlen írásrendszert többnyire tökéletesbíteni, és az illető nyelv hangbeli természeté-

nek megfelelőleg kiszokták fejleszteni, minek példáját megint a' latin nyelvtől átvett magyar írásrendszerben látjuk, mely most már jóval tökéletesebb és alkalmasabb a' magyar nyelvhangokra mint a Halotti Beszéd leírásakor. Különben az ejtés igazi mivoltát csak az illető írásrendszeren kívül eső pozitív tudás adhatja, melynek szintén többféle módjai és forrásai vannak.

Az imént érintett kétféle nehézség nehezíti az Abuska szógyűjteménynek is, mint régibb korból való nyelvemléknek, olvasását; lássuk, miben és mennyire, és mint lehet mégis e nehézségeken is segíteni.

Az arab betűjegyekkel való török írásrendszer, melyet a törökök azonban nem egyenesen az araboktól, hanem a perzsáktól vettek át, nem annyira csak historikus volta miatt az igazi hangejtést ki nem fejező, mint egyik másik tekintetben magában való tökéletlensége miatt nem alkalmas. Tapasztalunk ugyan p. o. a mai oszmanli ejtésben írását, t. i. attól a mit ez eredeti alkalmazása és rendszere szerint akart kifejezni, némi eltéréseket, de másrészt ugyanazon írásnak egyes esetekben az elváltozott ejtéshez alkalmazkodását is. Ha az oszmanli még ma و-val írt u ü helyett megelőző vocalis szerint ʔ, i-t ejt, p. o. الور (*auer*) *alër*, سويليوب (*szöjlejüb*) *szöjlejüb*, vagy ی-vel írt ʔ, i helyett u, ü-t, p. o. كولى (*kolë*) *kolau*, گوردی (*gördi*) *gördü* s némely még szintén ی-vel írt i helyett e-t, p. o. ویرمک (*írás szerint virmek*) *vermek*, اینمک (*itmek*) *etmek*, vagy némely ک-vel írt g helyett j-t, p. o. دکنک (*degenek*) *dejenek*, *dejnec*, گنمک (*gitmege*) *gitmeje* — ezek mind már historikus írásba tartoznak; de eléggé számos eset van, mely az írás alkalmazkodását is mutatja: az ʔ, i-nek ejtett u, ü helyett íratik is ʔ, i és megfordítva, valamint az نك ng-ből eredt és ك (ك) -vel írt n helyett találkozik nem ritkán ن-nal való írás is. Másrészt pedig láthatjuk részint még ma is az elváltozott ejtés mellett még helyenként fentlevő és az írással egyező őszerű ejtés előfordulásából, p. o. دیو *dejiü* nem *deji*) és többféle európai átírásokból, melyek egybevető kritikával tekintve mégis eligazíthatnak, hogy magában az oszmanliban is a mi eltérése észrevehető az ejtésnek az írástól, az nem lehet még nagyon régi, aligha két századnál ré-

gibb, és mégis csak nagyon csekély részletekre szorítkozó — távolról sem hasonlítható az írásrendszernek azon csak-historikus voltához, melyet a francziában vagy angolban vagy újjörögben szemlélhetünk. Ha tehát — nem egy mai oszmani textussal, hanem egy olyan korból való csagatajtörök nyelvemlék olvasásával van dolgunk, mely az arab-török írásrendszer első alkalmazásától még nem is távol áll, bátran az olvasást megakasztható azon nehézséget alig is létezőnek tekinthetjük, mely az akkori ejtés netalán már az írásban kifejezett ejtéstől eltávoztából keletkezhethnék, kivált miután, a mint fentebb jegyzém meg, az így netalán előálló csekély hiba korántsem volna célunkhoz képest kárunkra, mert nem egy általában meg nem volt, hanem csak egy még akkor nem levő, de már annak előtte megvolt ejtést nyernénk vele.

Nem oly könnyen lehet az arab-török írásrendszert átsegíteni a másik nehézségen — az írás magában való tökéletlenségén. E tökéletlenség mutatkozik különösen a vocalisok nem eléggé megkülönböztetett kifejezésében, de egyik másik mássalhangzón is. A török nyelvekben van egyszerű rövid magánhangzó nyolcz, négy mélyhangú, és négy magashangú:

a, ĩ, o, u — e (≡ ä), i, ö, ü, melyek az oszmanliban csak rövidék; a kojbáltatár és jakutban pedig ezek hosszújai is előfordúlnak, a miszerint valószínű, hogy ezek egyéb arab írású török dialectusokban is legalább megvoltak, vagy tán még most is vannak, noha az írásból arról semmit sem tudhatván, azokat tökéletesen mellőzni kell, valamint az *e (ä)* mellett, némely dialectusban előforduló *é*-t is. De ha csak a fent kiírt nyolcz rövid magánhangzóra szorítjuk is a kifejezni való magánhangzókat, az arab betűírásban magánhangzót minőség szerint különböztető jegy csak három van: *fetha* a megelőző mássalhangzó fölibe írt [˘], eredetileg *a*, *keszre* alólírt _˘, eredetileg *i*, *zamme* fölül írt [˘], melyek egyszersmind következő **ا** و **ي**-val a hosszú *ä i ü*-t is kifejezik. Tehát minőség szerint csak három külön magánhangzónak van megkülönböztető jegye. A török átvevén e jegyeket, kénytelen volt egyszersmind eredeti rendeltetésüket némileg megváltoztatni, a mennyiben az vala törekvése, hogy minden vo-

calísának egy olyan betűjegyet adjon, a milyen a mássalhangzóknak is jutott. Azért kezdé az **ا** وى jegyeket a hozzájáruló, de a betűsoron kivüleső *fetha*, *keszre* és *zamme* jegyekkel együtt vagy ezek nélkül is, rövid önhangzóinak kifejezésére használni, noha eredeti rendeltetésük csak a hosszú *á i ú* kifejezése volt. Nyolcz magánhangzóját e három jegyre úgy kellett aztán fölosztania, hogy az **ا**-nek jutott kettő *a* és *e*, a **و**-nek szintén kettő *í* és *i*, a **و**-nak pedig négy *o*, *u*, *ö*, *ú*. E mellett pedig az arab és perzsa írásrendszert még abban követte, hogy rövid vocalisait csak a *fetha*, *keszre*, *zamme* jegyekkel jelölte meg, vagy általában meg nem jelölte, a mi leginkább az oszmanli írásrendszernek szokása lett, a csagataji régibb írás túlnyomóan a bár kissé nehezkesebb vocalbetű-írással élvén, ott is, hol az oszmanli azt mellözi. A csagataji p. o. így ír: بيليك *bilmek*, az oszmanli بليك, elhagyván a **و** (ب) és **ا** (ل)-et, természetesen nem az olvasás könnyebbitésével.

A töröknek szükségképen éreznie kellett ilyen határozatlan vocalírásnak alkalmatlanságát, a melylyel két-két és egyszer épen négy hangzót csak egy-egy jeggyel jelölhet vala meg. Iparkodott tehát a bajon némileg segíteni. Segítségül használta azért nyelvének azon sajátját, mely szerint annak hangzóji egymásnak megfelelőleg mélyhangú és magashangúakra oszlanak, és ugyanazon egy szóban — ha csak nem két különhangú és még át nem hasonúlt szóból össze van téve — csak egyféle, vagy mély, vagy magashangú hangzó fordulhat elő. Ha tehát valamiképen a szóban mély vagy magashangúságát megjelölhette, nem lehetett többé kétséges, hogy az **ا** vagy *fethával* írt hangzó *a*-e vagy *e*, hogy az **و** vagy *keszre* *í*-t jelent-e vagy *i*-t, és a **و** és *zamme* is legálább annyira volt meghatározva, hogy *o*, *u*-e vagy *ö*, *ú*. Ily megjelölés sikerült leginkább oly szóban, melyekben *k* vagy *g* mássalhangzó fordul elő, a mennyiben amazt mélyhangú szóban **ق**-val, magashangúban **ك**-vel, emezt pedig, hol **غ**-vel, hol szintén **ك**-vel írván, ezáltal egyszermind a szóban valamennyi magánhangzóinak mély vagy magashangúsága ki van tüntetve (kivéve a csagatajiban az **ك** = *ng*-t, és az oszmanli **ك** = **ك** = *ng*-ből eredt *n*-t, melyek mélyhangú szóban

is állhatnak). Így a csagataji اولوق és اولوك kétféleképen írt *k*-t mutatnak, amaz mélyhangú *uluk*, ez magashangú *ölük*; oszmanli قول *kol*, كول *göl*, cst. بيلكان *bilgen*, بولغان *bolgan* (ك, ك, غ, غ) stb. Ily megkülönböztető jellemet aztán egymaga az oszmanli még más mássalhangóknak igyekezett legalább részben tulajdonítani: azért *sz*-szel kezdődő mélyhangú szókat ص-dal ír, magashangúakat س-nel p. o. صور *szor*, ellenben سور *sztür* (a csagataji egyaránt csak سور); a ط-nak valamely szóban előfordulása hasonlóképen annak mélyhangúságára mutat (a csagataji a ط-t általában igen keveset használja, s inkább a ت, ت-vel él). A mássalhangzó-jegyek ezen válogatásán kívül sokhelyt a *medda* jegyet használják, hogy az *l* csakugyan *a* és nem *e*-féle ejtését tüntessék ki *l̃* (noha e jegynek eredetileg egész más jelentése volt, valamint az *l* mellett járó *s* különösen szó végén használtató *z*, *s* = *a*, *e*-nek is) míg másrészt az *l* elhagyása, hol mégis fethával kell olvasni, magashangúságra mutat; sőt egy oszmanli kéziratban már azon egyébiránt követésre nem talált kísérletet vettem észre, hogy a *g* fölibe írt *g* által annak magashangúságát akarták megjelölni így اولدى *öldi* (*öldü*), mert különben *oldi* (*oldu*) is lehet. Mindezekkel csakugyan sok szónak határozottan ki lehet jelölni mély- vagy magashangúságát, és a hangzók minőségét, kivéve az *o* és *u*, meg az *ö* és *ü* közt való különbséget, tisztán megértetni, de mégis sok szóra e segítő eszközök nem alkalmazhatók, és pozitív tudás kell számtalan egyes esetre nézve. Hogy a' بيل (év) magashangú *jil* és nem *jil*, hogy التى (hat) mélyhangú *altı* és nem *eltı*, azt és egyéb ilyeneket épen tudni kell. Azért köszönettel lehetünk az Abuska szerzője iránt, hogy e tekintetben annyiban segített, hogy sok szó mellé tüzetesen kiteszi, hogy اماله „imâle“-val olvastatik, azaz magashangúlag, a mint ez legjobban látható a 27. lapon való ezen példából: اولتوردى üle, és ugyanazon írással, de hozzátéve „imâle“: üle; amaz = oszm. oturdu és olturdi-nak akar olvastatni, emez oszm. öldürdü és öltürdinek olvasódik, minthogy amúgy is a magashangú *öl* hal-ni gyök származéka.

Megérintém már, hogy bár tudva is a magas- és mély-

hangúságot, a török írás semmi módot nem nyújt az *o*, *ö* az *u*, *ü*-től megkülönböztetésére, és ez tökéletesen az íráson kívül eső positiv tudásra van hagyva. Ilyen tudást bírnak az oszmanlira nézve, bírnak a kojbal és karagasz-tatár dialectusokra (kár, hogy a Trojanszki-féle tatár-orosz szótár nincsen legalább egy orosz transcriptióval), s bírnak végre a törökség legkeletibb végén álló jakutra nézve, az utóbbiakat igen gyakorlott és élesfülü nyelvészekről, Castrén és Böthlingk-től, kikről csak el kell hinnünk, hogy *o*-t *u*-tól, *ö*-t *ü*-től megtudtak különböztetni. De nem bírnak szintén a csagatajtörökre nézve, élő hallás után ismertetve. — Miképen lehet mégis lehető biztossággal az írást eligazodni?

A szorosabban török nyelvnek, kivált az oszmanlinak azon sajátága van, hogy az *o*, *ö* hangzókat általában csak gyökszótagban alkalmazza, a képzők és ragokban csak *a*, *e*, *í*, *i*, *u*, *ü*-t használván. Az *o*, *ö* egyszersmind az *a*, *e*-hez áll legközelebbi párviszonyban, és mind a kettő átellenében az *í*, *i* és *u*, *ü*-nek, a melyek is, az előbbi hangzó szerint, egymással váltakozhatnak. Nagyon érdekes példa az *o*, *ö*-nek *a*, *e*-hez való ezen viszonyára, valamint a gyökszótagban (vagy a mi egyre megyen — a szó előtagjában) nem kedveltetésére a *szekszon* és *dokszon* (nyolczvan, kilenczven), melyek *szekiz-on* (nyolcz×tiz), *dokuz-on* (9×10)-ból erednek, és mégsem lettek *szekszön*, *dokszon*. A csagatajtörök is elismeri ezen sajátágot, azáltal hogy a gyökszótagon kívül álló *o*, *ö* vocalist *ü*, *i*-vel váltakoztatja, a miszerint az ott csak *u*, *ü* lehet, nem *o*, *ö*. — Ebből már annyi következik az *o*-val írt magánhangzóra nézve, hogy az *a*' gyökszótagon kívül előfordulván általában csak *u*, *ü* nem *o*, *ö*-nek ejthető. Kell tehát még csak az írást eligazodnunk, hogy a gyökszótag- vagy a szó első tagjában előforduló egyaránt *o*-val írt hangzó, mikor *o*, *ö*, s mikor meg *u*, *ü*? Ezt tudnunk kell, és a mint már mondtam, nem a török írásból tudhatjuk meg; de azért tudjuk elég biztosan az oszmanliban, kojbal-tatárban és jakutban, mely gyökszók *o*, *ö*-vel valók, melyek *u*, *ü*-vel, a mely különbség nagyon is nyomatékos, minthogy gyakran csak ez által válnak el egymástól egész különböző jelentéssel való gyökszók; p. o. *bulmak* lenni: *bulmak* találni, *dojmak* satiari: *dujmak* érezni,

észrevenni (tudni), *kol* kar : *kul* szolga, *göl* tó : *kül* hamu, *on* tíz : *un* liszt stb. — De egyszersmind igen érdekes látnunk, mennyire egybejárók ezen *o-* vagy *u-*ságra nézve még igen messze egymástól álló török dialectusok, milyenek a legnagyobb oszmanli, a még Sziberiában lévő kojbal-karagasz tártár, és a jakut nyelv. Erre nézve kérem a szives olvasót a következő mind a háromból vett szók egybeállítását tekinteni, a jakutra való előleges tájékoztatásul csak azt jegyezvén meg, hogy *uo*, *üö* hosszú *ö*-vel felérő kettőshang, mely *o*, *ö*-ra nem *u*, *ü*-re rövidül, rendesen oszmanli *o*-nak felel meg, s legjobban a' latin *ö*-ből eredt olasz *uo*-hoz hasonlítható (p. o. *buono*, lat. *bonus*, fr. *bon* ; *uomo*, lat. *homo*, fr. *homme*).

1) Szók, melyeknek első tagja *o*, *ö*-vel van :

oszmanliban :	kojbal-karagaszban :	jakutban :
<i>oĵun</i> , játék	<i>öĵen</i> , kr. <i>o'en</i>	<i>oĵnū</i>
<i>ok</i> , nyíl	<i>ok</i>	<i>okh</i>
<i>ol</i> , <i>ö</i> , az	<i>ol</i>	<i>öl</i>
<i>oghlan</i> , fiú, gyermek	<i>olġan</i>	<i>uolan</i>
<i>oghru</i> , orv, orzó	kr. <i>öro</i>	<i>uor</i> , orozni, lopni
<i>orak</i> , sarló (arató)	<i>orgag-aj</i> (sarló-hó) arató-hó	—
<i>orta</i> , közép	<i>örte</i>	<i>orto</i>
<i>on</i> , tíz	<i>on</i>	<i>uon</i> ; <i>on-usz</i> , tizedik
<i>oturarı̄m</i> , ülök (öltur- helyett)	<i>öderben</i> , kr. <i>olerarmen</i>	<i>olorobun</i>
<i>od</i> , tűz	<i>ot</i>	<i>uot</i>
<i>ot</i> , fű	<i>ot</i>	<i>ot</i>
<i>otuz</i> , harmincz	<i>ötosz</i> , <i>otész</i>	<i>otut</i>
<i>ordu</i> , tábor	—	<i>ordū</i>
<i>öje</i> (<i>öge</i>) <i>ana</i> , mostoha anya	<i>öj idĵä</i>	—
<i>ökszüz</i> , árva	<i>ökszesz</i> , <i>ökszülisz</i>	—
<i>öküz</i> , ökör	—	<i>oghusz</i>
<i>ölrüm</i> , halok	<i>ölerben</i> , kr. <i>ölermen</i>	<i>ölöbün</i>

XIV

oszmanliban :	kojbal-karagaszban :	jakutban :
<i>öjrenirim</i> (<i>ögrenirim</i>)	kr. <i>öränermen</i>	<i>üörändabin</i>
tanúlok, szokom		
<i>öd</i> , epe	kr. <i>öt</i>	<i>üös</i>
<i>öz</i> , velő, medulla	—	<i>üöz</i>
<i>kojun</i> , juh	<i>koj</i>	—
<i>koju</i> , vastag	<i>kôjêkh</i> , <i>kojokh</i>	<i>khojá</i>
<i>kojun</i> , kebel	<i>kojen</i>	—
<i>kol</i> , kar	<i>kol</i> , kéz	—
<i>koltuk</i> , hón	<i>koltok</i> , <i>koltuk</i>	<i>khonnokh</i>
<i>korkarim</i> , félek	<i>kôragarben</i> , ijedek	—
<i>konurum</i> , megszállók,	<i>konerben</i> kr. <i>konarmen</i>	<i>khonobun</i>
hálók		—
<i>konsu</i> , szomszéd	<i>kondjoge</i>	—
<i>kosmak</i> , hozzá csatolni,	<i>kôzerben</i>	—
mellé adni		
<i>kopuz</i> , koboz, lant	<i>kômész</i> kr. <i>kobész</i> , hárfa	—
<i>gök</i> , kék	<i>kök</i>	<i>küökh</i>
<i>gönül</i> (<i>göngül</i>), szív,	—	<i>köngül</i> , kedv,
kedv		akarát
<i>güjtüz</i> (<i>kögtüz</i>), mell	<i>kökészü</i>	—
<i>göl</i> , tó	<i>köl</i>	<i>küöl</i>
—	<i>kölerben</i> , béfogók	<i>kölüjabin</i>
<i>görüüm</i> , látók	<i>körerben</i>	<i>köröbün</i>
—	<i>köne</i> , kr. <i>khöne</i> egyenes	<i>könö</i>
<i>göt</i> , posticus	<i>kötän</i> , <i>kötjük</i>	—
<i>göcserim</i> , költözöm	<i>kötjerben</i> , kr. <i>kösermen</i>	<i>köszöbün</i>
<i>köprü</i> , híd	<i>köbergä</i> , kr. <i>köfürüg</i>	—
<i>kömür</i> , szén	kr. <i>khömür</i> , <i>hömür</i>	<i>kömör</i>
<i>gömerim</i> , temetek	<i>kömerben</i>	<i>kömöbün</i>
<i>köpük</i> , hab, spuma	<i>köböök</i> , kr. <i>köfük</i> , <i>köpük</i>	—
<i>tok</i> (<i>tojak</i> h.), satiatus	kr. <i>todok</i>	<i>tot</i> ; <i>tot</i> = osz-
<i>doj-mak</i> satiari		<i>doj-mak</i>
<i>tokhtarim</i> , megállok,	<i>toktârben</i>	<i>tokhtâbun</i>
maradok		
<i>tokmak</i> , tök, tönk	<i>tokpak</i>	—

oszmanliban :	kojbal-karagaszbán :	jakutban :
<i>dokuz</i> , kilencz	<i>togosz</i>	<i>toghusz</i>
<i>dolu</i> , jégeső	—	<i>tolon</i>
<i>don</i> (<i>dong</i>), fagy, fagyott	kr. <i>tong</i>	<i>tong</i>
<i>dolu</i> , tele	kr. <i>tolo</i>	<i>tolu</i>
—	<i>tôra</i> , kasul	<i>tuora</i>
<i>doru</i> , barna (ló)	<i>tôrokh</i>	—
—	<i>tôrga</i> , selyemszövet	<i>torgho</i>
<i>don</i> , ruha	<i>ton</i> , suba	<i>szon</i>
<i>toprak</i> , por, föld	<i>tôberak</i> , kr. <i>tôferak</i>	—
<i>dökerim</i> öntök	kr. <i>töhärmen</i>	<i>toghobun</i>
<i>dört</i> , négy	<i>tört</i>	<i>tüörd</i> ; <i>tördüsz</i>
<i>dönerim</i> , visszatérek	—	negyedik
—	<i>tjôkor</i> , tarka	<i>tönnöbün</i>
<i>jok</i> , nincs; <i>jokszul</i>	<i>tjokh</i> , szegény	<i>csuoghur</i>
szegény		<i>szuokh</i>
<i>jokari</i> , fent	<i>tjogar</i>	—
<i>jol</i> , út	<i>tjol</i>	<i>szuol</i>
<i>jorgan</i> , takaró	<i>tjôrgan</i>	<i>szuorghan</i>
<i>joghurt</i> , <i>jourt</i> , tarhó	<i>tjört</i> , túró	<i>szuorat</i>
—	<i>tjon</i> , nép	<i>dson</i>
<i>joghun</i> , vastag	<i>tjôn</i>	<i>szuon</i>
<i>szon</i> (<i>szong</i>), vég, utó	<i>szôn-da</i> utóbb, kr.	—
	<i>szong</i>	
<i>szouk</i> , hideg	<i>szök</i>	—
<i>szokarim</i> , döfök, dugok, szúrok	<i>szogarben</i> , toszok, török; <i>szogak</i> mozsár (törő)	<i>szoghobun</i> ;
	kr. <i>szogur</i>	<i>szoghokh</i>
<i>szokur</i> , vak		mörserkeule
		<i>szokhkhhor</i>
		félszemü
<i>szojarim</i> , vetköztetek, fosztok	<i>szojerben</i>	—
<i>szol</i> , bal	<i>szol</i>	—
<i>szökerim</i> , fölfejtek	<i>szögerben</i> , kr. <i>szöhärmen</i>	—
<i>szöjüd</i> (<i>szögüt</i>), fűzfa	<i>szöt</i>	<i>üüt</i>

oszmanliban :	kojbal-karagaszban :	jakutban :
szöz, szó	szösz	ösz
szöjérim (szög-), szidok	—	üöghäbir
boghaz, torok	kr. boksze	—
olurum, leszék	bolerben	buolabün
borszuk, borz	borszak	—
—	mojderak, gallér	mojturuk
bojun, nyak	mojèn	mojun
böjru (bögrü), görbe	—	bökcsöghör

2) Szók, melyeknek első tagja *u, ü*-vel van :

ujurum, alszom; ujku	kr. udurmen; ujgu	utujabün; u
áalom	—	áalom
ujat, szégyen	ujat	—
ulu, nagy	ulukh	ulu
ulurum, ordítok	kr. ulürmen,	ulujabün
—	ultung, talp	ullung
ucsarim, repülök	kr. usarmen	—
un, liszt	un	—
unuturum, felejtelek	unuderben	umnabün (tö: umun)
utarim, nyerek, gyözök	uterben	—
uds, vég	utju, kr. udju	uszuk
uzun, hosszú	uzun, kr. uszun	uszun
—	kr. uba néne	ubaj
ücs, három	üsz, kr. üjs	üsz
ujluk, czomb, femur	—	ulluk
ürürüm, ugatok	ürerben	üräbin
—	üsz, hiúz	üsz
üsz, pars superior	üsztü	ürüt
üzerim, szögek, török	üzerben	—
kughu, hattyú	kü	kuba
—	kujga, kr. kujha, fej- böre	kujakha
kul, szolga	kul	kulut
kulak, fül	kulak	kulgákh
—	kur, öv	kur

oszmanliban :	kojbal-karagaszban :	jakutban :
<i>kuru</i> , száraz	<i>kurakh</i>	<i>kúranakh, kúrung</i>
<i>kuzu</i> , bárány	<i>kuragan</i>	—
<i>kurt</i> , féreg	<i>kurt</i>	—
<i>kusak</i> , öv	—	<i>kuszakh</i>
<i>kuju</i> , kút	<i>kuduk</i>	—
<i>kujruk</i> , fark	<i>kuzuruk</i> , kr. <i>kuduruk</i>	<i>kuturuk</i>
<i>kudsak</i> , öl; <i>kudsmak</i> ölelni	<i>kudjak</i>	<i>kúszabîn, ölelek</i>
<i>kus</i> , madár	<i>kus</i>	<i>kusz, récze</i>
<i>kuzgun</i> holló	<i>kuszkun</i>	—
<i>kuszarim</i> , köpök —	<i>kuzerben</i> , kr. <i>kuszarmen</i> <i>kubulerben. átválto-</i> <i>zom</i>	<i>kutabîn</i> <i>kubulujabîn</i>
<i>kum</i> , homok	<i>kum</i>	<i>kumakh</i>
<i>kunduz</i> , hód	<i>kumduz</i>	—
<i>gür-lemek</i> , mennydörögni	vö. <i>kügürt</i> , mennydörgés	—
<i>kül</i> , hamu	<i>kül</i>	<i>kül</i>
<i>gülerim</i> , nevetek	<i>külerben</i>	<i>külâbin</i>
<i>gülesirim</i> , küzködöm birkozom	<i>kürezerben</i>	—
<i>kürek</i> , lapát	<i>kürdjäk</i>	<i>kürdsükh</i>
<i>gün</i> , nap	<i>kün</i>	<i>kün</i>
<i>güds</i> , erő	<i>küsz</i> , kr. <i>küs</i>	<i>küsz</i>
<i>güz</i> , ős (autumnus)	<i>küsz</i>	<i>küsz</i>
<i>kücsük</i> , kicsi	—	<i>kucscuguj</i>
<i>jumurda</i> , tojás	<i>numurtka</i>	—
<i>jumruk</i> , ököl	<i>numzuruk</i> , kr. <i>njuduruk</i>	<i>szuturuk</i>
<i>tul</i> , özvegy	<i>tul</i>	<i>tulajakh</i>
<i>durarim</i> , állók	<i>turerben</i>	<i>turabîn</i>
<i>turna</i> , daru	<i>turna</i>	<i>turuja</i>
<i>tutarim</i> , fogok	<i>tuderben</i> , kr. <i>tutarmen</i>	<i>tutabîn</i>
<i>tuz</i> , só	<i>tusz</i>	<i>tász</i>
<i>dus</i> , ellenében, szemközt	<i>tus</i>	<i>tusz</i>

oszmanliban :	kojbal-karagaszbán :	jakutban :
<i>duzak</i> , tör (fogó)	<i>túzak</i>	<i>tuszakh</i>
<i>tujnak</i> , ló körme	<i>tujgak</i>	<i>tujakh</i>
<i>tuj</i> , szőr, toll	<i>tük</i>	<i>tü</i>
<i>tükürürüm</i> , köpök	<i>tükürürben</i>	—
—	<i>tüngür</i> , dob	<i>düngür</i>
—	<i>tülej</i> , siket	<i>dstüláj</i>
<i>dün</i> , tegnap, éj	<i>tün</i>	<i>tün</i>
<i>düs</i> , álm (somniaum)	<i>tüsz</i> , kr. <i>tüjs</i>	<i>tül</i>
<i>düserim</i> , esem	<i>tüzerben</i>	<i>tüszabin</i>
<i>jurum</i> , mosok	<i>tjárben</i>	<i>szújabin</i>
<i>jügrük</i> , futó, gyors	<i>tjügrürben</i> , futok	<i>szürabin</i>
<i>jürek</i> , szív	<i>tjüräk</i>	<i>szüräk</i>
<i>jüsz</i> , száz	<i>tjüsz</i>	<i>szüsz</i>
<i>jüztük</i> , gyürü	kr. <i>tjüsztüük</i>	—
<i>szu</i> , víz	<i>szukh</i> , <i>szug</i> , <i>szü</i>	<i>ü</i>
—	<i>szülgä</i> , fejsze	<i>szülgä</i>
<i>szüd</i> , téj	<i>szüt</i>	<i>üt</i>
<i>bugha</i> , bika	<i>buga</i> , kr. <i>buha</i>	—
<i>bughdaj</i> , búza	<i>bugdaj</i>	—
<i>bütün</i> , egész	<i>büdün</i>	<i>bütün</i>
<i>bulut</i> , felhő	<i>bulut</i>	—
<i>bularim</i> , keverek, zavarok	<i>bulgürben</i>	<i>bulábun</i>
<i>burun</i> , orr	<i>burun</i>	<i>murun</i>
<i>bud</i> , czomb	<i>but</i>	<i>büt</i>
<i>buz</i> , jég	<i>busz</i>	<i>büsz.</i>

Úgy hiszem, már ennyi összeállított gyökszóból — és bizonyosan még sokkal többet lehetne összeállítani, ha a kojbal és jakut nyelvek szintoly bő szótárát bírnók mint az oszmanlinak, — de már ennyiből is meg kell ismerni, hogy a török nyelvek gyökszavaikban az *o*, *ö* hangzót az *u*, *ü*-től egymással egybetalálkoziképen különböztetik meg, a miből azon fontos eredmény következik, hogy a csagataji gyökszók *o*, *ö* vagy *u*, *ü*-hangúságát, mely az arab-török írásrendszerben nincsen megkülönböztetve megjelölve, bátran az oszmanli, kojbal és jakut szerint dönthetjük el, ha ezekben az illető csagatajtörök szóknak megfelelői megvannak. És leginkább

vehetjük által a csagatajiba az oszmanli vagy *o*, *ö* vagy *u*, *ü* hangzókat, minthogy különben is hangtani alakulásánál fogva a csagatajtörök mégis valamicskével közelebb áll az oszmanlihoz mint a jakut, mely mindazonáltal az *o*- és *u*-hangúságra nézve evvel megegyez. Az ily eljárásban netalán megeső hiba oly ritka és csekély lesz, a milyen csekély a fentebb összeállított egyezési esetekhez képest azon esetek száma, melyekben gyökszótagbeli *o*, *ö* hangzó *u*, *ü*-nek felel meg. Ezeket is fölhozom : *kojb. ong*, *jak. unga* dexter ; *k. öremä*, *jak. ürümä*; *kojb. kôszte*, *jak. kusztuk*; *osz. külkürd*, *k. kübür*, *kr. köhür* kén ; *osz. gölge*, *k. kölätkä*, *kr. hölägü*, *jk. külük*; *osz. dolarım*, *dolanırım*, *kr. tolganderarmen*, *jk. tulabın* kerülök ; *k. tözirben*, *osz. düserım*; *osz. bu*, *jk. bu*, *kr. bo*; *k. mólát*, *jk. bolot*, *osz. pulat* aczél ; *osz. böjük*, *k. büzök*, *bözek* nagy ; *osz. bojnuz*, *jk. muosz*, *k. müz*, *müz* szarv ; *osz. gömüs*, *jk. kömüsz*, *k. kímüsz*; *k. korgandjel*, *jk. khorgholdsun*, *osz. kursun* ólom ; *osz. öjrenırım*, *k. ügürünerben* tanúlok ; *osz. ölesırım*, *k. ülzerben*, *jk. üllisztübin* osztozom ; *osz. ördek*, *kr. öderük*, *k. ürtük*; *osz. jonarım*, *k. tjünerben* faragok : *osz. jolarım*, *k. tjularben* tépek, nyüvök ; *osz. szorarım*, *k. szurerben* kérdezek ; *osz. szonarım*, *k. szunerben*. — Még akkor is csekély e szám, ha keresve még annyit találunk hozzá, különösen miután a fentebbi hangzóegyezési esetekhez még — hogy úgy mondjam — másodrendbeli egyezések is járúlnak, melyek az *a*, *ä* és *o*, *ö*-nek meg ezeknek ellenében az *ı*, *i* és *u*, *ü*-nek egymás között való szoros érintkezési viszonyán alapulnak. Magát e viszonyt mutató egyikét példa : *osz. kavmak* és *kovmak* kergetni ; *kauk* és *kouk*, *jk. khabak*; *osz. arka* hát, *kr. orha*; *osz. onlar* és *anlar* azok : *osz. artük*, *jk. orduk* több ; *szerin* *jk. szörün*; *osz. tilki* (*tülkü*), *k. tülgu* róka ; *osz. dib*, *k. tüp* fenék ; *bulut*, *jk. bilüt* felhő ; *osz. kücsük* és *kicsik*, *k. kütjik*; *osz. jumurda*, *k. numurta*, *jk. szımüt* stb. — Ebből megint a csagatajtörök *ı*-val vagy csak *zamme*-val irt gyökhangzóra azon további eligazító szabály következik, hogy hol annak az oszmanliban, *kojbal*- vagy *jakutban* *ı*, *i* felel meg, ott *u*, *ü*-nek, hol pedig *a*, *e* (*ä*) felel meg, ott *o*, *ö*-nek kell olvasni, tehát p. o. ezt *بوتیک* (Ab. 34. 35) *bütme*k, mert oszmanliban *bit*-mek ; *توپه* *töpe*, mert = *osz. depe* csúcs, tető, különben *jakutban* is *töbö*.

Az imént megjelölt eligazító elvek szerint határozott meg Abuskánkban a „mazmûme“ rovatok alatt való szók olvasása; nem ajánlkozott azonban mindenik szóra az oszmani- vagy jakutból vehető eligazító kriterium, úgy hogy a zamme-val írt gyökszótagnak *o*, *ö* vagy *u*, *ü*-hangúságának eldöntetlennek kellett maradni, a hol aztán a még lehető másféle olvasás zárjel között egészen kiírva vagy rövidítve mellé van téve a némileg valószínűbbnek látszott olvasás mellé; a csillagozás (*) meg ott alkalmaztatott, hol meg a szó mély vagy magashangúsága sem levén tudva, a lehető olvasások száma egész négyre rúg vala, valamint néhány más helytt, melyre eligazítható kriterium nem vala. — E helyen még arra is figyelmeztethetek, mit a t. olvasó már a fent közölt szók lajstromából vehet észre; hogy t. i. azon három török nyelv egyszersmind a szók mély- vagy magashangúságára nézve is *legtöbbsnyire* egyező, a miért megint ugyanazoknak egybevetése e tekintetben meghatározhatja oly csagatajtörök szók olvasását, melyek írásában nincsen meg valamelyike a fentebb (l. X) említett ismertető jeleknek. — Itt például még csak némelyeket az a fentebbiek szerint meghatározott olvasások közül akarok fölhozni. Ab. 21. *ötmek* átmenni, *ot* menj, olv. *öt* stb. *ö*-vel, mert van kojbal *öterben* átmegeyek, és az oszm. *öte*, túl ugyanez *ötmek* származéka, azt jelentvén tulajdonképen: átmenve (utólálló viszonyítóul használt gerundium p. o. a *tigrü*, -ig, usque is, = érve, *tig*-mek igétől, kojb. *djiterü*, a *djit* = oszm. *jet*, cst. *jit* hasonjelentésü igetörzstől és egyebek); Ab. 28. *omak* néptörzs, v. ö. jk. *omuk* nép-, nemzetbeli; Ab. 28. *oj* ház olv. *öj*, mert oszm. *ev* magashangú, v. ö. kr. *ög* sátor; Ab. 35. *burnagä* első, előbbi, v. ö. kojb. *burungo*. Ab. 50. *tüzmek* (*tüz*, *tüzmeding*) olv. *töz*-mek v. ö. kr. *tözerben* tűrök; Ab. 59. *csog* izzó parázs, v. ö. jk. *csokh*; *csolban*, hajnalesillag, v. ö. jk. *csolbon*; Ab. 58. *csöp* egyenes, igaz, v. ö. jk. *szöb* (ezenfelül a rímszava: *köp sok*); Ab. 94. *köjdi* ége, v. ö. kojb. *käjerben* égek; Ab. 97. *mung* baj, v. ö. jk. *mung*; Ab. 107. *jokar* érint, ráhat, mert váltakozik evvel: *jakar* (Ab. 100); Ab. 28. *ündsü* gyöngy, mert oszm. *ündsi* *i*-vel van, v. ö. kojb. *nündji*; Ab 14. *isz* büz, szag, mélyhangú, mert oszmaniiban is van: *jüz*, jk. *szüt*; Ab. 21. *utru* átellenében, v. *ü*

jk. *utârî*, kr. *uturu*; A. 22. *utkuzdî* meggyözeték, v. ö. oszm. *utmak* superiorem fieri, kojb. *uterben* nyerek, elnyerek; *öcsük* elöltött, olv. *ücsük*, v. ö. kr. *utjurarmen* elöltök; Ab. 23. *ür-tenür* ég, *ürtedi* égete, v. ö. kojb. *ürterben* elégetek, ellenben jk. *ördüö* rétet leégetni, a miért az *ürtenür* mellé zárjel között az ö- is van kitéve; Ab. 51. *tüzek* egyenes, *tüzetti* egyenessé tön, v. ö. oszm. *düzmek*, *düzetmek* egyenliteni, kojb. kr. *tüsz* egyenes; Ab. 54. *tünglük*, ablak, v. ö. kojb. *tümnük*, kr. *tüng-nük*, jk. *tünnük* füstnyílás; Ab. 86. *kojî*, *kojan*, olv. *kujî*, *kujan* lefelé, v. ö. kr. *kudu* lefelé (hozzá tudva a szorosabb törökben a *j*-nek nem egyszer *t*-hangból keletkeztét, p. o. oszm. *kujju*, kút, kr. *kuduk*; *kujruk*, kr. *kuduruk*, jk. *kuturuk* stb.); Ab. 86. *kujun* forgósél, v. ö. kojb. *kujun* stb. stb.

Meg kell jegyezni azt is, hogy az átírásunkban használt *e* betű az *a*-nak magashangú megfelelőjét *ä*-t jelenti. Az *î* mélyhangú *i*, mely a magyar ejtés szerint való magashangú *i*-hez úgy áll, mint *a*, *o*, *u* az *ä*, *ö*, *ü*-hez. Minthogy azon szók melyeknek gyökhangzója *î*, *i*, a „mekszûre“ rovatok alatt vannak felsorolva, már azon okból sem olvashatunk egyiket sem *e*-vel, mert *e* betűjegy nekünk a magashangú fethát jelenti (*î*). Igaz, hogy az oszmanli sok a csagatajiban *i* (készre)-vel írt gyököt már *e*-vel azaz fethával ejt; de ez legkevésbé nem alkalmazható a 14. századbeli csagatajtörökre, és maga az Abuska írója mintegy tiltakozik az *ö* készréjének ilyen olvasása ellen, ha p. o. *tir* (44. l. izzadság) mellé fethával írt oszmanli *der*-t (دِر) teszen; a csagataji دِر fölibe sehogy sem tenne fethát, mert másképen akarja ejtetni, azaz nem *e*-vel hanem *i*-vel. Ha mindazonáltal némely csagatajitörök szók is már az *i* és *e* ejtés között ingadoznak, épen az hogy mind a mekszûre mind a meftûhe rovat alatt vannak fölhozva, mutatja, hogy a mekszûre ejtés más akar lenni mint a meftûhe ejtés, s hogy nekünk a mekszûre rovatokbeliek egyikét sem szabad *e*-vel olvasnunk. V. ö. Ab. 11. *eje* gazda, úr (elif meftûhe alatt) és 16. *ige-szi* gazdája, 20. *ije-ledi* gazdájává lön, magaeává tön (elif mekszûre alatt); Ab. 7. *ekedsî* néne (meft.) és 17. *igedsî* (mekszûre).

A mássalhangzók olvasása nem jár nehézséggel; a *ğ*

(خ, ح, ح) rendszeren csak *g*-nek olvastatott, bár lehet hogy némelykor *gh* (خ-nak lágyja) kellene. De tekintetbe véve ق *k*-val gyakori váltakozását, valamint azt, hogy a kojbal a csagataji غ-nak megfelelőleg szintén csak *g*-vel él, ezen *g*-féle olvasásban semmi esetre nagy hiba nem lehet. A ك (ك, ك, ك) a török írásban lehet *g* és *k* (a csagatajiban t. i.; a mai oszmanliban még *j* is némi helyt, még *n*, mely *ng*-bül eredvén különben ش-vel is íratik, mi helyett a csagatajiban még ك van). Hogy ebből is olvasásunkra baj ne támadjon, az Abuska szerzője szépen gondoskodott értünk, kitévén tüzetesen majdnem mindenütt az egyes magyarozott szók után, melyekben egy vagy több ك fordul elő, hogy a *kef arab kef-e*, azaz *k*-ejtésű, vagy *perzsa kef*, azaz *g*-ejtésű (mert a perzsák tulajdonították először a csak *k* ejtésű arab ك-nek a lágy ejtést, ilyenkor azt három ponttal is különböztetvén meg ك), így: *kefje arab*, *kefje perzsa kef*; vagy az első *kef arab kef*, a második *perzsa*, a harmadik *arab*; vagy a *kefek arab kefek*, *perzsa kefek* stb. Kiadásunkban ezen — különben is igen becses tudatások — rövidítve így vannak kitéve az átírt szók után: *p. g*, *a. k* (*perzsa kef*, azaz *g*; *arab kef*, azaz *k*). Hasonló, noha kevésbé szükséges jegyzet van az Abuskában néha a *perzsa dsim* ج, azaz ج *cs*, és *arab dsim*, azaz *ds-re* nézve, valamint *perzsa* és *arab be* ب-re (پ, ب) *re* nézve; de már a *perzsa* írásnak volt gondja a *p*, *cs*-t három ponttal megjelölni (چ) s ezek nem is úgy hagyatnak el mint a *perzsa گ*, *g*-ről. Végre az olvasást eligazító jegyzetekhez járúl még a *tesdid* kettőztetés néha tett említése, mely azonban ki is van téve (*). Az „*imāle*“ -ről már fentebb (l. XI.) vala szó. Ki van téve rövidítve, így: (im.).

Így veheti immáran a t. magyar nyelvész olvasó az „Abuska (szóval kezdő) csagatajtörök szógyűjteményt“, mint a nyelvtudományunkra oly igen fontos keleti török nyelv tanulmányozására segítő eredeti kútforrást; vegye annak mentül több és jobb hasznát is!

Pesten, 1862 januárius havában.

Budenz József.

Elif meftûhe, azaz a, e-vel kezdődő szók:

ابوشقه *abuska*: a nő férjét nevezik így, tehát: *férj*-et jelent.

اباغة *abaga*: az atyának akár nagyobbik, akár kisebbik testvére (oszm. *karında*). A Muhâkemet-ül-luge-tejnben ¹⁾ ezt találjuk: „Az atyának nagyobbikát és kisebbikét (t. i. testvérét) *abaga*-nak mondják.“

آت *at*: háromféle értelemben fordul elő: 1) *név*; 2) *lő*; 3) = *vess, vesd* (oszm. *at, atmak* ige).

آتالدى *ataldı*: *hírnevessé lön, elhíresülte, nevezte-ték* ²⁾; azután: valamiért *rendelteték, megbízaték* (mintegy: *kinevezteték* valamire).

آتادی و آتادی *atgadî és atadî*: *nevet ada*.

آتاب *atab*: *nevet adván*.

آتیبغیب *atigîb*: *híresüllvén, hírnevessé levén*:

¹⁾ Ez a híres csagataji költő Mir 'Ali Sîr-nek egyik munkája: „A két szó, azaz nyelv (török és perzsa) megbirálása“, melyben főleg a perzsában is divatozó török eredetű szókat tárgyalja, s azokat mindenek előtt a török nyelvnek vindicálja. Olvashatunk valamit róla alantabb is (5. l.) az *aga* szó alatt.

²⁾ A' *dî*, *dî*-féle török praeteritumot, melyet V. barátom magyar *tud-ott* igealakkkal fordít, elváltoztatva mindenkor *tud-a* alakkkal *adom* vissza, minthogy a *magyar* igeidők jelentése szerint főképp ez felel meg neki mint történetbeszélő praeteritumnak; meg azért is, hogy a néha előforduló *mis*, *mis*-féle praeteritumnak a magyar *tudott* alakot állít-hassuk ellenébe. B.

اتاغیل *atagıl*: tégy hírnevessé, adj nevet, nevezd ki (hivatalra).

آتیب *atīb*: vetvén (oszm. *atīp*); azután: nevezvén, azaz nevet adván (*ad kojup*).

آتارلار *atarlar*: vetnek; meg: névvel említenek (oszm. *adlarlar*).

آتای *ataj*: vetnék (oszm. *atajīn*); meg: száguldozás jelentésével jár; meg: nevet adnék.

آتاغلیغ و آتاقلیغ *ataklık, ataglīg*: meg- vagy kineveztetett (nominatus).

آتاغلیق و آتالیغ *atalīg, ataglīg*: híresség.

آتلیق و اتلیغ *atlık, atlīg*: híres neves, híresség; lovas (oszm. *atlı*).

آتکک **ataga* (p. g.): nevelő mester, nagy bátya.

آجون *adsun*: világ (mundus). Némely kéziratban *udsun* is található; Lutfi könyveiben ez van többnyire.

آجرغیندی *adsırgındı*: a zsaroltat sajnálva megszánva zsarnokot bántani.

آجبق و آجبق *adsıg, adsık*: keserű; meg: fájdalom, bú, sohaj.

آچقونك *acsıkunğ* (a ك perzsa = g): meg kell nyit-
[nod.]

آچای *acsaj*: nyítok, nyitó.

آچمالی *acsmaaj*: nem nyítok, és: nem nyítnék, nem nyító.

آچقالی *acsqalı*: mióta nyit; meg: nyitás végett.

آچلمایین *acsılmajın*: mivel megnyílik, megnyit-
[tatik.]

آختچی *akhtacsı*: lovászmester.

آخسوم *akhszum*, lásd: *akszum*.

آدَانِي *ad ak*: adakozás, ajándék, adag; másutt megint: idő, évszak. — Ezenkívül Türkesztánban egy helységnek neve. — Azt is teszi hogy: sziget (oszm. *ada*).

آرْدِي *ard i*: elfárada.

آرْمَائِي *arm aj*: el nem fáradó; el nem fáradok.

آرَالِي *ar al i*: fáradjunk; fáradás végett; mióta fárad.

آرِيب *ar i b*: elfáradván; meg: elválnán.

آرِيلْمَائِي *ar ilmaj*: szakadatlanul szüldő betegről mondatik.

آرِيق و آرِيق *ar i k, ar i g*: sovány; tiszta, csinos.

آرِيق و آرِيق *ar i k, ar i g*: vízvezeték, árok.

آرْك *er ek*: várakban való meredekség; városokban való magas hely; szintén: padisáhi palota.

آرْكَة *er ke*: enyelgés, merészség.

آرْمَان *ar man*: akarat, ohajtás, kívánság.

آرْلَات *ar lat*: egy csagataji néptörzs neve.

آرْلَاس *ar lasz*: ez is, valamint *arlat*, egy csagataji néptörzs neve.

آرْغَادِي *ar ga di*: megcsala.

آرْغَادَائِي دِيرْمِين *ar ga da j-dir min*: megcsalnék.

آرْغِدَال *ar gi dal*: hegyek tövével való emelkedések; ugyanott található völgyek és leshegyek.

آرْتَايِب و آرْتَايِب *ar ta j i b, ar ta n i b*: túljárván, túlkelvén, áthágván.

آرْبَاغ *ar ba g*: varázsmondóka, melyet a kígyó lyukába szoktak mondani.

آرا *ara* : közt, között.

آرتوقلى ليق ¹⁾ *artuklik*; a Nazm-üz-zevâhir-ban többség értelmében fordul elő; meg öregbítőt jelent.

آزىقىب *azikib* : tévedvén; azaz útról tévedvén.

آزىتقان *azitkan* : tévedő, bujdosó.

آزىققان *azikkkan* : ez is útról tévedt-et jelent.

آزغوردونك *azgurdung* : tévesztél, rossz útra vezetél.

آزغورغونك *azgurgung* : tévesztened kell, rossz útra vezetned kell.

آسزۇ *aszru* : igen, több; sok.

آسرا *aszra* : őrizz.

آسرابان *aszraban* : őrizvén.

آسراتاي *aszrataj* : őriznék. — Van ilyenmű még több szó is, p. o. örgetej : tanítanék, korgataj : ijesztenék, s több effélék.

آسراغولوق *aszraguluk* : őriztetendő; a kinek vagy minnek őrizni kell, őrizendő.

آسراغانى *aszraganî* : (az ő) őrizte, őrzötte.

آسراغوجى *aszragudsi* : őrző, ör.

آسروك كنه *eszruk-gine* (p. g. a. k) : részegecske.

آسروك غنه *eszruk-gine* : ugyanaz, mi az előbbi.

آستى *asztî* : alja valaminek (tör. alt-î).

¹⁾ Kétség nélkül javítva آرتوق ليق-ot kell olvasnunk, mint-hogy a szó nem lehet más mint oszm. آرتقلى *artuklik*.

آس *asz* : akaszsz, fügessz föl.

آستی *asztî* : akasztta, fölfüggeszte.

آسیغ لیک *aszïglîk* : fölfüggesztett ; meg : hasznos.

آسیغ و آسیق *aszïg, aszïk* : haszon.

آساقچور *aszapkur* : juh hátgerinczének csontja.

Csagataji életszokás szerint a becsült ételek közé tartozik. Diszlakománál, bármennyi mindenféle étel vagyon is, azon gerinczsontnak, melyet némely helyeken egészen sütnék, ott kell lennie.

آشوقتی *asuktî* : siete, megijede.

آشوقدوم و آشوقتوم *asuktum, asukdum*.

A' *dal* (د, d) és *té* (ت, t) egyaránt használható, úgy mint fentebb a' *kaf* (ق, k) és *gajn* (غ, g) és szó végén az *elif* (ل) és *hé* (خ) váltakozása jegyeztetett. Jelentése : *megijedék*.

آشوققان *asukkan* : siető.

آشوق *asuk* : sark, meg : könyök csontja.

آشك *esgek* (p. g. a. k) : evező lapát.

آغا *aga* : nagyobbik (öregbik) testvér, bátya. — A Muhâkemet-ül-lugetejn-ben Nevai ¹⁾ e szót így magyarázza : A perzsák mind a nagyobbik mind a kisebbik testvért egyaránt *binâder*-nek (frater, bruder) nevezik ; de a törökök a nagyobbikat *aga*, a kisebbiket *inî*-nek mondják. Azonban az hogy a Muhâkemet-ül-lugetejnben Nevai ő kegyelme e szót így magyarázta meg, ne értessék úgy, mintha ez olyan könyv volna, melyben Nevai saját anyanyelvének szavait megmagyarázta volna. Koránt sem. Azon könyv azt tárgyalja, hogy a török nyelvet a perzsa fölött becsülik, mint-hogy a perzsában sok szó vagyon, mely tiszta török ugyan, de a perzsák, ha azok értelmét vissza kell adniok, mégis

¹⁾ A híres Mir 'Ali Sîr.

csak török szókkal adják vissza. Erről ő sok bizonyítékot hoz, valamint itt az *aga* szóról, úgy máshelyen is egyebekről. Azomban meg kell jegyezni, hogy a tárgyalt szók egy részét meg is magyarázza, másik részét pedig nem, a minek oka csak az, hogy az ő idejében erre nem vala szükség. — Im-máran én — szegény nyomorúlt és értéktelen — midőn e gyűjtemény összeírásához fogtam, Nevainak csak tizenöt művét gyűjtöttem vala, melyekből a szókat és kifejezéseket ki-vontam. Ezen felül még Khoraszân, Szamarkand és Csaga-taj-ból való néhány más törökül beszéllő férfiak divânjait és mesznevi-jeit szedtem vala össze. Ekkor történék, hogy egy előkelő ember — áldott legyen emléke — ezen törekvéseimet és fáradozásaimat látván, nekem Nevainak minden munkái-val kedveskedék, egész 29 darab könyvvel. Úgy valék ak-kor, mint a koldus, ki kincset talált. Azonnal minden egyéb foglalatosságomat és kötelességemet abba hagyván, kevés idő alatt, a 14 darab könyvet lemásolám s így Nevai minden munkáinak birtokába juték. Ezek egyenként és névszerint : Münâdsât nâme, Csíhl hadisz, Nazm-ül-dsevâhir, Szerâds-ül-müszlimin, Szâim-ül-muhabbet, Lizzân-ut-thajr, Mahbûb-ül-kulûb, Tevârikh-i enbijâ, Hajret-i ebrâr, Ferhâd ve Sîrin Medsmûn ve Lejla, Szeb'a szejjâre, Szedd-i Iszkenderi, Négy divân, Garâib-üsz-szîghar, Nevâdir-üs-sebâb, Bedâi'ül-va-szath, Fevâid-ül-kübr, Mezân-ül-evzân, Münsiât, M u h â k e m e t - ü l - l u g e t e j n, Vakfije, Menâkib-i Mir Szejd Haszan, Menâkib-i Pehlevân Muhammed, Szâki nâme, 28. Fârszi di-vânlar, 29. *) Fârszi münsiât. — Ezeken kívül még más mun-kája tudtomra nem volt.

آغاروديك *agargu-dik*, (a. k) : *mintegy nehezít, mintegy fáj, fájóképen.*

آغاردي *agardî*, ez is : *nehezíte, fája (fájni).*

آق اوى *ak-oj, ak-øj* : *sátor.*

*) A két utolsónál ki van téve a szám 28 és 29. a kéziratban ; azomban a lajstromból kettő elmaradt, mert egészben csak 27 van felsorolva.

آقسام *ak szum*: megbánó, megbánás.

آقتوردونك *akturdung* (perzsa ك = g): folytatál.

آقالی *akkalī*: folyás végett; mióta foly (oszm. akalī).

آقزدی *akizdī*: folyata.

آكآن *eggek* (p. g, a. k): ráspoly.

آكبعی *ekedsi* (a. k): nagyobbik leánytestvér, néne.

A Muhâkemet-ül-lugetejnben Nevai e szót így magyarázta: A perzsák a nagyobbik és kisebbik leánytestvért egyaránt *khaher*-nek (soror) mondják; ezek pedig (a törökök) a nagyobbikat *ekedsi*-nek, a kisebbiket *szingil*-nek nevezik.

آلطای *altaj*: vörös róka bőréből való prém.

آلدآغ *aldag*: megcsalni (oszm. alda-mak).

آلامان و آلاخان *alakhān, alaman*: a ki kirabol-tatott, háza jószága vesztett.

آلدآرای *aldaraj*: megütdést és restellést éreznék; az örüléssel ellenkező állapot kifejezésére használják.

آلنی دا و آلی دا *alnīda, alīda*: előtte (oszm. önünde).

آلی *alli*: ez is: elül való rész (oszm. ön).

آلوق *aluk*: szomorú; szétszórt; eszében megháborodott.

آلاقتی *alaktī*: földüláték, összevissza hányaték.

آلقامیش *alkamīs*: áldást adott, megáldott.

آلقادی *alkadī*: áldást ada, megálda.

آلیغ و الیق *alīg, alik*: venni, vétel (oszm. almak).

آلغالی *algālī*: mióta veszen; vevés végett.

آلقولوق *alkuluk*: vevés (oszm. alma)*), vétetendő.

*) Ez *aligha* helyes az eredetiben, hanem *almali-t* akart írni; mert fentebb is ugyanezen összetett képzővel (-ku-luk, gu-luk) való *assra-*

آلقوم *alkum*: vennem kell.

آلميشانك *almisang*: vettél.

آلماغين بولسه *almagin bolsza*: ha nem vevő lenne.

آلغانغا *alganga*: vevőnek.

آلغامو *alga-mu*: venne-e? veszen-e?

آلمايين *almajin*: a nélkül hogy veszen v. vön; nem vevén.

آلمای *almaj*: nem vesz, nem vevő; nem veszek; de sokhelytt még egy másik szóval kötetik össze nem tehetés kifejezésére, így: *kila-almaj* = nem tehetek, meg: nem tehetvén, meg: nem tehet, nem tehető; *ajta-almaj* (آيتا آلمای) nem mondhatok; nem mondhatván.

آلمانك *almang* (p. g): ne vegyetek, parancsolólag; nem veszsz; sokszor még egy másik szóval használtatik, így: *dej-almang* = nem mondhatsz; *kila-almang* = nem tehetsz; *tapa-almang* = nem találhatsz.

آلآر *ular*: azok, ők (oszm. anlar.)

آلتاوا و التارا *altau, altaula*: (mind a) hatjával, mind hatan.

آلاي مؤبولور *alaj-mu bolur*: úgy lesz-e?

آلمعباش *alma-bas*,

آلألوغه *alaluga*,

آلايكةكان *ala-jekeken* v. *ikeken* (a. k). Mind a három szó a kácsának, réczének egy nemét jelenti.

آلمكان *emgek* (p. g, a. k): fáradtság, munka (oszm. emek).

آنگديب و انديب *angdib, andib* (p. g): rejtőzve keresgélni, leselkedve hallgatódzni (tkp. -ván, -vén alak).

yuluk szót *szakla--mali* meg *szaklan-adsak* által magyarázza, mint itt *alin-adsak* által, de nem szintén *alm-li-által* is, a mi ezt tenné: a kinek minnek vennie kell. B.

انكالك *eng ek* (p. g, a. k) : áll (főnév).

انك *ang* : orcza (oszm. *jangak*).

انبه **an ba* (*am ba*) : néminemű gyümölcs, mely a baraczkhoz hasonló s Indiában terem.

انگيردی *engirdi* : (p. g). csavara, forogtata.

انگلاتقوسی *anglatkuszi* (p. g) : neki említtenie kell.

انگاجا *angadsa* (p. g) : addig.

انگاتیکرو *angatikrü* (p. g, a. k) : addig.

انگیتی *aniktı* : növekedék, nagygyá növe ¹⁾.

انگیب *anikib* : növekedvén, nagygyá növén.

انن *anin* : azért.

او **eu* : egy valaki; így is : bir-eü.

اوشقه *avuska*, ugyanazt jelenti, a mit *abuska* : a nő
főnrje.

اونجاق *avundsak* : kívánatos valami, óhajtott valami.

آبار *ajar* : tilt, akadályoz, visszatart, megtagad.

آیندیم *ajindim* : akadályoztatám, megtagadónak tőlem.

آیامای *ajamaj* : meg nem tagad v. tagadó, nem tilt v. tiltó; szintén : én nem tagadok meg, nem tiltok, nem akadályozok.

آیامین *ajamin* : én tiltanék, akadályoznék; elmondanék. — De egyszersmind : meg nem tagadok, nem tiltok.

آباب *ajab²⁾* : megtagadván, tiltván.

آیاما *ajama*, parancsolólag : ne akadályozz, ne tagadj.

آیمن *ejmen*, megszólítólag : szégyeld magad, pirúlj!

آیالکو *ajalku* : éneklő s harmoniát tartó hang; a fül-

¹⁾ Oszm. böjümekek; lehetne tán büjümekek is, mely bögni.

²⁾ Írási hibából a kéziratban van آباب *apab*.

mile hangja ; jó hanggal való dalolás , mely az ember szívét gyönyörködteti.

اَيْلَانْدِي *ajlan dī*: *kerülte, megfordúla, körül forga ; valamivé változék vagy hasonló lön.*

اَيْلَايَ الْقُرُونُكُ *ejlej-alkung* (p. g): *tehetned kell, kell hogy tehess.*

اَيْلَايَ الْفُرُوسِي *ejlej-alkuszi*: *tehetnie kell, kell hogy tehessen.*

اَيْلَايَ اَلْمَادِينَا *ejlej-almadīng*: *nem tehetél.*

اَيْلَاكَا *ejlegeds*: *tevéen, mihelyt teszen v. tett.*

اَيْلَاكُومُ *ejlegüm*: *tennem kell.*

اَيْلَاكُوسِي *ejlegüszi*: *tennie kell.*

اَيْلَاكِرَا *ejlerge* (p. g): *tevés végett, tevésért.*

اَيْلَاكَا *ejlemekge* (a. k, p. g); ez is: *tevés végett, tevésért, tevésre.*

اَيْلَاكُونَا *ejlegüng* (p. g, g): *tenned kell.*

اَيْلَالِي *ejleli*: *tegyünk.*

اَيْلَاكَايَ *ejlegej* (p. g): *tenne, meg : tennék.*

اَيْلَامَايْدُورَايْرِدِي *ejlemej-dur-irdi*: *nem teszen [vala.*

اَيْلَالِي *ejlej*: *tennék.*

اَيْلَامَايْبِي *ejlemejin*: *nem tevéen ; nem tevő (?)*.

اَيْلَاكُجِي *ajakcsi*: *poharász (vulgo : pohárnok).*

اَيْلَاكَا وَايْلَاكَا *ajak, ajag*: *pohár ; meg : láb.*

اَيْلَاكُتِي *ajakti*: *ismeretlen lön, elmene. De ha holdról vagy napról használtatik, azt jelenti hogy lenyugovék, leal-dozék (azaz tkp. eltűnék).*

اَيْلَاكُي *ajik*: *okos, józan.*

اَيْلَاكُي *ajig*: *medve.*

اَيْلَاكُي *ejtmen*: *nem mondok.*

ايتيب *ejtib* : mondván.

آيتيق *ajtik* : mondánk.

ايتكالي *ejtkeli* (arab *k*-val) : mióta mond.

آيتالي *ajtali* : mióta mond.

آيتلمايين *ajtilmajin* : nem mondatván *).

آيرلمايين *ajrilmajin* : el nem válván.

آيا *eje* : gazda, úr.

آيروم *ajrum* : a viznek visszatéretező, kerülő folyása ;
bátorság, fürgesség, ügyesség.

ايمان دور *ejgen-dür* (p. g) : kedvel, szeret.

آيريشتي *ajristi* : elvála.

Elif mekszüre, azaz Y, i-vel kezdődő szók :

ايتاماس *ite mez* : nem tehet ; meg : nem lesz éles ; nem lesz meleg, izzó.

ايتوروركا *itürürge* (p. g) : élessé tenni, élesíteni.

ايتيك *itik* (a. k) : éles ; erős, gyors.

ايتينك *itting* : (p. g ; a t tesdiddel, azaz kettőztetve) :
tevé.

ايتاسال *ite-szal* : tégy meg (oszm. edi-ver).

ايت *it*, parancsolólag : tégy ; ezenkívül : hús ; meg kutya.

ايتي *itti* (a t tesdiddel) : elmene.

ايتوركوم *itürgüm* (p. g) : el kell mennem.

*) Ezen öt szó : *ejtmen* — *ajtilmajin* a török *ejtme*k (mondani) igéhez tartozik, melynek egyszersmind mélyhangú páralakja is létezik : *ajtma*k. Kéziratunk írása szerint *ejtkeli* a magashangú alakhoz csatlakozik ; *ajtik* (helyesebben : *ajttik*) *ajtali*, *ajtilmajin* határozottan a mélyhangúhoz ; az *ejtmen* és *ejtib*-re nézve az írás nem dönt ugyan, de valószínű, hogy a magashangú *ejtme*k alakhoz állanak ; különben tán még sem hagyattatott volna el a kezdő *elif* fölött való ~. B.

ايتى *itti*: elvesze, fogya.

ايتيب *itib*: elfogyván, eltűnván (elmenvén).

ايتاردين *iterdin*: elfogyás-, eltűnés-, elmenés-ből.

ايتكان *itken* (a. k): elfogyó, eltűnő.

ايتاليك *itelik* (a. k): ez is az előbbi szó értelmé-

ben; meg: ruhaszegély (oszm. etek).

ايتى *itti*: (t tesdddel): tőn.

ايتكومز دور *itkum z-dur* (a. k): nekünk kell tennünk.

ايتكان *itken*: tevő.

ايتكوسى *itkuzsi*: tennie kell.

ايتماى *itmej*: nem teszen, nem tevő; még: én nem teszek.

ايتارسين *iterszin*: teszsz.

ايتماكنك *itmeking* (a. k, p. g): a te tevésed.

ايتاى *itej*: tennék (én).

ايتنك *iting* (p. g): tegyetek.

ايتالى و ايتالينك *iteling, iteli* (p. g): tegyünk.

ايتايى *itej-mü*: tennék-e v. tegyek-e?

ايتيشنى لار *itistiler*: megilletének, hozzá nyúlának.

ايتكالى *itkeli* (a. k): mióta teszen; tevés végett, te-

ايتكوم *itkum*: tennem kell. [végre.

ايتاك *itek* (a. k): ruha szegélye.

ايتاكلاب *itekleb* (a. k): a ruhaszegélyt fűlszedvén
s megtöltvén.

ايتچين *icsin*: benn, közepett, közöttük.

ايتچكولوك *icskuluk* (a. k, k): valami inni való; meg:
ittas embert neveznek így.

ايتچلى *icseli*: valami inni való; ivás végett, ivásra.

ايتچكو و ايتچكى *icskü, icski*: ivó társaság.

ايتچكى *icski*: belső.

ايتچقىندى *icskindi*: bámula, megjéde.

ايتركن *irken* (a. k): még egy másik szóval (igével)

használtatik, így : *bolmadi irken* (oszm. *iken*) : *a mint nem vala* = oszm. *olmadi gibi*.

ايركان *irken* (a. k) : ez ugyanazt jelenti, a mit az előbbi.

ايردى *irdi* : *vala* (oszm. *idi*).

ايرتاكى *irtegi* (p. g),

ايرتاكىچكان *irte-gicsken* (p. g, a. k),

ايرتاك و ايرتاجاچدا *irte, irte-csakda, irtek* (a. k) : *az ennek előtte való időből való, az elmúltak, régiek.* — *Irte* azomban a *holnapi nap* és *holnapi reggel* jelentésével is jár.

ايرك *irek* (a. k) : *öreg, koros.*

ايركه *irke* (a. k) : *orsó* (oszm. *öreke*).

ايرديكلر *irdikler* : *valátok* (sic! oszm. *idingiz, idiniz*).

ايروام *irvam* (*irvem*) : *lovagiasság, fegyverkezelésben való ügyesség, erő, bátorság ; gyors forgás, örvény.*

ايرن *iren* v. *irin* : *alsó ajak.*

ايركينور *irkinür* (a. k) : *utána törekszik, kedvel, szeret.*

ايركنه *irkene* (a. k) : *sátorbeli szerek v. holmik.*

ايرور *irür* : *lesz.*

ايرماس و ايماس *irmez, imez* : *nem* (van, non est).

ايركيندى *irkindi* : *korán reggel fölkele.* — Más értelme még : *haragúvék, bűszülte.*

ايريك *irig* (p. g) : *nagy, vastag, öreg* (p. o. öreg pénz).

ايريب *irib* : *érkezőn, elérvén ; meg : olvadtán* (oszm. *eri-jip*).

ايرغاييب *irganib* : *indítván, buzdítván, ébresztván.*

ايرسا *irsze*, még egy másik szóval használtatik, mint : *bar irsze, jok irsze* = oszm. *var-ışsa, jogh-usza* : *ha van, ha nincs.*

اير *ir* : érkezzél, érvél; legény, fiatal ember; férfi.

ايران و ایرکان *iren, irgen* (p. g) : elérő, érkező.

ايرلیک و ایران لیک *irlik, irenlik* : férfiaság, vitézség.

ايریک لیک *iriklik* (a. k, k) : érettség.

ايسکارما *iszkerme* (a. k) : ne tartozkodjál, ne gondoldj vele, ne végy magadra.

ايسکیردی *iszkirdi* (a. k) : öregedék, avula.

ايسیرغہ *iszirga* : fülbe függesztett gyűrű, fülbe való.

ايس *isz* : büz, szag.

ايسلانور *iszlanur* : szaglik, nedves lesz.

ايس *isz* (v. *isz*) : ész.

ايسلاب *iszlab* : szagolván, büzőlvén.

ايسلادی و ايستی *isztı, iszladı* : szaglék.

ايستیم *isztım* : szaglám (szaglik).

ايسلادی *iszledi* : szó ragada (rajta), szót fogada.

ايسیق و ايسیغ *iszsig, iszik* : hő, forró, izzó.

ايسیتی *iszıtti* (tesdi des t) : láz fogta (öt), hideglelésben vala; forraszta.

ايستقان *iszıtkan* : forró lázban, hideglelésben való ember.

ايسیتقالی *iszıtkalı* : mióta forró lázban, hideglelésben van; azért, hogy hideglelésben van.

ايسیتیش *izıtıs* : láz, hideg lette (öt).

ايسیرغانماق *iszırganmak* : hogy valakinek szegyenlésből elpirúl az arcza, elpirúlni.

ايستی *isztı* : szél fuvá (oszm. esz-mek).

ايستورای *isztürej* : szelet fuvatnék.

ايسکای *iszgej* (p. g) : fúva (szél).

ايسکان *iszgen* (p. g) : fuvó (oszm. eszen).

ايستالی *iszteli* : akarjunk, kívánjunk.

ایستای *isztej*: *kivánnu; kívánnék.*

ایستایدور *isztej-dur*: *kiván azaz: most, benne van a kívánásban, oszm. isztejor.*

ایسورآن و ایسورغان *iszuran, iszurgan*: *evő.*

ایسنادی *isznedi*: *álma jöve, álmosodék, ástózék.*

(oszm. *esznedi*).

ایش *es és is¹⁾*: *ügy, dolog (oszm. is); társ, pajtás, egyenlő társ (oszm. es); meg: két (edény)-fűlnek egymással való összeköttetéséről mondatik, s annyit jelent, mint: két kö-tél végét egymásba kötni.*

ایشیلکان *isilgen* (p. g): *a mi egymással összekötetett.*

ایشانما *isenme*: *ugyanazt jelenti.*

ایشلاکان *islegen*: *dolgozó, dologtevő; egymáshoz csatlakozó, társalkodó.*

ایش *is*: *harcz-ról is mondatik²⁾.*

ایدیش *idis*: *tevés.*

ایشنار *isner* (*isnar*): *valami fénylő; tavaszkor éj-jel röpkülő „csillag férgé“ (fénylő bogár, sz. Mihály bogara).*

ایشاک *isek*: *számár.*

ایشیشتوکسین *imis-tuk-szin*: *voltál (v. voltál vala?)*

ایشتن *iseri*: *a földet kaparja, ássa, v. kaparó, ásó³⁾.*

ایشاری *istan*: *gatya⁴⁾.*

ایشیتکوجی *isitkudsi*: *hallgató.*

ایشتمالی *isitmeli*: *ne halljunk.*

ایشیک *isik* (a. k): *kút, úreg.*

ایکان *igen* (p. g): *többnyire még egy másik szóval használtatik: valami levén (oszm. iken).*

¹⁾ Csak *is*. B.

²⁾ A perzsa *kiár* dolgot és *harczot* is jelent. V.

³⁾ A mint a kéziratban idézett versből kitetszik, a' szó végén való *i* rag, tehát csak *iser* = oszm. *eser* (*esmek*). B.

⁴⁾ Alkalmasint = oszm. *ics don*, belső gatya. V.

- ایکن *igen* (p. g) : hát.
- ایکین *ikin* (a. k) : még egy másik szóval = oszm. *iken* (levén).
- ایکین *ikin* (a. k) : vetés (gabna vetése, oszm. *ekin*).
- ایکین *ikin* (a. k) : kettejét, mind a kettőt.
- ایککن *ikgen* (a. k, p. g) : magvető.
- ایکلاسی *ikeleszi* : mind a ketten.
- ایکاولان و ایکاولان *ikeüle, ikeülen*; ez is : mind ketten, mind a kettő együtt.
- ایکاولامیز *ikeülemiz* : mind kettőnk.
- ایکائو *ikegü* (a. k, p. g) : mind a kettő.
- ایکاو *ikeü* : ugyanaz.
- ایکاوکا *ikeüge* (a. k, p. g) : mind kettőnknek, meg : mind a kettőnek.
- ایکالادی *igeledi* (p. g) : gazdává levén birtokba vőn vmit, bíra vmit mint gazdája.
- ایکاسی *igeszi* (p. g) : gazdája.
- ایکار *iger* (p. g) : nyereg.
- ایکارکوجی *igergüdsi* (p. g, g) : fordul, fordító, visszatérítő.
- ایکیرماک *igirmek* (p. g, a. k) : fordulni, visszatérni.
- ایکارناک *igernek** : ugyanaz.
- ایکریم *igrim, igrik* (p. g, a. k) : a víznek visszatéregető folyása, ugrása, keringése, örvény.
- ایگری *igri* (p. g) : görbe.
- ایگیرور *igirür* : visszatér, fordul.
- ایکاک *igek* (p. g, a. k) : vas metszésére való ráspoly.
- ایکاج *ikedş* (a. k) : még egy másik szóval használatik, úgy a mint oszm. *iken*.

*) Itt az infinitivus képzője *nek* = *mek*; érdekes példa annak a viszonynak földerítésére, melyben a magy. *ni* a török : *mak*, *mek*-hez áll. V.

ایکاجی *igeds i* (p. g) : *nagyobbik leánytestvér, néne.*
(Lásd : *ekeds i*).

ایکم *igme* (p. g) : *meggörbült, meghajtott (valami).*

ایکنج *ikinds* (a. k) : *második (oszm. ikindsi).*

ایلیک *ilik* (a. k) : *kéz.*

ایلیکی کا *ilikige* (a. k, p. g) : *kezének, kezébe.*

ایلیکیدا *ilikide* : *kezében.*

ایلیکلای *iliklej* (a. k) : *kézre hozna; kézre hoznók,*
keríténék.

ایلیکلاب *ilikleb* : *kézre hozván, kerítvén.*

ایلیک *illig* (p. g, tesdides l) : *ötven.*

ایل *el¹* szintén : *kéz.*

ایل *il* : *az emberek, nép (arabúl : khalk).*

ایل *il* : *év.*

ایلیغی *ilgÿ* : *évi bér, évre való.*

ایلیغی و ایلغی *ilgÿ, ilkÿ* : *csorda (lő), meg : marha.*

ایلیغ و ایلغ *ilÿg, ilÿk* : *langyos, meleg.*

ایلیگردی *elgerdi²* (p. g) : *kézre hozza.*

ایلدَام *ildam* : *ijedtség, sebes mozgás; nyári napok-*
ban a mezőkön átvonuló fények (déli báb?); a villámok gyors
[futása.

ایلاَیِمِدا *ilejimde* : *elböttem.*

ایلمای *ilmaj* : *nem rezzen meg szeme; meg : nem rez-*
zen meg szemem.

ایلمان *ilman* : *ugyanaz³.*

ایلماک *ilmak* : *megilletni, megtisztelni.*

ایلغابان *ilgaban* : *futást, száguldozást tevén.*

ایلباراتیب *ilbaratib* v. *elbaratib* : *ha meleg víz*

¹) Olv. *il*. B.

²) Olv. *ilgerdi*. B.

³) De csak az első személyről, a mi az előbbiben a 2-dik jelentés.
B.

(valami edénybe) öntetik s újra fölforr. (Tkp. *fölforratván*, újra *buzogtatván*, v. ö. magy. abárlani).

ایلبارار *ilbarar*: újra buzog, forr¹⁾.

یلینسام *ilinsam*: ha elsorvadok, tehetetlen leszek.

ایلیندیم *ilindim*: bütől elsorvadék, elgyengülék.

ایلیندی *ilindi*: elgyengüle.

ایلینقاج *ilinkads*: elsorvadván, gyengüllvén.

ایلنیتی *ilnitti*: melegíte.

ایلتی *iletti*: vive.

ایلتورکا *iletürge* (p. g): vevésre s elvivésre, hozzányúlásra.

ایلتورکوم *iltürgüm*: vinnem kell.

ایلنا آلور *ilete-alur*: vihet, tud vinni.

ایلکارراک *ilgerirek* (p. g, a. k): előbbre.

ایلکاری *ilgeri*: előre.

ایلترار *iltrar*: villog.

ایلترارقوجی *iltrarkudsi*: villogó.

ایلباسون *ilbaszun*: récze, rucza. — A Muhákemet-tıl-lugetejnben Nevai e szót így magyarázta: Egy madárra találánk, mely ott *ilbaszun récze* néven ismeretes. A *Szart* (سارت²⁾ azon *ilbaszun*-t nem ismeri, de a hegységen lakó török a hím réczét *szona*-nak, a nöstény réczét *borcsin*-nak nevezi. (Lásd: *borcsin*). A *szart* ennek nem is ad nevet, hanem mind a kettőt egyaránt *murgabi* (perzsa: vízi madár, *récze*)-nek nevezi.

ایماس *imez*: nem (non est).

ایمانک *imeng* (p. g): nem vagy.

ایمان *imen*: nem vagyok.

ایماق *emak*³⁾: egy faluról mondatik, melynek sok juha van.

¹⁾ Oszm. *khas-lanmak*, azaz *khas khas*-féle hangokat adni. V.

²⁾ Törökül nem értő perzsa. ³⁾ Oly. *imak*. B.

ایمگکلاگن *emgeklegen*¹⁾ (p. g, a. k, p. g): csecsemő gyerek.

ایمگک *emgek*²⁾: ugyanaz.

ایمگک *emgek*³⁾ (p. g, a. k): munka, viszontagság.

ایمگن *emgen*⁴⁾ (p. g): szopó, csecsemő.

ایمگند *emgende*⁵⁾: szopó helyén, azaz: azon helyen, hol csecset szoptott.

ایمگک *emdsek*⁶⁾: szoptató nő.

ایندادی *indedi*: meghíva.

ایندام *indem*: hívj meg, parancsolólag⁷⁾.

اینداب *indeb*: meghíván.

ایندوردی *indürdi*: meghíva, leszállta, leereszte.

ایندورماسانک *indürmeszeng* (p. g): ha meg nem

اینی *ini*: kisebbik testvér, öcs. [hívsz.]

ایناک *inag* (p. g); ez is: öcs.

ایناکاسی *inageszi*: az öcsce.

اینگرندی *ingrendi* (p. g): keservesen lassan sírni, *strodogálni*. E szót a Muhákemet-ül-lugetejnben Nevai így magyarázta: *ingrenmek* és *szingrenmek* a. m. *keservesen lassan sírni*. — Megint *inkrenmek* (a. k-val): a számár ordítását nevezik így.

اینچو *incsu*: egy ember, ki saját ösztönéből egy másíknak szolgálatába lép, *inas*.

اینچی *incsi*: asszony, függöny alatt ülő.

اینچی و اینچو *incsu, incsi*: gyöngy.

اینچک *incske* (a. k): vékony, finom.

اینچکیرماک *incskirmek* (a. k, k): E szót Nevai a Muhákemet-ül-lugetejnben így magyarázta, hogy „*sírni, rivalgani, ordítani*“ helyett van *incskirmek* is. — E szó ezen országban (a szerző honában) is használtatik: *incskirî*⁸⁾ a. m. *síra*.

¹⁾ *imgeklegen*. ²⁾ *imgek*. ³⁾ *imgek*. ⁴⁾ *ingen*. ⁵⁾ *ingende*. ⁶⁾ *imdek*. B.

⁷⁾ Ezen magyarázat föltétző, noha így van az eredetiben. Ezt várnók hogy *inde*. B.

⁸⁾ Írásbeli hibát lehet itt sejteni; *incskirdi* kellene. B.

اينكاك *ingek* (p. g, a. k) : áll, állcsont.

ايناغ *inag* : czeremonia nélkül való társ, lelki barát.

ايناق *inak* : helyettes, közelálló.

ايناولي *inauli* : a vadak fogására ásott verem.

اينك *ing v. eng¹⁾* (p. g) : orcza.

اينكينك *ingëng* (p. g, g) : orczád.

اينك *ing* (p. g) : vörös festék, melylyel a nők arcukat mázoljaák.

ايرونك *ivüng* : siessetek.

ايريردي *ivirirdi* : fordíta.

ايروروشمانك *ivirüsmeng* (p. g) : hozzá, melléje ne menjetek, ne találkozzatok vele szembe.

ايروركاج *ivirgeds* : fordítván.

ايرورلدي *ivrüldi* : fordúla.

ايرورونك *ivürüng* (p. g) : parancsolólag : fordítsatok.

ايرورولوب *ivrülüb* : arcát fordítván (megfordulván).

Megint *forgó* (*csevrik*) értelmében is fordul elő.

ايبالاب *ijeleb* : gazdájává, urává levén, magaevá tevén.

ايبيلادي *ijeledi* : magaevá tln.

Elif mazmûme, azaz o, u, ö, ü-vel kezdődő szók:

اوپچين **opcsin²⁾* : hadi szerszámok közül való, pánczél.

اوپر ماس *oparmasz* : el nem szakad, nem avul v.

اوت *ot* : tülz. [kopik.]

¹⁾ Csak : *ing*. B. ²⁾ Nem ajánlkozik biztos kriterium az olvasás meghatározására ; lehet még : *öpcsin, upcsin, üpcsin*. B.

أوت *ot*: földön termő *fű*.

أوت *ot*: menj ¹⁾. Nevai e szót a Muhâkemet-ül-luge-tejnb en úgy magyarázta : *ot* = megégett valami ; *meg* : *ot* = átmenés elhaladás (a. mürür), út ; 2) = legelj, az *otmak* = legelni igéből ; 3) menés, eljárás ; p. o. *otdi* = elmene, átmena, áthata ²⁾.

أوتكون *ötkün* (a. k) : átható, beható, elmenő.

أوتا *öte öte* : egyre menve, szakadatlanul járva.

أوتما *ötme* : nem megyek át ; nem menő, nem megyen el v. át ; az idő múlásáról is mondatik.

أوتتى *ötti* : megszűnénk, felhagya.

أوتكاردى *ötkerdi* (a. k) : átmenete, átkeltete ; mulaszta ; أوتكاركاى سين *ötkergejszin* : átmenetnék stb. — أوتكارو *ötkerü*, parancsolólag : keltess által ; أوتكاركالى *ötkergeli* (a. k, p. g) : átmenetés, átkeltetés végett.

أوتورمى *ötürme* : én nem mulasztok, azaz : időt nem mulasztok.

أوتكانور *ütkenür* : hasonlít (vmihez) ; أوتكانى *ütkengej* : hasonlítana, -ítson.

أوتوك *ötük* : elmúlt, átment ; lábbeli ruha.

أوتمك *ötmek* : elmenni, átmenni ; meg : kenyér (oszm. *etmek*).

أوتروك *ötrük* (a. k) : hazug szó ; أوتروك كنه *otrük-gine*, kicsinyítéssel : hazug szócska, kis hazugság.

أوترو *utru* : átellenében, szemközt.

أوتلوق و *otluk, otlug* : tilzes.

أوتقانىب *utkanyib* : magát szégyenelvén, elszégyenedvén, restelvén. أوتقاندى *utkandí* : szégyenle, szégyent érze.

¹⁾ Az *otmak* = utazni, menni igének parancsoló módja. V.

²⁾ Olv. *öt*, menj át ; ugyanaz a mi „átmenéssel“ magyaráztatik, de azért csak ige ez, nem névszó ; meg ugyanaz a mi 3) alatt van, olv. *ötti*. B.

اوتقوزدی و اوتقوزدی *utuzdī, utkuzdī*: meggyőzésték; a kezében levőt el engedé ragadni. اوتقوزای *utuzaj*: meggyőzetrém, el engednék nyerni. اوتقوزمای *utuzmaj*: nem győzetik meg, nem nyerik rajta (a játékot).

اوتلاش **otlas, otlas*: fokként, szakonként. (Tör. *gide gide, nach und nach*.)

اوجقون *ocskun (u-)*: tűzből kicsapó láng.

اوجرؤ **ocsru*: elmúlt, közel múlt idő.

اوجرادى *ocsradī*: mutatkozik, találkozik, szembejőve.

اوجرامای *ocsramaj* (alkalmasint *o* helyett *ö* kell: *ocsrataj*): szembejuttatnék, találkoztatnék.

اوجرادیم *ocsradīm*: találkozám.

اوجاولا *ücsüle*: mind hármával, mind hárman

اوجالاسى *ücselészi*, ugyanaz.

اوجونج *ücsünds*: harmadik.

اوجار *ücsügü* (p. g), szintén: harmadik (sic!). اوجار *ücser*: hárma (három-három); اوجاركا *ücserge*: hármanak (három-háromnak).

اوجباغ و اوجباغ *ucsmag, ucsmak*: mozogni, sietni, hirtelenkedni.

اوجونك *ücsük¹⁾* (*ucsuk*): elöltött gyertyáról mondatik; اوجتى *ücsüti*: valami eltűnék, láthatatlanná lön.

اوجورسا *ücsürsze¹⁾*: ha elölt.

اوجوردى *ücsürdi¹⁾*: elöltta; *ucsurdī*: levegőbe elszóra, szélnek ereszte.

اوجورقونك *ucsurkung*: röptéved, röptülésnek eresztendő kell (madarat).

اوجار *ucsar*: hirtelen, ijedtséggel mozog.

¹⁾ Olv. *ücsük, ücsürsze, ücsürdi*. B.

اوجا *ocsa : hát ; a hát közepén való gerinczcsont.

اور اوچامدا dur : az én oltalmamban van, mellettem van.

اوچكو öcskü : kecske.

اوخشار okhsar : hasonlít. اوخشاسی oksaszü : hasonlítása, hasonlósága ; اوخشاش okhsas : hasonlóság.

اوركورآر örkürer (ü-) (a. k) : szundikál ; اوركورآب ör-küreb : szundikálván.

اوروق قاياش uruk kajas. Minthogy e két szó nem igen használtatik egymástól elválasztva, azért itt együtt is magyaráztatik. Uruk v. urug kisi (ember)-nek a maga fiát, testvérét, egyéb rokonságát szokás nevezni (tehát : család-beli, rokon) ; kajas olyan milyen a (perzsa) khis, khisávend = rokon.

اورن و اورون orun, orn : hely, helység, lakó- vagy nyugvóhely.

اورن orn : annak helyébe, csere értelmében (ornö-ga t. i.).

اوران üren v. oran¹⁾ (ö-) (im.) : éjjel az útról el-tévedt társakat hívó kiáltás, kiabálás.

اورتانور urtenür (ö-)²⁾ : ég (ardet) valami, úgy hogy az égésből nyoma se marad, el-ég ; اورتادی urtedi : égete ; اورتادیم urtedim : égeték (én).

اورت urt : láng, tűz ; mezőégetés, midőn t. i. egy mezőbe tüzet vetvén, s ez mind előre hatván mind végig égeti.

اورتأنكوجی urtengüdsi (p. g) : égő ; اورتأنكالی urtengej : égnék ; اورتأكان urtegen : égő ; اورتأكارا urterge (p. g) : égetésre, égetés végett.

اورتأكالی urtegeleli (p. g) : égessünk ; égetés végett.

اورتؤك urtüük : elégett ; meg : örtüük : rejtett, befödött.

¹⁾ Az „imâle“ miatt : üren v. ören. B.

²⁾ Az اورت-et mindenütt ort-nak kell olvasni. V.

أُورْتُوْكَلُوكُ *örtüklük* (a. k, k) : a mi befödett.

أُورْكُونُ *ürkün* (ö-) (a. k.) : lázadás.

أُورْكَانْدِي *örgendi* : tanúla, hozzászokék.

أُورْكُ *örük* : szilva, gyümölcs; tulajdonképen a zerdálu baraczk; valami fölfúvott dolog.; valahol megszállott, időző ember, ki p. o. mikor a hadsereg megáll, az nap időzik s pihen.

أُورُونْمِيشْ ¹⁾ *örünmis* (im.) : valahol megállapodott, megmaradott.

أُورْكَامْبِجِي *örgemdsi* (p. g) : fonó pók.

أُورُوشْ *urus* : verekedés-, harcz-ról mondatik. (A versben van : *urus-szum verekedjék*, tehát *urus.mak* ige van itt).

أُورْكَ وِ *ürk, ür* : fölhágás, fönt valóság.

أُورْلَابْ *ürleb* : fölhágván, magosra fölmenvén.

أُورْلَانْدِي *örlendi* : fonaték, füzeték; befödéték (oszm. ört-mek).

أُورُومْ * *örüm* : vitézség, katonai ügyesség s bátorságról mondatik. (A versből kitetszik, hogy nem abstract, hanem concret értelmű : vitéz stb.)

أُورْشَانْسْتِي *ornasti* (u-) : valamit doba valamely helyre, erősen bédöfe, szegze.

أُورْشَانْسِيْبْ *ornasib* : elhelyezkedvén; erősen megállván valamiben.

أُورَارْ *urar* : ver; meg : örer (im.) (*orar*) metsz, arat;

أُورْ *ur* parancsolólag : verj; ör (*or*) : mess, arass;

أُورْغَاڠْ *urgads* : mihelyt vere, vervén; *orgads* : mihelyt metsze,

metszvé. أُوْرْغَالِي *urgali* : verjünk; verés végett.

¹⁾ Nem vehetni jól ki, hogy *ö* van-e írva vagy *ü*; a szó beható jelentése miatt az utóbbi valószínűbb.

أَوْغُوشْتَك *orguszek : néminő hangmód a muzsiká-

اَوْزُ öz : maga; اَوْزَكَا özge (p. g) : magának. [ban.

اَوْزُكُو özgü, szintén : maga.

اَوْزُ uz¹) (im.) : száz, számnév (jülz helyett); öz (?) : ősz (a színről, p. o. ősz-haj); uz¹) parancsolólag : úszszál, a vízben.

اَوْزُة üze : red, fölibe (üzerine helyett).

اَوْزُوكُ özük (a. k) : sátorbeli eszközök, szerek; meg : üzük : gyűrű, pecsétgyűrű.

اَوْزَاتِي uzatti : külde.

اَوْزَاغُو كُونُ ozagu (u-) kün (a. k) : a tegnapi nap.

اَوْزَالِيبُ و اَوْزَالِيبُ uzalib, uzala : hosszabbodván, nagyobbodván; kinyújtózva fekvén.

اَوْسَالُ *oszal : hanyagságból haszontalankodni, hivalkodni.

اَوْسُرُوكُ öszrük : részeg.

اَوْسُرُوكَانُ öszürken : részeg levő, megrészegező.

اَوْسْتِيغُ usztiga : fölött, fölibe, red.

اَوْشُوكْتِي osukti (u-) : háborodtan sietve, hirtelenkedék.

اَوْشَاتْمَاتِي usatmak : aprítani, apróra vagdalni.

اَوْشُولُ usol : amaz (dolog vagy ember). اَوْشَالُ usal : ugyanaz.

اَوْغَانُ و اَوْغُونُ ogan, ogun (u-) : felséges úristén.

اَوْغُ og : sátorbeli szerek, eszközök.

اَوْفْرَانُورُ ofranur (o-) : kopik, avul, elszakad.

¹) Olv. mind a kettőt; üe. B.

- أُوقُلْدِي *okuldî*: olvasaték. اوقوي *okuj*: olvasnék.
 اوقوب *okub*: olvasván. اوقوش *okus*: olvasás.
 اوقار *okar*: magas.
 اوق *ok*: készpénz; azonnal, egyszersemind.
 اوكولكان *ükülgen (ö-)*: a mi összegyűl, rakásra gyűl.
 اوكسا *üksze (ö-)*: ha egybe gyűjt, rakásra gyűjt.
 اوكار *öger (p. g)*: gabonát öröl; dicsér.
 اوكون *ögün (p. g)*: más, egyéb, -n kívül.
 اوكتة *ökte (a. k)*: erős harag; elkeserítő szó.
 اوكتى *ögti (p. g)*: dicsére.
 اوكتاك *öktek (a. k, k)*: haragos, dühös.
 اوكسوك ¹⁾ *ökszük*: hiány, kevesebb.
 اوكسوب *ökszüb*: kevésbedvén.
 اوكسولور و اوكسونور *ökszülür, ökszünür*: kevésbedik.
 اوكسودي *ökszüdi*: kevésbedék.
 اولبحار *olcar (im.)²⁾*: hír, tudósítás; de tulajdonképen a padisáh részéről a sereghez küldött tudósításról mondják.
 اولچك *ölcsék*: vélemény.
 اولچاش *olcsas*: ha valaki egy másik előtt feltérden állva, kezét fejére teszi, aztán hozzája menvén kezet csókol és köszönt.
 اولناغ ³⁾ *olnag* (p. g): rét, gyepes hely.
 اولاندى *olandî*: hozzájuta, elérkezék.

¹⁾ Így az idézett versben van írva; a czímszóban az írás nem tiszta.

²⁾ Olv. *ülcser* v. *öleser*, az „imâle” miatt. B.

³⁾ Olv. *ölneg* v. *ülneg*. B.

أول ö l, ul (im.) : nedves.

أولگه ölge (p. g) : hibértelek, kerület.

أولديكلەر öldikler (a. k) : haljanak.

أولوغ و اولوق ulug, uluk : nagy.

أولتانگ ultang (p. g) : azon bőr, melyet a csizma vagy bocskor, papucs stb. alá varrnak, csizma-talp.

أولوك öluk (a. k) :holt.

اولكن ölken (a. k) : haló, haldlozó.

أولغانغاندا ulganganda : midőn nagyobbodik, midőn nő.

اولغانيب ulganib : nővén.

أولغانسا ulgansa : ha nő, ha nőne; ha nagy, öreg [lesz.

أولغايدي ulgajdi : növe.

اولغاتيپ ulgatib : növesztvén, öregbítvén.

أولغايغونجا ulgajgundsa : míg nő.

أولالدي ulaldı : nőle.

اولغانغا olganga : levőnek.

اولغونك olgung : lenned kell.

أولغانينگدين olganingdin : léted v. voltad végett, miatt stb.

أولتوردي olturdi : üle, leüle.

أولتوردي öltürdi (im.) : öle, megöle.

أولتورگوسی öltürgüsi (p. g) : ölnie kell.

أولتورگانیگا öltürgenige (p. g, g) : a megöltének, annak kit megölt.

اولور و اولور ölür, öler (im.) : meghal.

- أُولَاْرُ olar : azok, űk.
 اُولِچَا olcűa : azon dolog, azon valami (oszm. ol seű).
 اُولُوبُ ulub : nagygyá levén, növén.
 اُولْغَايِيْزُ olgabiz : lennénk, legyűnk.
 اُولَاغُ و اُولَاقُ ulag, ulak : ló, futó.
 اُولُوشُ űlus : mennyiség, csapat (osztály), adag; meg :
 rész, osztályrész.
 اُولُوشُ ulusz : nép.
 اُولَمَاقُ omak : néptörzs.
 اُولَاْرُ onar (u-) : megelégszik; اُولَاْبُ onab : megelé-
 gedvén; اُولَامَانُ onaman : meg nem elégszem.
 اُولَاْتَقْرُوبْجَا onatkundsa : még kielégít.
 اُولُنْدَادِي űndedi (ö-) : meghíva (vkit); اُولُنْدَاْرُ űn-
 der : meghív.
 اُولُنْدُورُ ondur (u-) : magas.
 اُولُنْچُű űncsű : gyöngy.
 اُولُنْجُű ondsu : ott.
 اُولُنْدِي űndi v. öndi : meghajla.
 اُولُنْكَ űng (p. g) : első, elűszőr; un g : jobb oldal.
 اُولِيَاْلِغَانُ ujalgan : magát szűgyenlű.
 اُولُنْتُوجُ űntűds : kölcsön.
 اُولَاْتِيْبُ uvalatib : görűdtűven, hengerűtvén (oszm. ju-
 valatip, v. -nıp).
 اُولُيْكُű űjkű (a. k) : hanyagság, hivalkodás.
 اُولِيْ űj¹⁾ : ház.

¹⁾ Olv. űj. B.

أولى لوك *öjlük* (a. k) : házzal bíró, házigazda.

أوى *öj* (im.) : ökör, marha.

أوبالدى *ujaldı* : szegyenle.

أوبالغای مین *ujalgajmın* : szegyenlenék, szegyeneljek.

أوبالمای *ujalmaj* : nem szegyenelvén.

أویات *ujat* : szegyen, szemérem.

أوباتیب *ujatıb* : szegyenelvén.

أوباتلیق *ujatlık* : szegyenlés.

أویاتتی *ujaktı* (o_jaktı) : lemene, ledldozék — nap, hold, és egyéb csillagokról (oszm. *dolunmak*).

أویغاغ *ojgag* : éber, ébredt.

أویاغ *ojag* : ugyanaz, mi az előbbi szó.

أویوب *ujub* : alkalmazkodván, engedelmeskedván; aluván, elaluván.

B meftûhe, azaz ba, be, pa, pe-vel kezdődő szók :

بات *bat* : gyors, hamar.

بخشی *bakksı* : a türkesztáni padisáhok *ırnokait* (kⁱatib) nevezik így.

پادا *pada* : ökörcsorda, farka (perzsa szó).

باریش *barıs* : menés.

بارغانینگدین *barganındın* (p. g) : a te mented (menésed) végett, miatt stb.

بارای *baraj* : mennék, járnék.

بار *bar* : van, megvan; menj.

باردیک *bardik* (a. k) : menjen, járjon.

بَارُو baru : menj, járj.

باري bari : mind, mindnyája; parancsolólag : menj,
بارغاندا bargandsa : még jár, még megyen. [járj.]

بارغان bargan : menő, járó.

بارغاج bargads : menvén, mihelyt megyen v. mene,
(oszm. varidsak).

بَارِ الْقَوْسِي bar-alkuszi : kell hogy mehessen.

بَارَغَائِي بيز bargajbiz : megytünk (oszm. variriz).

باريدا bariida : lévén, meglevén (oszm. var-iken).

بارليغ barlig : gazdag, vagyonos.

باراي مو و بارايكين bar-ikin, baraj - mu¹) : van-e? megvan-e?

باري و بارچا barcsa, bari : mind, mindnyája; بارين barin : mindnyáját.

پارماغلاري barmaglari : ujjaik; meg : az ő me-
پارو paru : bñr. [nésük.]

برلاس berlasz : egy csagataji néptörzs.

باس basz : nyomj (oszm. basz).

باسكيدس baszkids : lépcső.

باسرۇغ baszrug : sátorbeli szerek.

- باشق و باشق basak : nyíl vasa.

باش تۇمان و باش تۇبان bas tuman, bastuban (to-) :
fejével lefelé.

باشلاب baslab : megkezdvén.

باشقارورسين baskarurszin : ez is azt jelenti (t. i.
megkezdész); meg : útat mutatsz.

باشقارو baskaru : útat mutass, parancsolólag.

¹) Ezen szó a kéziratban csaknem egészen eltörlődött, s azért csak hozzátvető olvasás után van adva. B.

باشقاريب *baskarib*: utat mutatván.

باشقارمق *baskarmak*: valamivel bírni és végére menni.

باشقارا الباي *baskara-almaj*: nem mehet végére, nem telik ki tőle.

باغليغ و باغليق *baglig, baglik*: kötött, megkötött; kert; serény (oszm. beli baghli tkp. megkötött derékkal való).

باغيش دا *bagis-da* keresztbe vetett lábakkal, guggoló ülés-ről mondatik.

باغيش *bagis*: kötél, kötélek; meg: sátorbeli eszközök.

بَعْلَطَانْ *bagaltak*: panczél alatt viselt pamut kaftán.

باقمابين *bakmajin*: nem nézván, meg: nem néznék.

باقتورنك *bakkung* (p. g): nézned kell.

باقاري *bakarî*: nézése.

بكاول *bakavul* (a. k): ételkóstoló.

پَلْپُوش و پَلْپُوش * *pelpus, pülpus*: a ház fedelén való fűgerenda.

بلاليق و بلاليق *belalik, belalig*: szerencsétlen (arab. *belâ*, szerencsétlenség).

بالا *bala*: madár fia.

بالالاب *balalab*: madár és egyéb állat fiat szülvén = költvén, ellvén stb.

بَلْتُوتَه * *beltüte*: valahol megmaradni és lakni.

بالتو *baltu*: balta.

بيلا و بيلا *bajla, bejle*: így, ekképen.

بهلي *behli*, a perzsával közös szó: kesztyű, melyet a solymosok viselnek.

بابيري *babîri*: régi.

بيات *bajat* (*bejat*): isten.

بادغیزی و باغیزی *bağizî, badğizî*: falu.

بَیْکَ *bejik* (a. k): nagy, (oszm. *böyük*).

B mekszûre, azaz bŷ, bi, ¹⁾ pŷ, pi-vel kezdődő szók:

بیبک *bibik, bibek*: szemteke.

بیبی *bebe*²⁾: bába asszony.

بیبیک *bidsik*: tl.

بیتدی *bitdi*³⁾: írta.

بیتیتی *bititti*: valamit írta.

بیتیک *bitik* (a. k): írás, levél; meg: a földből kihajtó, kisarjadzó (oszm. *biten*) növényekről is mondatik.

بیتکودی *bitküdsi*: író.

بیتیتکودی *bititküdsi*: írató, ki valamit írat.

بیتیلیب *bitilib*: íratván, íratatván.

بیتیلی *bitili*: írjunk.

بیتیریکا *bitirige* (p. g): valami (oszm. *bir neszne*⁴⁾).

بیتیکلیک *bitiklik* (a. k, k): a mi íratatott.

بیتى الباغى *biti almagaj*: nem írhatnék (vmit).

بیتیلدی *bitildi*: íraték (vlmi).

بیرکونی *birgüni* (p. g): (az ő) adta = a mit ő adott.

بیریکی *biriki*: adandó valami, adatandó valami; meg: egyike.

بیرکوسی و بیرکسی *birigiszi, birgüszzi* (p. g): adó, ki ad.

بیرمەج *birmej*: nem ad, nem adó; nem adok.

¹⁾ V. úr még a *be*-féle olvasást adja hozzá. B.

²⁾ Olv. *bibi*. B.

³⁾ Mind ezeket V. úr *betdi, betitti* stb.-nek olvassa.

⁴⁾ Ezt *aligha* jelenti; úgy látszik, a magyarázatnak java elmaradt a kéziratban. B.

- بیری *biri*: egyike; meg: innenső részre, óta (oszm. [beri]).
- بیریدا *biride*: egyikében.
- بیرگونگ *birgüng*: adnod kell.
- بیرورگا *birurge* (p. g): adás végett, adásra.
- بیراآلورسین *bire-alurszin*: adhatsz, tudsz adni.
- بیراآلورمین *bire-alurmın*: adhatok, tudok adni.
- بیرک *birk*: erős, erősen tartó (oszm. berk).
- بیرکیتیب *birkitib* (a. k): erősítvén.
- بیرکیگان *birkgen* (a. k, p. g): erősödb, erőssé váló.
- بیرگنه و بیرکنه *birgine*, kicsinyítéssel: egyecske.
- بیراو **biro*¹⁾: egy valaki.
- بیر یولی *birjolı*: valamely úton, módon.
- بیش *bis*: öt (oszm. bes).
- بیشاولا *biseüle*: mind öten.
- بیشالاسی *biseleszi*: mind ötje, mind öten; meg: ötödike (sic!).
- بیک *big* (p. g): bég, fejedelem.
- بیکه *beke*²⁾ (a. k): férjtelen asszony, özvegy.
- بیزنی *bizni*: minket (oszm. bizi).
- بیزادی *bezedi*³⁾: ékesíte.
- بیزی *bizi*: ékesítnék.
- بیزاب *bizeb*: ékesítvén.
- بیزالیب *bizelib*: ékesítettvén, ékesülvén.
- بیزالکان *bizelgen* (p. g): ékesülb.
- بیزینگ *bizing* (p. g): oszm. bizim, a biz = nő genitivusa.
- بیکاج *bigeds* (p. g): leány.
- بیلگولوک *bilgölük* (p. g, a. k): tudással, ismerettel

¹⁾ Talán: bireü. ²⁾ Olvasd: bike. ³⁾ Olvasd: bizedi B.

való, tudós; kinek tudnia kell; kinek minek tudatnia kell, tudnivaló.

بيلگورور *bilgürür*: tudat vmit; meg: tudunk (sic!).

بيلگوروب *bilgürüb*: tudatván valamit.

بيلگو *bilgü*: jel, bélyeg; valami tudnivaló.

بيليك *bilig* (p. g): tudás, értés, értelmesség.

بيلمانكمو *bilmeng-mü*: nem tudsz-e?

بيلديك *bildig* (p. g): tudjon.

بيلماي *bilmej*: nem tudok; nem tud, nem tudó;

بيلمايين *bilmejın*: nem tudván.

بيلگين *bilgin* (p. g): tudjál (= *bilgil*).

بيلگوسى *bilgüsü*: tudnia kell.

بيلگوجى *bilgüdsi*: tudó.

بيلگوت **bilgüt* (a. k): egy csagataji néptörzs neve.

بيلايى *bileji*: mellette, vele együtt.

بيلگى *bilegi* (p. g): ugyanaz.

بيلگين *bigin* (p. g): -ként, gyanánt.

B mazmûme, azaz **bo, bu, bö, bü, po, pu, pö, pü**-vel kezdődő szók:

پوپوك *püpük* (*pöpük*): némely madárnak különösen a babukának fején való *búb* v. *bóbíta*.

بوتتى *bottu*¹⁾, *bütti*: végbemene, befejeződék (oszm. *bit*-mek).

بوتار *büter*: végbemegyén, befejeződik.

بوتوب *bütüb*: végbemenvén, befejeződvén.

¹⁾ Így V. szerint, és általán e gyök *bot*-nak, nem pedig *böt* v. *büt*-nek kellene olvasni. — Mi a *büt*-féle olvasást tartjuk meg mind a *bütken*, *bütkerü* kef-vel való íratása, mind az oszm. felhangu *bit*-mek alakbeli azonossága miatt. B.

بوتمانگر *bütmen gîz*: ne higyetek, ne bizzatok benne.
 بوتكارو *bütkerü* (a. k): végezz, fejezz be, parancsolólag.

بوتكان *bütken* (a. k): végbe menő, befejeződő.
 بوتكاريب *bütkerib*: végezvén, befejezvén; meg: befődvén.

بوتا و بوت *buta* (*bute*): fiu (*butam* fordul elő a versben = *fiam*).

پوتاو *botau*¹⁾: egész.

بوت *but*: czomb (*oszm. bud*).

بوتراتاي **butrataj*: szétszórónék.

بوتراتي *butrattî*: szétszórá.

بوتراتيب *butratîb*: szétszórván.

پوچ **pucs* = *ostoba, buta*.

بوخسادى *bokhszadi*: a szerelmesnek sírásáról mondják, mikor távol van kedvesétől; egyébféle sírásról nem használtatik.

بُودَنَه *büdene*: fúrj.

بورى *burî*²⁾: farkas.

بورون *burun*: előbb.

بورناغى *burnagî*: első, előbbi; بورونلار *burunlar*: elsőek; بورنا *burna*: ugyanaz (első t. i.); بورناغىجه *burnagîdşa*: első.

بُورِنَاشْتِي *burnastî*: egymás előtt járni, megelőzni.

بُورْدَاغَان *burdagán*: a tojáson kötő tyúk.

بُورْدَادِي **bordadi*: valamely állatot nevele és hizlala.

بورتاغ *burtag* (*bortag*): lejtős hátság, gödrös, rossz útakról mondatik.

¹⁾ Oly. büteü. B.

²⁾ Oly. büri. B.

بورگوت *bürgüt* (*börgüt*) (p. g) : ragadozó madár, melyet közönségesen *tavsandsil* (nyúlfogó sas)-nak neveznek.

بورگادی *bürke di* (a. k) : fejét borítá.

بورگانیب *bürkenib* (a. k) : magát borítván, befödven.

بورگادی **bozladı* : gyászolók szakadatlan szomorú hanggal való *sohajtozásáról* mondatik. — (Az idézett versbeli *bozlab* a. m. „*sırván, sohajtozván, s így van magyarázva a Muhákemet-ül-lugetejn-ben*“).

بوروز *boz ug* : puszta.

بور *böz* (im.) : nagyon vastag pamut-kelme (?), posztó (?).

بورجین *bozdsin* (a. ds) : szarvas nösténye. A Muhákemet-ül-lug.-ben Nevai magyarázza, hogy a török a' himszarvast *ahu*, a nöstény szarvast pedig *bozdsin*-nak nevezi.

بورچین *borcsin* (p. cs) : nöstény récze, rucza. (Ismételtetik a Muh.-lug.-beli azon hely, mely *ılbaszun* alatt olvasható. Lásd fentebb a 18. l.)

بورساقه و بوساخه *boszaka, boszaga* (v. bu-) : küszöb.

بورساقه *boszaga* : a sátor (*khırkiáh*) küszöbe. (A Muh.-lug.-ben, hol az van írva, hogy a perzsák ugyanevvel a szóval élnek, noha tulajdonképen török, — úgy fordul elő, hogy annak, a mi *ok-øj, khırkiáh* nevet adnak; de annak sok részét is *bozaga*-nak hívják török nyelven.

بورستاغان *bosztagan* (bo-) : hosszú pohár.

بورشتی *bustı* (bo-) : haraggal heveskedék, sértődve nyugtalanzkodék (*boszankodék*).

بورشونجا *buskundsa* (bo-) : még bajlódik, még háborgatott szívvel lesz.

بورغنه *bu-gina* : kincsinyítéssel *illyenke*, és (mintegy) *igyecske*.

بورغچی *bugcsı* : (bo-) : midőn az ijnak egyik része gyenge lett, a másik még erős, az erős részen egy kötelet kötnek az ijhoz, hogy mind a két része egyenlő legyen.

بوغوز *boguz*: torok (oszm. *boghaz*).

بوغو *bugu*: hím szarvas.

بوكر اييب *bögrejib* (p. g): ketté hajolván.

بوكر ادى *bögredi*: hajla.

بولالى *bolalî*: legyünk; meg: *bulalî*: találjunk.

بولماغونجا *bolmagundsa*: míg lesz; *bulmagundsa*: míg talál.

بولماغين بولسه *bolmagin bolsza*: ha nem lett volna (oszm. *olmamîs olsza*).

بولغاجا و بولغوجا و بولغانجا و بولغونجا *bolgadsa, bolgudsa, bolgandsa, bolgundsa*: míg legyen.

بولونس *bolunsza*: ha legyen.

بولغين *bolgîn*: légy.

بُولُورِغَ *bolurîga*: levés végett; levésre, lenni.

بُولُورِغَ *bolurga*: lenni, létre, levésre.

بولعوم *bolgum*: lennem kell.

بُولُورِ دِيكِ دُرُورِ *bolur-dik-dur*: mintegy legyen.

بولغالى *bolgalî*: levés végett; levén, mihelyt lesz v. lön; mióta lesz.

بولماغونجا *bolmagundsa*: míg nem legyen.

بولغونكوز *bolgunguz* (p. g): lennetek kell.

بولجار *buldsar*: kitűzött egybegyűlt hely, midőn valamely padisâh hadjáratra akar indulni.

بُولْدِيكِ *bol-dig*: (p. g): legyen.

بولغ *bulgag*: ijesztés, prédálás, dúlás, fúlás.

بولغانجوغلوق *bulgandsugluk*: szintén ijesztés, szétszórás, széthányás.

بُولَابِ *bulab*: kevervén.

بُولْغَابِ *bulgab*: ugyanaz.

بُولْغَاشْتِي *bulgastî* : keveredék.

بُولْغَادِي *bulgadî* : kevere, belé burkola.

بُولَكْ *bölek* : azon fekete (bördarab), a mire az új két végén a hárt kötik.

پُولَادِي *puladî* : fúva (fúni).

پُولَابْ *pulab* : fúván.

بُولَاجِمُو بُولُورْ *bulaj-mu bolur* : így van-e? így lesz-e?

بُوِيَابْ *bojab* : festékekkel festvén.

بُوِيَاكْچِي *bojakcsî* : festő.

بُوِيَغَالْغَانْ *bojgalgan* : festődő.

بُوِيَاتْغَانْ *bojatgan* : festő, festető.

بُوِيَاْلْمِيشْ *bojalmiş* : festődött.

بُوِيَانْ *bu-jan* : ez oldal.

T meftûhe, azaz ta, te-vel kezdődő szók :

تَپُوقْ *tapuk* : valami a mi találtatott, találkozott.

تَپُوقْچِي *tapukcsî* : szolga.

تَپِنْگُو *tepengü* (p. g) : nyeregtartó (szíj).

تَپِمَقْ *tapmak* : találni.

تَپَا الْمَايْ *ta-pa-almaj* nem található.

تَپَايْ *tapaj* : találnék.

تَپَاْمَاغُوْمْ *tapmagum* : találnom kell; meg : találni fogok¹⁾.

تَپَاْغَانْغَا *tapganga* : találónak.

تَپَاْقُرُوْنْگُوْرْ *tapkunguz* : találnotok kell.

¹⁾ Ez alkalmasint tévedés, a magyarázó elfelejtvén, hogy a negatív igealakot magyarázza, nem a *tapkum*-ot.

تاپقوسى *tapkuszi*: találnia kell.

تاپيشور *tapisur*: találkozik.

تاپغالى *tapgalı*: mióta talál; találásra, t. végett.

تاپماي *tapmaj*: nem találok; nem talál, nem találó.

تاپير *tapır*: ide s tova mozog, szökdel, eviczkél.

تاپيردسیر *tapırdşır*: ugyanaz.

تاپيردسیرلار *tapırdşılar*: ugyanaz (több. szám.)

تاتلیغ *tatlıg*: édes.

تاتای *tataj*: kóstoló, ízlelő.

تاتورماس *taturmasz*: nem izlel, nem kóstol.

تات *tat*: az alattvalók egy osztálya, mely nem lakik városban; valaki mellett szolgálatban valók; önkéntesek csapatja.

تارتار *tartar*: hús, von, p. o. kardot, ijat húzni, meghúzni; meg: inni (azaz mintegy kihúzni, egészen kiinni).

تار *tar*: szoros, szűk.

تارتانگیز *tartangız*: (p. g.) húzzatok, parancsolólag.

تارتاردین *tartardın*: húzástól, húzás miatt.

تارتغان *tartgan*: húzó; (az ő) húzta valami.

تارتیمادی *tartımadı*: nem húzáték, azaz azon időig, nem mene (nem tartá addig).

تارتیما *tartıma*: ne húzz.

تارتتی *tarttı*: húza; egy ideig tartá.

تارتیغان *tartıgan*: húzni, azaz egyenlíteni¹⁾.

تارتادی *tarkadı*: elszéledék, elszóráték.

تارتانگ *tarkang*: széledjetek el.

تارتانماغی *tarkatmağı*: elszórása, elszélesztése.

تارتیماغان و تارتیماغان *tartımagan, tartıg-*
magan: meg nem haraguvó.

¹⁾ De azért nem infinitivus a *tartıgan*, noha kéziratunkban olyanul van megmagyarázva, hanem = húzó v. a ki húzott. B.

تاریقما *tarikma* : ne haragudjál.

تاریقغاندا *tarikganda* : haragudtában, mikor (meg-) haragszik.

تاریق *tarik* : szántóföld.

تاردی *tardı* : magot vetett.

تاریب *tarıb* : magot vetvén.

تاریغ *tarıg* : köles.

تارتیغ *tartıg* : ajándék.

تارماندی *tarmandı* : körmölve fölkapaszkodék.

ترانغو و ترانگور (p. g) : *tarangu, tarangu* : atánfa, tamarik.

تراغ *tarag* : fésű.

تاراغاندا *taraganda* : haragudtában, mikor (meg-) haragszik.

تَرْخَان *tarkhan* : egy csagataji néptörzs neve.

تَرَكَ *terek* (a. k) : nyárfa.

تَسْكَرِي *teszkeri* (a. k) : megfordítva.

تاشلادی *tasladı* : vete, (vetni), neki vete.

تاش *tas* : kö; meg : kiint, kívül, kivé.

تاشقاری *taskarı* : ki, kivé.

تاغ *tag*, hegy; meg : jegy¹).

تاقە *taka* : kapocs.

تِگەر *tegeü* (p. g) : völgyben folyó víz.

تِگەرلۈك *tegrük* (p. g, a. k) : gömbölyű, kerekded, tekert.

تەك *tek* (a. k) : csere és -ként, képen értelmével jár.

¹) Oszm. *dagh* e két jelentéssel jár ugyan; de a jegyet azaz rásütött bélyeget jelentő *dagh* perzsa eredetű levén, a csag. *tag*-ot csak a hegyet jelentő oszm. *dagh*-ra érteném. B.

تالا و تلا *tala*: rét.

تاله تاله *tala tala*: darab darab, diribdarab, darabonként.

تال *tal*: ág.

تلاج *talads*: kancsalszemű.

تالین *tal'in*: böszült kutya szájából folyó nyál.

تالغان و تالقان و تالعا و تالكا *talgan, talkan, talka, talga*: prédá, prédálás, prédára hányás, rablás.

تالاردین *talard'in*: prédálástól, rablástól.

تالای *talaj*: én prédálnék, rabolnék.

تالاب *talab*: prédálván.

تالغان *talgan*: elfáradó, ájuló.

تالدی *tald'i*: elfáradá, ájula.

تالقان *talkan*: egy étel, mely még meg nem érett, tűzhez tartott s kézzel dörzsölt búzából készül.

تالقانگیز و تالقونگوز *talkang'iz, talkunguz* (p. g): égessetek tűznél, parancsolólag.

تالاش *talas*: akár igaz, akár hamis okból szóval s tettel czívakodni, veszekedni.

تالپنماک *talp'ina k*: igyekezni s munkálkodni.

تالقیب *talk'ib*: elfáradván.

تامور *tamur*: ér (vena).

تامشیماق *tams'im a k*: kóstolgatva cseppenként inni.

تاموق و تاموغ *tamug, tamuk*: pokol.

تامچی *tamcs'i*: csepp.

تامیزیب *tam'iz'ib*: cseppegtetvén.

تامیز *tam'iz*, parancsolólag: cseppegtess.

تام *tam*: csepp; meg: fődél.

تانگیب *tang'ib* (p. g): körültekerve megkötvén.

تانگاسان *tang'asan* (p. g): hu akasztasz, megkötsz.

تانگدیلاز *tang'd'ilar*: körül tekerének s megkötének.

تانگیبان *tang'iban*: körültekervén s megkötvén.

تَانْكَارْغَا *tangarga*: körültekerésre, megkötésre, akasztásra.

تَانْكَ *tang*: megilletődés, megdöbbenés, bámulás¹⁾.

تَانْكَيْزْغَامَا *tangizgama*: ne csudálkozzál, ne bámulj.

تَانْكَيْزْغَاب *tangizgab*: csudálkozván, bámulván, megdöbbenvén.

تَانْسُوْغْ وَ تَانْسُوْغْ *tanszug, tanszug*: kinek mi-
nek bámulni, megdöbbenni kell, bámulnivaló.

تَانْكَ *tang* (p. g): reggel, reggeli idő.

تَانْكَلَايِيْمْ وَ تَانْكَيْمْ *tanglajim, tangim*: az én
holnapi (holnap reggeli) napom.

تَانْكَلَا *tangla*: reggel (= holnap reggel).

تَانْئِرْ *tanir*: tud, ismer.

تَانْئِيْشْتِي *tanisti*: tanakodék, ismerkedék, tanács-
kozék.

تَانْئِيْمَايْ *tanimaj*: nem tudok; nem tud, nem tudó.

تَانْئِرِيْمْنِي *tanirimni*: a tudtomat (azaz: azt, kit v.
mit én tudok).

تَانْمَا *tanma*: ne vélj, úgy ne gondoldj (ne gyanakodjál).

تَانْدِي *tandi*: tuda, véle.

تَانْئِيْبْ *tanib*: tudván.

تَانْئِيْ-اَلْمَايْ *tanï-almaj*: nem tudhatok.

تَانْئِيْلْمَاْسْ *tanilmasz*: nem tudatik; a mi nem tudatik.

تَانْلَابْ *tanlab*: megkülönböztet; ért, gondol, vél;
választ. (Tulajdonképen -ván -vén alakra kell érteni.)

تَانْلَامِيْشْ *tanlamis*: tudott, gondolt; választott.

تَنْبُوْلْ **tambul*: egy jó szagú levél.

تَنْقَالْ *tankal*: a seregnek hirt adni, hogy a kitűzött
helyen egybegyűljön.

تَاوْشْ *tavas (taus)*: a láb hangjáról mondják (to-
pogás).

تَاوْشَالُرُ *tausalur* : gyenge lesz, elfárad.

تَاوْشَقَانْ *tavuskan* : nyúl (lepus).

تَوَاجِي *tevecsi* : bécsapó, és : prédát fogni (sic!); némelyek úgy mondták hogy : *tevével száguldozó futó.*

تَاوْلُغَا وَ تَاوْلُغَانْ *tavulga, tavulgan* : sisak.

تَايَاغ وَ تَايَاغْ *tajak, tajag* : bot.

تَايِيْلُغَاغْ *tajilgads* : kapaszkodván, mihelyt fölkapaszkodott.

تَايِيْلِيْبْ *tajilib* : kapaszkodván.

تَايِيْلْسَا *tajilsza* : ha kapaszkodik.

تَايِيْلُرُ *tajilur* : kapaszkodik.

تَيْيِكْ *tejik* : a betegek zavart beszédéről mondják, mi-
dön gyengeség miatt eszméletüket veszítik.

T mekszüre, azaz tî, ti-vel kezdődő szók:

تَيْبِرَانْدِي وَ تَيْبِرَادِي *tibredi, tibrendi* : *tipra*¹⁾.

تَيْبِرَا *tibre* : *tiporj*¹⁾, parancsolólag.

تَيْبِرُكْ *tipuk* (a. k) : *taposás, rúgás.*

تَيْبِي *tipi* : *taposa, rúga.*

تَيْبِي *tipe* : *tetű, csúcs.*

تَيْبِيكْ *titik* (a. k) : *valamit keresve kereső; ügyességgel
dolgával, ügyével bírni*²⁾.

¹⁾ Vajjon nem így-e inkább : *reszkete, rendtule és reszkess ? B.*

²⁾ Így a török magyarázat; de azért a szót melléknévre kell ér-

تَيْتْرَاكُوجْ *titregüds* (p. g) : az asszonyoknak egy ékszere, melyet nyakukra és fülükbe akasztanak.

تير *tir* : izzadtság; meg parancsolólag : *szedj, gyűjts egybe.*

تِيرِبْ *tirib* : *gyűjtvén, szedvén, egybegyűjtvén.*

تِيرْكَوَنَكْ *tirgüng* (p. g, g) : *egybegyűjtened kell.*

تِيرْكَاكْ *tirgek* (p. g, a. k) : *összeszedni s megtéríteni való valami.*

تِيرْكَامِيشْ *tirgemis* (p. g) : *összeszedvén s egybegyűjtvén birtokába vett valamit.*

تِيرْالْكَانْ *tirelgen* (p. g) : *egybeszedődő, egybegyűllő.*

تِيرْكَابْ *tirgeb* (p. g) : *megvigyáztván, meglesvén; egybegyűjtvén; keresve keresni.*

تِيرْكَادِيْ *tirgedi* : *keresve keresé; birtokba vön valamit s őrizé.*

تِيرْكَابَانَْ *tirgeben* (p. g) : *oszlopot támasztván.*

تِيرِيْ *tiri* : *eleven.*

تِيرْكَوَزْكَوَجِيْ *tirküzgüdsi* (a. k, p. g) : *élesztő, föl-élesztő.*

تِيرِيْ *tiri* : *bőr.*

تِيرْكَاجِيْ *tiredsi* (a. ds) : *csatorna; egy forrásból vizet vezető cső.*

تِيرْكَاْ *tireg* (p. g) : *visszatartoztatás, akadályozás.*

تِيرْكَامَاْ *tirgemek* (p. g, a. k) : *visszatartoztatni, akadályozni.*

teni, tehát : ügyességgel bíró. Az idézett versben : *emgkde titikrek a. m. munkában ügyesebb. B.*

تِيرِينْ *tiring* (p. g): szedjétek, gyűjtsetek össze; ezenkívül még a tenger vizének mély-ségéről mondatik.

تِيرْمَانْدِي *tirmundi*: karmolkodék, körmölve kapaszkodék.

تِيرْمَاب *tirmab*: körültekervén s megerősítvén.

تِيرْمَابَان *tirmaban*: ugyanaz; meg: körmeivel megkarmolván.

تِيرْدِي *tizdi*: rendezze, egyenlíte.

تِيرِز *tiz*: rendezz; ezenkívül még: térd.

تِيرْسَا *tizsa*: ha akadályoz (tilt).

تِيرْشُوك *tisuk* (a. k): lyuk.

تِيرْش *tis*: szelj, lyukaszsz át, parancsolólag; meg: fog (dens).

تِيرْشِ قَادَاب *tiskadab*: vicsorítván (fogát).

تِيرْش *tis*: fölbontva ereszesz, parancsolólag.

تِيرْشِكَالِي *tiskeli* (a. k): oldás végett; mióta old.

تِيرْشِكَارِي *tiskeri* (a. k): megfordítva.

تِيرْشِي *tisi*: nőstény.

تِيرْشِيكْتِي *tikti*: ültete, valahová ragasztva, szegze.

تِيرْشِيكْمَاك *tikmek*: ugyanaz (ültetni t. i.).

تِيرْشِيكِب *tikib* (a. k): arról mondják, hogyha valaki gondolkozásában bámulatában nem tudván mit tegyen, (mintegy leszegezve) áll.

تِيرْشِيكِن *tigen* (p. g): tövis.

تِيرْشِيكِين *tigin*: -ig, véghatár értelmében, p. o. *anga tigin*: addig.

تِيرْشِيكِرُو *tigrü*, szintén: -ig (*degin*), véghatárt jelentőleg; többnyire még egy másik szóval használtatik.

- تیکرا *tigre* (p. g): *kör, körüllötte valóság* értelmében.
- تیکماس *tigmez* (p. g): *nem ér, nincs értéke, becse.*
- تیکوردی *tigürdi*: *juttata, oda érete* valamit.
- تیکدی *tigdi*: *ére* (valamit; valahová).
- تیکسا *tigsze*: *ha ér, akár érintkezés, odaragadás,* akár átadás, akár érték, becs értelmében.
- تیک *tik* (a. k): *oszm. dik, azaz varrj, ültess; meg: lábadra állj, kelj föl* (tiszteletül).
- تیکیل *tigil* (p. g): *légy reményben s várakozzál, parancsolólag.*
- تیکشاز *tikser* (a. k): *egybegyűjt.*
- تیکیش *tikis* (a. k): *beérendő; elegendő mennyiség.*
- تیکیرمن *tigirmen* (p. g): *malom.*
- تیکلک *tilek* (a. k): *kivánat, kívánság.*
- تیک *til* nyelv.
- تیکلب *tileb*: *kívánván, akarván.*
- تیکلی و تیکلین *tilej, tilejin*: *én kívánnék.*
- تیکلی *tilej*: *kívánva, akarva.*
- تیکلین *tilemin*: *(nyelvre estem ==) beszédbe jutottam* (sic!); meg: *nem kívánok; meg: metszek, szelek, átlukasztok*
- تیکلوروب *tilkürüb* (a. k): *állván* (egyenesen, mint egy földhöz szegezve).
- تیکلوک *tilük* (a. k): *lyuk.*
- تیکلوردی *tilmürdi* (*tilmürdi*): *sütkérezék.*
- تیکلوروب *tilmurub* (*tilmürüb*): *sütkérezvén.*
- تیکلین *tilin*: *valami szeletekre darabokra metszeték*

(tkp. *tilindi*); arról is mondják, hogy ló vagy ember lábától *nyomok* (mintegy jelek) *lesznek*.

تيلبه *tilbe*: *bolond*.

تيلبه راکان *tiberegen* (p. g): *bolondozó*.

تيلبه راکاج *tilberegeds*: *bolondozván*.

تيلبه راکاج *tilberetkeds*: *bolondítván*.

تيلبه راب *tilber eb*: *bolondozván*.

تيلبه رادينک *tilbereding*: *bolondozál*.

تيمور *timür*: *vas*.

تيمور قنات *timür kanat*: a réczének egy neve (tkp. *vas-szárny*).

تيماغور *tïmagur*: *szánakozik vkin, megszán; gyenge*

تيماغيل *tïmagıl*: *ne tilts, ne akadályoz*. [lesz.]

تيماغان *tïmagan*: *nem akadályozó*.

تيم تيم *tïm tïm*: *(csepp csepp), cseppenként*.

تيمسى تيب *tïmszıtıb* (*tïmszıtıb*): *valami szagot érezni s nem is érezni; hangot, zajt mintegy hallani és nem hallani; szintén eszével valamit érteni s nem is érteni. [Te-hát: rémlik, úgy rémlik.]*

تینگای *tingej* (p. g): *orr vége*.

تینگ *ting* (p. g): *egyenes, sík*.

تیکھ *tïkh*: *tő, azt jelentvén, a mi beültetett, erősen behajtatott (a földbe)*.

تیندوروب *tindürüb*: *eloltván (eltüntetvén), lecsendesítvén, csillapítván*.

تینگانکا *tingenge*: *eloltódónak, elalvónak (tűz); csendesülönék*.

تینای *tinej*: *eloltódnám, csendesülnék, csillapodnám*.

تینسز *tinsze*: *ha eloltódik, csillapodik*.

تینیب *tinib*: *csillapodván*.

تیندی *tindi*: *eloltódek, csillapodék; szenvedés által lett elgyengüléssel csendesülni*.

- تینماغور *tinmagur*: gyöngye erőtlen leszen.
 تیوروک *tijürük* (*tivrük*) (a. k): kötés s súrló varrás, kötél; megint görbült, hajtott értelmében is fordul elő.
 تیورولوب *tijürulub* (*tivrulub*): bemejülén, bedöfötvén.
 تیورولدی *tijürüldi* (*tivrüldi*): bemejülte.
 تیوراتهی *tijüretej* (*tivüretej*): hajtanék, bemejritenék.
 تیوراب *tijüreb* (*tivür-, tivr-*): bemejülén.
 تیه *tive*: teve.
 تییب *tijib*: akadályozván (*tiltván*).
 تییا آلمای *tija-almaj*: nem akadályozhat.
 تیسا *tjjsza*: ha akadályoz.
 تیدی *tjjdï*: akadályozza.

T *mazmûme*, azaz **to, tu, tö, tü**-vel kezdődő szók:

- توپچاق *topcsak* (*tu-*), perzsával közös szó: tarka ló.
 تیه *töpe*: tető, fej-tető.
 توپا ugyanaz (csak írására különbözö).
 توپی *tüpi*: töve valaminek.
 توپ *tüp*: tö, akár fának töve, akár más valaminek a töve (oszm. *dib-i*).
 توپسوز *tüpszüz*: tövetlen, fenéktelen.
 توتقوسی *tutkuszi*: fognia, megfognia, tartania kell.
 توتماغوسی *tutmaguszi*: nem kell fognia.
 توتقوم *tutkum*: fognom kell.
 توتقونک *tutkung*: fognod kell.
 توتای *tutaj*: fognék, fogjak.
 توتانگ *tutang* (p. g): fogsz, megfogsz.

توتقو *tutku* : valami megfognivaló.

توتوق *tutuk* : valami megfognivaló; a mi megfogattatott, fogoly.

توتاش *tutas* : szemközt való, közel.

توتوشيب *tutusib* : egymás közt neki tüzesedvén; viaskodván (fogódzván); szemközt jövéen.

توتخادى *tokhtadï* : megerősítették, megállta, megmarada.

توتختاتا *tokhtata* : megállítva, megmaradóvá téve.

تورلۇغ *torlug* (tu-) : mezőbeli sátor függönye. (Fölhozatik megint a Muh.-lug.-beli azon hely, mely *boszaga* alatt olvasható. Lásd a 36. lapot.)

توره *tora* v. *töre*¹⁾ : szokás, törvény. — De imâleval *töre* : az ember nyakába akasztott *pajzs*, melyet csatában maguk elé tartanak.

تورى *tori* : átellenében, szemközt.

تور *tur* : állj, állj meg; (tür) : ház főhelye, ház szöglete.

تورىكا *türige* (tü-) : főhelyének, ház szögletének.

تورمايىن *turmajin* : nem állván, meg nem állván.

تورماسىنكغە *turmaszingga* (p.g) : nem állandónak, meg nem állandónak.

توراي *turaj* : állanék, álljak.

تورار *turar* : áll, álló.

تور *tör*²⁾ : (fogó) *tör*; meg : halfogó gyalom v. varsa

تور (im.) : összetekerve kötni.

تورلانغان *torlangan* (tu-) : a mi összetekerve kötetik.

تورلادى *torladi* (tu-) : körülkerítte, körültekere.

¹⁾ Abból hogy az „imâle“ csak a második jelentésnél különösen említették, úgy látszik, hogy az elsöre csak *tora*-t kell olvasni. B.

²⁾ Oly. *tur* (tor). B.

تورمائی و تورما *törme, törmeji: az örmek-nek nevezett ruha.

تور *tör, tor*¹⁾: *tör, háló*. — Muh.-lug. a تور szóról: egy annál valamivel finomabb *tur* a madárfogó fa; még finomabb a házbeli *tur*; mindannyi közt a legfinomabb a *turlug*.

تورتاوی و تورتالاسی و تورتاوی و تورتاوی *törteü, törteleszi, törtele, törteüle*: mind a négy, mind a négyen, mind négyével.

تورتونج *törtünds*: *negyedik*.

تورتان **történ*: *bőr, bőrből való*.

تورغوزماین *torguzmajin*: *nem szállván*.

توروش *turus*: *állás, megállás, türelem és kitartás értelmében*.

تورلوك *türlük* (a. k): *némi-nemü, nem vagy faj értelmében*.

تورغو *torgu*: *azon színes kelme, melyet oklevelek előoldalára ragasztanak, a papiros épentártása végett*.

تورغای *turgaj*: *állna, álljon, megálljon; meg: a tujgar-nak nevezett madár (pacsirta)*.

تورودی و تورادی *töredi, törüdi*: *valami a mi nem volt megtermék, teremtődék, azaz létre hozaték*.

توز *tüz* (im.)²⁾: *türelem és kitartás értelmében*. (A *tüz-mek*²⁾ ige.)

توزمادینگ *tüzmeding*³⁾ (p. g): *nem türel, nem való türelemmel*.

توزگایم *tüzgej-mü*³⁾ (p. g): *tülrne-e? tüjrön-e? kitarson-e?* — Nevai a Muh.-lug.-ben: A *توز* szó többféle értelemben alkalmazható; először valami *koppa* v. *nyíl-félét* ne-

¹⁾ Olv. *tur* (*tor*). B.

²⁾ Olv. *töz, tözme*. B.

³⁾ Olv. *tözmeding, tözgejmü*. B.

veznek így; megint a. m. *egyenes vidék, síkság (tűz)*; *egyenes, őszinte* emberről is mondják; megint parancsolólag a. m. *rendezz, egyenlíts*; azonkívül két ember közt való *egyezkedésről* használják; *tűz* egy gyülekezetnek *oka, tárgya* is; végre *tűz*¹⁾ (tűrj) *tűrelem és kitartásról* mondható.

توزلوگیدین *tüzlügidin*: *egyenességétől, őszinteségétől, v. -ből.*

توزاك *tüzek* (a. k): *egyenes, őszinte.*

توزوك *tüzü* (a. k): a mi *rendeztetett, rendben* fölszerelve s fölékesítve van; *rend s fölszereltség.*

توزلوك *tüzlük* (a. k): *egyenesség, őszinteség.*

توزانك *tozang (p. g): *poros, lágy föld, a melyben nincs kő.*

توزاتتى *tüzetti*: *egyenessé tén.*

توزاتى *tüzeti*: *egyenessé tennék v. tegyek.*

توزاتيب *tüzeti*: *egyenessé tevén.*

توس *tosz*: *por*; az *íjakra* is ragasztanak valamit, a mit *toz-nak* neveznek.

توشوك *tüşük* (a. k): *lyuk.*

توشالكاج *tüşelgads*: *kiterítettvén.*

توشتى *tüşti*: *esék; leszáll a lóról, vagy valamely magas helyről; megszállni állomáson.*

توشوق *tosuk* (tu-): *egy تويوق (tojuk, tu-)-féle versnem.*

توشاب *tüşeb*: *kiterítettvén (földön).*

توشايب *tüşelib*: *kiterítettvén.*

توش *tus*: *szemközt* (p. o. jő).

توش اولعاج *tus olgads*: *szemközt jövéen (tkp. levén).*

توش *tus*: *oldal, rész* (ar. taraf).

توشلوك *tüşluk*: *ugyanaz.*

¹⁾ Oliv. üz. B.

تُوشَارْكَا *tüserge* (p. g.): megszállásra.
 توش *tus*: álomlátás; a „kaba kusluk“ ideje, midőn a nap erősen kezd sütni.

توغ *tog*: por.

توغان *toggan*: együtt született testvér, ikertestvér.

توغان و توغان و توغان *toggan, togkan, tokgan*: születő, anyától születő.

توغغالی *toggalı*: születés végett; mióta születik v. szü-

توغراغ *tofrag*: por; föld. [letett.]

توقوز *tokuz*: kilencz.

توقولغان *tokulgan*: ütköző.

توقاشمق *tokasmak*: ütközni, viaskodni.

توقنادی *toktadı*: megerősítették, megállta, megma-

توقا باش *tugebas*: sírdomb fölszíne. [rada.]

توكن و توكن *tügen* (p. g): hegy; jegy¹⁾.

توكون *tügün* (tü-): csikó (?).

توكانكانيلدى *tükengenildi* (a. k, p. g): kerestették, kívántaték; bevégeztették.

توك *tük*: toll.

توكوز *tüküz* (a. k): bevégezett, egész, teljes.

توكونسَا *tükünsze*: ha bevégeződik, ha eltelik. Ellenben ha p. g-vel használtatik, *tügünsze*, azt teszi: ha magát veri.

توككوديك دور *tökü-dik-dur*: mintegy önt.

توكوشماك *tögüşmek* (p. g, a. k): verekedni.

توكول *tögül*: az oszm. *degil, dejil* = nem (non).

تولا *tola*: tele.

تولوق *toluk*: tele.

تولقوم *tolkum*: telnem, megtelnem kell.

¹⁾ A tör. magyarázatban van *dagh*, s jóformán csak azt a *dagh*-ot érti, mely hegyet jelent. V. ö. fentebb a 40. l. a *tag* szót. B.

تولولوب *tolulub*: telvén.

تولغانی *tolganï*: az ő telte.

تولون *tolun*: tele, p. o. *tolun aj*, tele hold. — Még az oszm. *dolunmak* értelmében is fordul elő (*tolun-mak*), a hold és nap (mintegy elteléséről) eltűnéséről, lealdozásáról.

تولغای *tolgaj*: tele lenne, megtelnék, teljék.

تولوگوم هئی تولوم *tulugüm hej tulüm* (p. g): azon néminemű énekről mondják, melyet Türkisztánban vigadalmak s lakodalmak alkalmával egynéhány ember, lábára kelvén és valami játékot játszván, énekel el.

تولغادی *tolgadï*: körüljártata, forogtata.

تولغانیب *tolganib*: kerülvén, körüljárván.

تولغان *tolgan*: forogtatván.

تولغاندوروب *tolgandurub*: körüljártatván; rászedvén, megcsalván.

تولغاتیب *tolgatib*: megkerülvén, körüljártatván.

تولکو *tülkü* (a. k): róka.

تول *tul*: özvegy asszony, kinek nincs férje.

تومان *tuman*: sokaság-ról átvitelesen; tíz ezer (oszman akcse).

تومشوغ *tumsug*: hegy orra, foka.

توموشتی **tomusti*: bámulatból vagy boszankodásból semmit sem szólván ott üle.

توموش **tomus*: ugyanaz, parancsolólag.

توماغا *tumaga*: sólyomkápa.

تونقطار *tunktar*: padisáhi örök, testőr.

توندی *tondï* (*töndi*): szeme káprázék, midőn az ember valami fénylőre vagy a napba néz.

تونار *tonar* (*töner*): ugyanaz (azaz: káprázik).

تونگؤل **tüngül* (p. g): hadd el, ne remélj.

تونگولوب **tüngülüb*: elejtvén a reményt, abba hagyván.

تونك *töng* (p. g, im.): *bor alja, üledéke, seprüje.* — Különben a *dongmak* ige parancsolója is: *tong*.

تونكوب *tongub*: *hidegtől megfagyván.*

تونكار *tongar*: *fagy, megfagy.*

تونكلوك *tungluk* (p. g, a. k): a sátrak tetején való *ablak*. Hideg és esős időben befödik; fülébredéskor, hogy a füst kihúzódjék, kinyitják.

تونبك *tümbek* (tö-): *kis dob.*

تونبان *tumban*: *gatyá.*

تون *ton*: *fölölnivaló ruha, kaftan.*

تون *tün* (im.): *éj.*

توناغ *tuag*: *köröm.*

تونيناق *tujnak*: *szintén köröm.*

تونغون *tojgun*: *fehér solyom.*

توي *toj*: *jól lakjál, lakomázás értelmében; meg: valamely madárnak a neve.*

تويمايين *tojmajin*: *nem lakván jól, nem töltvén hástát étellel; meg: tujmajin: nem vevén észre.*

تويغارمايين *tojgarmajin*: *nem tartván jól (étellel); tujgarmajin: nem vétetvén észre, nem tudatván valamit.*

تويغاريبان *tojgariban*: *jól tartván (étellel), étetvén.*

تويماغور *tujmagur*: *nem veendő észre, nem tudandó, észrevevéssre nem való.*

تويغارغالى *tojgargali*: *jóltartás, étetés végett.*

Ds (cs) meftûhe, azaz dsa, dse, csa, cse-
vel kezdődő szók:

جا *dsa*: *véghatárt jelent, p. o. fülanga-dsa = osz^m. fülana degin, egy némely tárgy-ig.*

چاپقون *csapkun*: *száguldozás.*

چاپتى *csapti*: *száguldoza.*

چاپىشتى *csapisti*: *ugyanaz.*

چاپتردی *csapturdî*: száguldoztata, futtata.

چاپیب *csapîb*: száguldozván.

چاپیق *csapmak*: valakinek fejét lecsapni, fejét vágni.

چاپارسیز *csaparszîz*: vágatok.

چاپقان *csapkan*: (az ő) vágta, lecsapta.

چاپان *csapan*: ócska, foltos ruha.

چاپان *csapan*: száguldozó; fej-lecsapó.

چلیکار *cseliger*: fék.

چَت *csat*: harcz, csata.

جَر *dser*: gyerek, fiú, legény; a hadseregben hírvivő, futár.

جَرگَه *dserge* (p. g): arról mondják, hogy egy helyre gyűlt emberek vadat hajtanak, — *hajtó vadászat*; meg *csapat*, *hadosztály*; *dîsz*, *pompa*.

چِرچِرک *csercserek*: forrás csöve; tücsök, szöcske.

جَارلَادِی *dsarladî*: hangosan hívta.

جَارلَابَان *dsarlaban*: híván, meghíván,

چَارتَب *csarkab*: ujjatlan felső ruhán való *kapocs*.

جَشَن *dsesen*: lakoma, ünnep.

چَاغ *csag*: idő, kor; p. o. ol *csag* = *akkor* (oszm. ol *vakt*); de *mennyiség* (mikdâr) értelmében is fordul elő.

چَاغَلِیَن *csaglîn*: híres neves.

چَاغَلَابَان *csaglaban*: vélekedvén, gondolván.

چَاغْدَاوُل *csagdavul*: hadsereg utócsapatja.

چَاکِیَن *csakîn*: kovából kipattanó szikra.

چَاکْتِی *csaktî*: bevádla, följelente.

چَاکِر کَانَات *csakîr kanat*: a rézcének egy neme.

چَاکَمَن *csekmen* (a. k): hosszú nadrág; némelyek a posztót nevezik így.

چَاکُرُش *csekûs* (a. k): kalapács.

چك *csek* (a. k) : bíró ítélet-aláírása, névvonás.
 چكيم *csekim* : az én ítélet-levelem ; levelekém, nyug-
 چنگاك *csengek* (p. g, a. k) : köröm, ököl. [tám.
 چاڪليگ و چاڪليگ *cseklig, csaklīg* : (a. k, p. g) :
 darabokra vágott (valami).

چال *csal* : a szakállról, hogy fele fehér, fele fekete,
 szürkés, őszbevegült.

چالين *csalın* : aczél (tűzűtő).

چلاير **dseclair* : egy csagataji néptörzs neve.

چَلْبَكْ *dselbek* : néminemű sütemény, fánk.

چَوْنْ *csevük* : szín, p. o. kara csevük : fekete színű ;
 kızıl csevük : vörös színű ; az asszonyok fejrevalója ; szövet,
 melynek egy színe van.

چاودى *csaudı* : híres neves lön.

چاَوْنْ *csavun* : a. m. csavkun, azaz nagy eső- és hó-
 esés, zivatar.

چاينار *csajnar* : rág (rágni).

چايقاتى *csajkattı* : öblíte.

چايقالدى *csajkaldı* : öblítették.

Ds (cs) mekszûre, azaz dsı, dsi, csı, csı¹⁾-vel kezdődő szók :

چپن *csepen*²⁾ : légy (musca).

چېبكان *csedsen*³⁾ : ostoba ember, ki mégis bölcsnek
 tartja magát.

چېبكيغ *dsıdsık* : juh, ürü farka.

چيدارمين *dsıdarmın* : tülök, kitartok.

¹⁾ V. úr hozzá adja a *dse*-féle olvasást is. B.

²⁾ Olv. *csıpen*. B.

³⁾ Olv. *csıdsan* (v. *csıcsen*). B.

جيداغاي *dsidağaj* : tűrnes kitaratana.

جيداب *dsidab* : tűrvén.

جيريپ *dsirib* : mároknyi.

چيراي *csirej (csiraj)* : arcz, arcz színe.

چيرماش *csirmes* : repkény, kerülgető.

چيرماپ *csirmeb* : körültekervén, kötven.

چيرم *csirm* : szikra, tűzszikra.

چيريك *cserik¹⁾* : sereg, hadsereg.

چيكر ايتيب *csiker itib* : arról mondják, hogy valakinek éjjel nem jő álom a szemére.

چيرت *csirt* : hasból való széleresztés.

چيرغاب *csirgab* : madár vadászat végett, a levegőbe nyilat löni.

چيرغالانگدين *csirgalangdin*, hasonló jelentéssel.

چيري *dseri²⁾* : serény, bátor.

چيقتوديك دور *csikkku-dik-dur* : mintegy kijő, kimegyen.

چيقتغالي *csikgalı* : kimenés végett; mióta kimegy.

چيقتارغان *csikargan* : kimenetb, kiségtb.

چيقتايين *csikmajın* : ki nem menvén; ki nem mennék.

چيكتا كوم دور *csikmegüm-dur (a. k. p. g)* : húznom kell.

چيكتا كوجا *csikgüdse (a. k. p. g)* : míg húz.

چيكتين *dsigin (p. g)* : csikó, ló csikaja; váll (hume-

چيكتاي *dsilej* : -ként, -képen (oszm. gıbi). [rus].

چيكتاو *dsileü (dsilev)* : fék, ló féke.

چيكتام *dsildem* : gyors, hamar.

چيكتاي *dsili* : vaskarika, melyet hadjáratból kikerült foglyoknak nyakukba akasztanak.

¹⁾ Olv. *csirik*. B.

²⁾ Olv. *dsiri*. B.

چله *csile* : a mit az ij közepére tekernek, hol a nyíl hegye megyen át.

چنگه *csinge* : egy csagataji helység neve.

چینادی *csinadī (csinedi)* : vélekedék, hive.

چیناملای *csinamlaj* : vélekednék, gondolnék.

چینداؤل *csindavul* : hadsereg utócsapatjából való.

چيورٲكا *csivürtkē* : sáska.

چيغ *dsig* : siránkozás, rívogatás.

Ds (cs) mazmûme, azaz dso, dsu, dsö, dsü, cso, csu, csö, csü-vel kezdődő szók :

چوپر وشوب *csuprusub* : egymás után sorban menni (tkp. menvén).

چوپرشتی *csupustī (cso-)* : csipás vala szeme.

چوپ *csöp* : egyenes; illő, való, igaz.

چوپچوق *csupcsuk (cso-)* : egy madár, melyet *bakana dsādu*-nak neveznek; meg: veréb.

چوبولغان *csubulgan (cso-)* : valami, a minnek vége eldarabolva s átljukasztva van; arról is mondatik, hogy egy kötél van körülcsavarva v. tekerve.

چوجون *dsüdsük (a. k)* : édes.

چوجورگانمک *csöcsürgenmek (csü-)* (p. g, a. k) : oly reményről mondatik, mely meg nem állhat, mely bizonytalan.

چوجون * *csocsun* : útból érkezett, jövevény, utas.

چورگون *csürgük (p. g, a. k)* : a tilz lánggal való égése.

چورگابان *csürgeben* : égvén.

چوكورُ csükür (csö-) : (a. k) : tövis.

چورتکه و چورتکا csürtke : sáska.

چورپه csörpe (csü) : *disznó apraja, malacz, stüldő.*
A Muhâkemet-ül-lugetejn szerint a hímdisznót *kaban-nak*, a nőstényt *megedsin-nek* s a malaczt *csörpe-nek* nevezik.

چورگه csürge (a. ds) : a réczének egy neme.

چوشکوردی csüskürdi : prüszöge.

چوشکورماکیدین csüskürmegidin : prüszögéséből,
-gése miatt.

چوغ csog : izzó parázs.

چوک csok : veréssel lyukat, gödröt törni.

چوقونك csokung (p. g) : verjetelek gödröt, parancso-
[lólág.]

چوقماق csokmak : összegyűlni.

چوقاردین csokardın : összegyűlésből, -lés miatt.

چوقوغاج csokugads : összegyűlvén.

چوفتی csokti : gödröt vere, meg : összegülle.

چوک csüvük (csö-) : néminemű madár.

چوکی csöki (csü-) (a. k) : Khoraszánban *csöki mirzâ*
a királyfinak czíme.

چولگه dsülge (p. g) (csö-) : *hegy tövén való rét*
vagy *sikság.*

چول dsül (im.) : *földmivelés nélkül való, puszta mező.*

چولدو *dsuldu : *ajándék, díj*, melylyel a harcban
kitűnt bátor s egyes embert jutalmazták.

چولبان csolban : „*fehér csillag*“, mely közel reggel-
hez az égen mutatkozik (előkel).

جُومٌ *dsüm* : mind, egész.

جُومٌ *csom (csu m)* : merülj vízbe, parancsolólag.

جُومَغَالِيٌ *csom gaj (csu-)* : vízbe merül és merülne.

جُومَغَالِيٌ *csom galï (csu-)* : vízbe merülés végett; mióta vízbe merül.

جُومُورْدِيٌ *csomurdï (csu-)* : vízbe meríteni, súlyesz-
[teni.]

جُنْكٌ *dsünk (a. k)* : bárkahajó, bárka.

جُونُغَزٌ *csungaz (csu-)* : hadsereg balszárnya.

جُوانَهٌ *dsüvane* : galambfia.

H (ح) mazmûhe, azaz ho, hu, hö, hü-vel kezdődő szók:

حُوجَكٌ *höcsek (hü-)* : mese, mondóka.

Kh (خ) meftûhe, azaz kha-vel kezdődő szók:

خُوبَلَاٌ **kha bla* : kova, tüzető.

خَوٌ *khav (kha u)* : tapló.

خَادَةٌ *khada* : hajóbeli evezőlapát.

خَلْمٌ *khalakh* : egy néptörzs.

D meftûhe, azaz da, de-vel kezdődő szók:

دَاغِيٌ *dagï* : is, még (oszm. dakhï, daha).

دَپْكَورٌ *dapkur* : hadrend, sor.

دپنگو *depengü* : *kengyel.*

داربان *dariban* : *törtévé, előadván magát*

داریب *darib* : *ugyanaz.*

داروغه *daruga* : *éjjeli örök kapitánya.*

دداک *dedek* (a. k) : *szolgáló leány.*

دکلا *degle* (p. g) : *felső ujjas kaftan.*

تکلا *tekle* (a. k) : *ugyanaz.*

دک *dek* : a. m. *dik* : *gyándnt, -ként.*

دواج *devads* (testides *v*) : *néminő felső ruha, köpenyeg*; perzsában a. m. *éjjeli sátor*, meg: *takaró*. Így is fordul elő: *dúvads*, testid nélkül, mely az arab-perzsában és törökben közösen van meg.

دادلغا و دادلغان *dadulgan, dadulga*, meg :

دالغا *dalga* : *jól lakottság-ról (satietas) mondatik.*

D mekszüre, azaz di, di-vel kezdődő szók:

دیبان *diben* : *mondván (oszm. dejüben, dejüb).*

دی آلمان *di-alman* : *nem mondhatok.*

دی آلغایمو *di-algajmu* : *mondhat-e?*

دیب *dib* : *mondván (oszm. dejüb).*

دیب ایردینک *dib-irding* (p. g) : *mondottál vala.*

دیب ایدینک *dib-iding* : *ugyanaz.*

دپساز *dipszeb* : *taposván, ugrálván.*

دپساز *dipszer* : *tapos, tipor.*

دِي دُورَلَارِ *dij-durlar*: *mondanak* (most, vagy mon-
dásban vannak, oszm. *deyorlar*).

دِيرْگَا *dirge* (p. g): *mondás végett, mondásra.*

دِيرْنِي *dirni*: *a mondást.*

دِيرْمِين *dirmin*: *mondok.*

دِييَشْگَايِ *dijisgej*: (p. g): *egymás közt mondunk*
v. *fogunk mondani; egymásközt mondanék* (mintegy: *mon-
dakoznál*).

دِي سُوَز *di szöz*: *mondj szót, szólj.*

دِيگَايِ *digej* (p. g): *mondana, mondjon; mondanék.*

دِيگِين *degin*¹⁾: (p. g): *véghatárt jelent = -ig, p. o.*
fülana digin = oszm. fülana degin: valamely tárgy-ig.

دِيگِينْدَا *dikindse* (a. k): *míg mond.*

دِيگَانْدَا و دِيگُونْدَا *digendse, digündse* (p. g):
ugyanaz.

دِيگُونْدِي *digüdsi*: *mondó.*

دِيگَانْج *digeds*: *mondván, mihelyt mond v. monda.*

دِيگَانِيْمْدَا *digenimde*: *mondomban, mondtomkor.*

دِيگِيلْگُسْزِي *dijilgüszü*: *kell hogy mondassék.*

دِيگُونْمُ دُور *digüm-dur*: *mondanom kell.*

دِيگَايِلَارِ *digejler*: *mondának, mondjanak.*

¹⁾ Olv. *digin*. B.

دِگایِ سین *digejszin* : mondanál, mondjál.

دِگالی *digeli* : mióta mond; mondás végett.

دِگونگ *digung* (p. g, g) : mondasz; mondanod kell.

دِکیلائی *dikilej* (a. k) : a mi ültettetett.

دِک *dik* (a. k) : -ként, gyanánt.

دِک *dik* (a. k) : még egy másik szóval használtatik,
p. o. szor-dikler = oszm. szorszunlar (kérdézzenek) gör-dik-
ler = oszm. görszunler (lássanak).

دِیلی *dili* : mondjunk.

دِیمان *dimen* : nem mondok.

دِیمالی *dimeli* : ne mondjunk.

دِیمانگ *dimeng* (p. g) : ne mondjatok.

دِیی *diji* : mondanék, mondjak.

دِیین *dijin* : ugyanaz.

دِین *din* : ugyanaz.

دِین *din*, *din* : p. o. fulan-din = oszm. fulandan
valakitől valamitől (oszm. dan, den = tól, től; ből, ből stb.):

دِییلکان *dijilgen* : a mi mondatik v. mondatott.

دِییلی *dijeli* : mondjunk.

دِی *dij* : mondanék, mondjak.

D mazmûme, azaz do, du, dö, dtü-vel kezdődő szók :

دوپدورون *dopdurun* : a láb hangjáról, *topogás-ról* mondatik ; meg : a szív *dobogásáról*.

دوپکو *dopku (du-)* : azon fa (deszkapadlózat), melyen a dsellâli szerzetesek lépnek (tánczolnak).

دورلوق *durluk* : *gyöngyös*.

دوکولدەمەک *döküldemek (a. k, k)* : *szív dobogásának hangja*.

دولەنە *dülene* : másképen *aludsnak* nevezett vadalma.

دولتۇ *dültü* : *hyaena*.

دولوغا *duluga* : *sisak*.

R meftûhe, azaz ra, re-vel kezdődő szók :

رەدسە *redse*, a perzsával közös szó : *építőmester zsi-*

رەخ رەخ *rakh rakh* : *darabonként, szeletenként*. [nóra.

رەب *rab, reb* : egy olyan szó, melynek magában nincs értelme ; használtatik így : *tilbe-reb*, a. m. oszm. *delürüp*, *bolond-ozván*, *gende-reb*, *büz-ölvén* (büzlik), *szag-olván* (szaglik).

R mazmûme, azaz ro, ru, rő, rü-vel kezdődő szók :

رۇست *rüst* : *erős, erősen tartó*.

رۇش *rus (ros)* : *nyilvas*.

Z mekszûre, azaz zî, zi-vel kezdődő szók :

زىلى *zili* : *néminemü szönyeg*.

**Sz meftûhe, azaz sza, sze-vel kezdődő
szók :**

سپاغ *szapag* : nyelv, valaminek a nyele.

سَاتِقُونِ الْاَيْبِ *szatkun alib* : megvevén (oszm. *szatîn alib*).

ساجيق و ساجيغ و ساچوق *szacsik, szacsig, szacsuk* : lakodalomnál szórakozott kis ajándékok (oszm. *szacsî*).

ساجقونك *szacskung* : szórnod kell.

ساچراب *szacsrab* : ugorván.

سَارَتِ *szart* : a városi perzsa ember, ki törökül épen nem tud ¹⁾.

سارى *szari* : oldal, rész, fel-é (ar. *taraf*).

سَارْغَارْدِي *szargardi* : sárgúla.

سارِيق و ساريغ *szarig, szarik* : sárga, sárig (p. o. sárig virág).

سَارِيعِ اَغْرِيقِ *szarieg agrik* : sárgakórság, sárkór (ar. *jarkân*).

سَرْقُونِ *szerkud* : a bor-ról mondatik ²⁾.

سَرَاغِ *szerag*, perzsával közös szó : hír, tudósítás.

سَاسِيعِ *szaszieg* : rossz szag.

سَرَاغْمِ *szeraguds* : szalag, melyet az asszonyok fejükre kötnek.

سَرْكَانِ *szergeg* (p. g, g) : könnyű álom, melyből az ember hamar felébred, szundikálás.

¹⁾ Meg kell jegyezni, hogy a falusi perzsák több mint két harmada csagataj-török nyelvvél él. V.

²⁾ A kéziratban így van : a bor minőségéről mondják. Tehát nem kell egyenesen a borra érteni. B.

ساغينيب *szagĩnĩb*: vélvén, gyanítván.

ساغينغاچ *szagĩngads*: vélvén, mihelyt vél v. vélt.

ساغينغاي سيز *szagĩngajsziz*: vélnétek, gyanítnátok.

ساغينا *szagĩnma*: ne vélj, ne gyaníts.

ساغينم *szagĩnds*: vélemény, gyanítás.

ساغينورغ *szagĩnurga*: vélésnek, vélésre, gyanításnak, gyanításra.

ساغين *szagĩn*: A Muh.-lug. szerint három értelmében van: 1) vélni; 2) fejős juh; 3) szerelemtől való részegség és betegség.

ساغليغ *szaglīg*: a mi fejetik, fejős.

ساقاك *szakak*: a mi áll és nyak között van.

ساغيزغان *szagĩzgan*: szarka.

سالوردين *szalurdĩn*: rázkodásból, ringatásból; küldésből.

سالماق *szalmaq*: rázkodni, ringatni, küldeni; a szívdobogásról is mondatik.

سالقوجى *szalkudsi*: vető, rázó; küldő, eresztő.

سالقونك *szalkung* (p. g): küldened, vetned kell.

سالينغاج *szalĩngads*: mihelyt elereszt, elbocsájt, v. eleresztett, elbocsájtott.

سالماق *szalmaq*: tehetetlenség, gyengeség.

سالقادى *szalkadi*: küldő.

سال *szal*: valami a mivel a vízen átkelnek.

سالنچك و سالكنچك *szelendsek, szelken-
desek*: pántlikával nyakba akasztott talizman.

سالقين *szalkĩn*: hideg szél, mely meleg napokban fú; szél, mely a vetésekbe ütvén, azokat hullámszásba hozza

سَلْبَحَة *szelbse*: valamely féreg, mely az állatok vékonyába ragaszkodik.

سَنِين *szenin*: lándsa.

سَانَاغَلِيْق *szanaglık*: figyelmesség, őrizkedés, kímélve való bánás, óvakodás.

سَانَاب *szanab*: őrizkedvén.

سَانْبَحْقَانِي *szandsku j*: átszúr.

سَان *szan*: szám.

سَانَامَان *szanaman*: nem veszek számbra, nem számítok. [tok.]

سَانَاغَانْلَار *szanagunlar*: számítók.

سَانَار *szanar*: számít.

ساناب *szanab*: számítván.

سَانَاي *szanaj*: számítanék, számítsak.

سَانَاغَلِيْق *szanaglık*: kinek gondolni vélni kell, ki gondolni fog; gondolnivaló.

سَوَاغَات *szau gat*: ajándék.

سَاوْرَغَاي *szavurgaj*: díszruhát és ajándékot ad; megajándékoz; arról is mondják, ha a paradís részéről valakinek egy föld adatik.

سَايْغُو *szajgu*: selyemnek egy neme; fehér színű.

سَايْپَاغُوْجِي *szajpagudsi*: elszélesztő.

سَايْپَادِي *szajpadı*: elszéleszte.

سَايَاب *szajab*: számítván.

سَايْغَهْ اَلْغَانْبَا *szajga-algandsa*: míg számíthat, míg számítani tud.

سَايْلَانِيْب *szajlanıb*: számítatván.

سَايْغَالُور *sza j g a l u r* : számíttatik s elköltetik.

سَايْغَالْغُودِيْكَ *sza j g a l g u - d i k* (a. k) : a mint szá-
míttatik s elköltetik; számíttatnia kell.

سَايْغَالْدِي *sza j g a l d i* : számíttaték.

سَايْغَالِيْب *sza j g a l i b* : számíttatván.

سَايْغَانَا *sza j g a n a* : számítandó s elköltendő.

سَايْغَامَاقْ *sza j g a m a k* : elkölteni.

سَاي *sza j* : számíts, parancsolólag; meg olyan völgy,
hol télen víz foly, nyáron pedig nem foly.

سَاي *sza j* : csak még egy másik szóval együtt hasz-
nálva, van értelme, p. o. *algan-sza j* = oszm. *aldükcsa*, *szor-
gan-sza j* = oszm. *szordukcsa*.

Sz mekszûre, azaz szî, szî-vel kezdődő szók :

سِيْپْكَارْدِي *szî p k a r d i* : hörpölve ivék, szippanta.

سِيْپْكَارُوبْ *szî p k a r u b* : hörpölvén.

سِيْپْتِي *szî p t i* : csepege víz vagy valami esőféle.

سِيْپْاَرَا *szî p a r g a* : cseppegni; szórni.

سِيْپَامَاقْ *szî p a m a k* : ugyanaz.

سِيْرْكَا *szî r g e k* (p. g, a, k) : álomból való fölébredés.

سِيْرْمَادِي *szî r m a d i* (*szî r m e d i*) : megkapa, elvén.

سِيْرْمَادِيْم *szî r m a d i m* : ugyanaz, 1. személyről.

سِيْرَادِي *szî r a d i* : énekölni (tkp. énekle).

سيزدي szizdi: csiszola; írta.

سيزسا szizsa: ha csiszol; ha ír.

سيزمق اوچون szizmak ucsun: csiszolás végett.

سيزدي szizdi: gyaníta, sejdíte ¹⁾ (oszm. szezdi).

سيزيب ايردي szizib ir di: sejdített vala.

سيزيب szizib: szívárogván, szürödvén.

سيزغوروب szizgurub: szívárogtatván, szürvén; olvasztván, olvasztva tisztítván.

سيزگندي szizgendi (p. g): álomból fölébredés, fölserkene.

سيزغوردی szizgurdı: fölkarczola.

سيزغورغای szizgurğaj: fölkarczolna, -oljon.

سيزغناق szizgnak: az írásnak egy neme.

سيزغنتتی szizğtattı: nagyon keservesen megíratva, írásba hozva.

سيزگریدی szizgrıjidi (p. g): ugrála, szökdele.

سيزکيز szikiz (a. k): nyolcz, számnév.

سيزلادی sziladı (sziledi): törülle, simogata.

سيزلاب szilab: simogatván, pödörvén.

سيزنگیل و شينکلی szingil, singli (p. g): kisebbik leánytestvér, hóg.

سيزنگرەمەك szingremek (p. g, a. k): titkosan keser-

¹⁾ Hozzá tehetjük a török magyarázat szerint (sann ejledi) még ezt: véle, vélekedék, azt hívé. B.

vesen sírni, sírálni. (Lásd a Muh.-lug.-beli helyet, fentebb a 19. lapon, *ingrendi* alatt.)

سِينُوقْتُوْرْدِي szinukturdi: összetöre, széttöre.

سِينْغَان szingan: összetörődő, összetörődött.

سِينَالِيْب szinalib: megpróbáltatván.

سِينْ szin: te, megszólítólag (oszm. *szen*).

سِيُوْرْغَان szijurgan: valamin átvonatván.

سِيُوْرْغَادِي szijurgadi: jól tartja, dicsruhát és ajándékot *uda*.

سِيُوْرْغَال szirjurgal: ugyanaz (t. i. jóltartás).

سِيُوْاز sziver: szeret (oszm. *szever*); meg: szivar: valami festékekkel behúzza, megken (oszm. *szivar*, a *szümak* ige).

سِيُوْكَلُوْك szivgüllük: szeretetes, szeretnivaló.

سِيُوْكَان szivgen: szerető.

سِيُوْكَانِيْم szivgenim: (az én) szerettem.

سِيُوْكَ szivük: szeretet.

سِيُوْنجِي szivündsi: jó, örvedetes hír vivőjev. hozója.

Sz mazmûme, azaz szo, szu, szö, szü-vel kezdődő szók:

سُوْت szüt: téj.

سُوْدْ رَاسِه szüdrasse: ha üz, ha hajt.

سُوْدْ رَالْدِي szüdreldi: üzeték, hajtaték.

سُوْدْ رَادِي szüdredi: üze, hajta.

سُودْرَايِي *szüdreji*: üzzünk.

سُودْرَابُ *szüdreb*: üzvén.

سُورْكَانِيْبُ *szürgenib* (p. g): húzódván, dörzsölvődvén.

سُورْتَارِيْمُ *szürterim*: (az én) üztem.

سُورْتَا أَلْسَامُ *szürte-alszam*: ha üzhetek, üzni tudok.

سُورُوكُ *szürük*: csorda.

سُورُوكُوْمُ *szürgüm*: (p. g): üzniöm kell.

سُورْدِيْكَلَرُ *szür-dikler*: üzzenek; megint *szor-dikler*: kérdezzenek.

سُورْقُوْتُ *szorkut* (szu-): kerty.

سُورُوْنُ و سُوْرَانُ *szüren, szürün*: két ellenséges hadseregnek nagy lármával egymásra ütése.

سُورْمَاغِيْن بُوْلْسَا *szormagin bolsza*: a. m. oszm. *szormadin olsza* (szormak: kérdezni).

سُورُوْكُ *szuruk*: karó, rúd, pózna; meg sátor osslopa is.

سُورْغُوْجِي *szorgudszi*: kérdő, kérdező.

سُورَاْقُ *szorag*: kérdezni való hely.

سُورُوْغُ كُوْنِي *szorug gūni*: föltámadás napja (mintegy: kérdés napja).

سُورَاْغُ *szorag* (szu-): hír, tudósítás.

سُورْاَلْاَشْتِي *szözlesti*: szóla, szólakozék, beszélget.

سُورْاَلْتَكَالِي *szözletkeli*: megszólaltatásra.

سُورْاَلَا *szözle*: szólj, parancsolólag.

سُورْاَوْلُ **szuzavul*: azon ember, ki hadsereg elindú-

lásakor arra vigyáz, hogy senki a városban ne maradjon; egyszersmind ha hátra marad valaki a seregből, megint ahhoz juttatja.

سُوْرُكُوْجْ szögüds (szü-) : szűrő, szűrő.

سُوْسَابْ szuszab : szomjuhozván.

سُوْسَاتْمَانْ szusztatmak¹⁾ : elfáradni, elgyengülni, lankadni.

سُوْسَاتْيَيْبْ szusztajib : ellankadván.

سُوْسَاتْدِيْ szusztadi : ellankada.

سُوْسَاتْيَاغِيْنِكْ szusztajmaging : ellankadásod.

سُوْغُوْرْدِيْ szogurdü (szu-) : kimenete, kihúza.

سُوْغُوْررُوْرْغَاْ szogururga : kihúzásra.

سُوْغَاتْ szogat (szu-) : díszruhát és ajándékot adni.

سُوْكَاتْ szokat (szu-) : ugyanaz.

سُوْكَوْرْ szokur : sovár, fukar, éhszemű (acs gözltű); így használják : szokur gözltű : sovárszemű.

سُوْكَوْسُوْرْ szokszur : a réczének egy neme.

سُوْكَتِيْ szökti (a. k) : valami egészet darabokra, részekre osztva v. olda; szögdi (p. g) : szida.

سُوْكَوْنِيْجْ szögünds (p. g) : szidás.

سُوْكَوْسُوْكَْ szökšük (szü-), (a. k, k) : tavaszkor kisarjadzó fű, mely nyáron elhervad s megszárad.

سُوْلْ szol : bal, baloldal.

سُوْلَاكَاِيْ szülekej : szájból kifolyó nyál.

سُوْلْدُوْرْ *szulduz : egy csagataji néptörzs.

¹⁾ Szusztajmak? B.

سُولُوكْ *szuluk* : tkp. vizes edény, azután víztartó medencze.

سُولَابْ *szulab* : megvizezvény, öntözvény.

سُونَكْ *szong* : vég, utó; azután.

سُونُكِيْ جَا *szongidsa* : utána.

سُونُغِيْ اَوِيُقُوْ *szongï ujku* : halál (tkp. utolsó dőm, végdőm).

سُونُكَآكْ *szongak*¹⁾ (p. g, a. k) : csont.

سُونُكَآيْ *szöngej* (p. g) : alalunnék, eloltódnék p. o. gyertya vagy tűz.

سُونُغَارْ *szongar* : madár, melyet oszm. *szongur*-nak neveznek, *kerecsen*.

سُونُدِيْ *szondï* : hosszában nyúlék, fektivék.

سُونُغَانْ *szongan* : kinyúló, nyújtó.

سُونَهْ *szona* : a réczének egy neme.

سُوْرُوْدِيْ *szovurdï* : levetkezők.

سُوِيُوْرُغَالِيْ *szujurgalï* : pénz és ajándékkadás végett; jól-tartás végett.

سُوِيُوْرُغَارْ *szujurgar* : jól tart, szívesen lát.

S meftühe, azaz **sa**, **se**-vel kezdődő szók :

سَفْلَا سَفْلَا *sefle* : szájjal osattanni.

¹⁾ Olv. *szöngök*. B.

S mekszure, azaz sí, si-vel kezdődő szók :

شَيْبَال *sipal* (p. g) : egy hősnek a neve; meg : hős,
[bátor.

شَيْبَات *sibak* (a. b) : a ház födelének kiálló része;
fadg; néminő fű.

شِيدُورْغُو *sidurgu* : egy neme a sásnak.

شَيْزِدَاغ *sizdag* : nyereg alá tett csótár; felső, bő ujju
kaftan, melyet a csagataji nép visel.

شَيْبِالْغَا *siralga* : az ember dereka fölött való teste;
vadászaton használják a szót elejtett vadakról is, a deréktól
fejig való testet jelölve meg vele.

شِيش *sis* : törölj, húzz vonalt, csiszolj, parancsolólag.

شَيْغَاوُل *sigavul* : vendéglős, fogadós.

شَيْبَالِيْب *simalib* : fölgyűrvén, fölgyűtrekezőn.

**S mazmúme, azaz so, su, sö, stü-vel kez-
dőző szók :**

شُورِي **surı* : salpétrom.

شُورْدُرُون **sudrun* : szökővíz; a perzsában a. m. éj-
jeli harmat is.

T (ط) meftuhe, azaz ta-val kezdődő szók :

طَغَاي *tagaj* : nagy bátya, azaz, az anyának bátyja.

T (ط) mazmûme, azaz to, tu-val kezdődő szók :

طَوْلًا *tolga* : parancsolólag : jártass körül, forogtass.

طَوَى *toj* : lakoma, tor.

G (غ) meftûhe, azaz ga-val kezdődő szók :

غان *gan* : még egy másik szóval használtatik, p. o. *bolma-gan* = oszm. *olma-jan*, nem lévő ; *kalma-gan* = oszm. *kalma-jan*, nem maradó.

غان *gan* : úr, háziúr, házigazda.

عَبْرَجِي و غَزْرَجِي *gadszdsi, gazardsi (ge-)* : kalauz, vezető.

غَرَوَاش *garvas* : azon hely, hol a takácsok vászont szőnek ; szövőszék.

غَرَاو *garau (garav)* : sás (a. m. *karagu*).

غَا *ga* : még egy másik szóval használtatik , p. o. *fulan-ga* = oszm. *fulan-a*, valaki-nek.

G mekszfîre, azaz gî-vel kezdődő szók :

غَنَجِي و غُونَجِي *gîncsi, guncsi (p.cs)* : azon lovaknak, melyek csótárjukat szokták rágni, nyakuk alá egy darab fát kötnek, hogy hozzá ne érhessenek a csótárt rágni; ezt a fát *gîncsi*-nek nevezik ; szintén egy fadarab, melyet a kutyanak nyakába kötnek, hogy kötelét szét ne harapja, s el ne mehessen.

غِينِكِيَشِيْب *gîngisib* : (a kutya) ordítva szaladván.

غنة *gine* és *gene*¹⁾ : kicsinyítő szócska, p. o. *jakhsigine* : jócska; *hüdsre-gine* : szobácska.

G *mazmûme*, azaz *go*, *gu*-val kezdődő szók :

غول *gol* : egy hadseregbeli *rend*, *katona-sor*, *csapat*.

F *meftûhe*, azaz *fa*, *fe*-vel kezdődő szók :

فرياديدين *ferjadidin* : (oszm. *ferjadindan*) *jajgatásdtól*.

فلفس *felfusz* : *gyenge*, *rest*.

F *mekszûre*, azaz *fi*, *fi*-vel kezdődő szók :

فِرْسَتْ *firreszt* : valamely ellövetett tárgynak röptiben való hangja, *surrogása*.

F *mazmûme*, azaz *fo*, *fu*, *fö*, *fü*-vel kezdődő szók :

فُلَّة *fulle* (tesdides *l*) : *enyv*, *enyül*.

فُلَانِي *fulanî* : oszm. *fulanî*.

فُلَانِيك *fulanîk* = oszm. *fulanî*.

فُلَانِغَا *fulangá* = oszm. *fulana*.

فُلَانِكَا *fulanika* v. فُلَانِغَا *fulangá* (p. g) : *péllda*.

¹⁾ Csak *gina* (*gine*). B.

فُلَانٌ بِيْرًا *fulan b irle* = oszm. *fulan-ile*.

فُلَانِدَا *f ulanda* = *f ulanda*. (*Fulan* arab szó, egy néminemű, valaki, valami jelentésével.)

فِرْكَاتِيْدِيْن *f irkat id in*: csapatjától, falkájától.

K (ق) meftühe, azaz ka-val kezdődő szók:

كَانَ *ka an*, a perzsával közös szó: *khan*, *khakan* (fejedelem, császár).

كَابَان *ka ban*: hím disznó, *kan*. (Lásd csörpe alatt a 59. lapon a Muh.-lug.-beli helyet, mely itt ismételtetik.)

كَأَيَّالْغَان *ka pa ka l gan*: a mi körülvétellett, beburkoltatott, őriztetett.

كَأَيْسَامِيْش *ka ps za m is*: hasonló jelentésű.

كَأَيْغَامَق *ka ps ga ma k*: bezárni, betenni (ajtót), bedugaszolni.

كَأَيْتَان *ka ps ta n*: ruha, *kaftan*.

كَأَيْوْرَاغ *ka ps u za k*: (fa-) héj, bőr, *kupak*.

كَأَيْبِيْغ وَ قَاتِيْق *ka ps i g, ka ps i k*: erős, kemény¹⁾.

كَأَيْب *ka ps i b*: erős, keménynyé lévén.

كَأَيْتَاْن *ka ps ta n*: erős, kemény (lévő).

كَأَيْتَلَا *ka ps ta la*: újra, azaz még egyszer.

كَأَيْجِيْر *ka ps d s i r*: a (mesés) kerkesz madár.

كَأَيْجِيْوْسِي *ka ps k u s z i*: elfutnia kell.

كَأَيْدَادِي *ka ps da d i*: alámeríte; bedöfe.

كَأَيْدَالِيْب *ka ps da li b*: alámerülvén; bedöfetvén.

¹⁾ Meg kell jegyezni, hogy *kat* és *kasz* = kö, *kaja* pedig sziklát jelent. V.

قَرَاغْ *karag* : embernek szemgolyója, szem.

قَرَالِي *karali* : nézése, tekintete.

قَرَاك *karak*, l. *karag*.

قَارِي و قَارُو *karı, karu* : kar (oszm. kol).

قَرَاغْ *karag* : fekete.

قَرَاك *karak* : rablás, megprédálás.

قَارْغَادِي *kargadi* : káromkodék, szidkozik.

قَارْغَاغَانْ سَاي *kargagan-szaj* : káromkodás közben,
káromkodás folytában.

قَارْغَيْش *kargıs* : káromkodás.

قَارْغَاش *kargas* : zajos veszekedés, viaskodás, harczo-
قَارِي *karı* : öreg, koros. [lás.

قَارِيْب *karıb* : öregedvén, korosodván.

قَارِي *karı* : arasz (oszm. karıs).

قَارُو *karu* : kártérítés, díj.

قَارَانْكَو *karangu* (p. g) : sötét.

قَارَالْغُوْدِيْن *karalguđın* : megfeketedésből.

قَرَالُوْب *karalub* : fekete v. feketévé lénén.

قَارَاغُوْسِيْ دُوْر *karaguszı-dur* : feketévé kell lennie.

قَارَاغُوْسِيْ دُوْر *karalguszı-dur*, ugyanaz.

قَارْمَاشِيْب *karmasıb* : egybekeveredvén, veszekedvén.

قَارَا بَاسْتَاْن *karabaszkın* : linkadás, boszorkány-
nyomás.

قَارْمَاكْ *kar m a k* : keverni, zaverni.

قَارْدِي *kar d i* : kevere.

قَارْمَايْغِيل *kar m a j g i l* : ne keverj.

قَارْجِيْقَايْ *kar c s i k a j* : egy solyomfaj.

قَزَاكْ *ka z a k* : önkénytes, család és ház nélkül való.

قَاشَقَاكَا *ka s k a k a n* : száradván, száradó.

قَاشِي دَا *ka s i d a* : oldalán, mellett, -nál.

قَاشِيْب *ka s i b* : vakarván.

قَاكْ *ka k* : valami megszáradt dolog. Khoraszân és Szarmarkandban a dinnyét szárítják, mint egyéb gyümölcsöt is, mit aztán megint vízzel föllágyítanak, midőn szükségük van [reá.]

قَالَادِي *ka l a d i* : egymásra raka, halmoza.

قَالَايْ دُورْمِيْن *ka l a j - d u r m i n* : egymásra raktam; egymásra rakok (most).

قَالَاغَايْ *ka l a g a j* : valamely vörös szín.

قَالَپَاغْ *ka l p a g* : kalpak a tatároknál, børsapka.

قَالِيْن *ka l i n* : sok.

قَالَمَآغَا *ka l m a g a d s* : mihelyt nem marad v. marada.

قَامُوْكْ *ka m u k* : mind, egész, mindnyája.

قَانْلِيْغْ و قَانْلِيْكْ *ka n l i g, ka n l i k* : véres.

قَانَابْ *ka n a b* : vérezvén, vére indúlván.

قَانَمَآغُوْنُكْ *ka n a m a g u n g (p. g)* : nem vérzel.

قَاوْلَانُكْ *ka v l a n g (p. g)* : üzzetek, kergessetek.

قَوْلَارْ kavlar : kerget.

قَوْلَابَانْ kavlaban : kergetvén, üldözvén.

قَوْلَايْ kavlaj : kergetnék; kergessék.

قَاوْغُونْجِي kavğundsî : följelentő; üldöző, száguldozó had.

قَاوْغُونْ kavğun : ugyanaz.

قَوْلَامَاغْلِيغْ kavlamagliğ : üldözés.

قَاوْرُسُونْ kavurszun : madártoll vége, tollszár, melybe a festők a kül-kalem-et (ecset, tkp. szőr-penna) teszik.

قَاوْرُمَاچْ kavurmaç : pörzsölt hús, pörzsölt búza s egyébféle pörzsölt.

قَاوچِينْ و قَاوچُونْ kavcsin, kavcsun : szállóhely, vendégfogadó (oszm. konak).

قَايُو kavju : bú, szomorúság (kajgu).

قَايْغُولُوكْ kajguluk : bús, szomorú.

قَايُو و قَايْبِيْرْ kavju, kaj-bir : a ki, melyik.

قَايْ kavj : hóval való eső.

قَايْدِيْنْ kajdın : honnét, honnan.

قَايْ سَارِيْ kav sarî : merre, mely oldal felé.

قَايْتَارْمَقْ kajtarmak : forgatni, fordítani.

قَايْتَارُو kavj taru : forgass, fordíts, parancsolólag.

قَايْتِيْمَاچِيْبْ kajtimajib : nem fordulván.

قَايْتِيْمَاسُونْ kajtimaszun : ne forduljon.

قَايْتَارُوْرْدَا kavj tarurda : forgattában.

قَايْتَارْدِيْ kajtardî : forgata, fordíta.

قَائِتَالِي وَ قَائِتَغَالِي *kajtalī, kajtgālī* : mióta fordul; fordulás végett.

قَائِتَارِي *kajtarī* : fordulása, az ő fordulta.

قَائِلْمَقْ *kajalmak* : szintén fordulni.

قَائِتِيْبْ *kajtīb* : fordulván.

قَائِتَارُورْ وَ قَائِتَانُورْ *kajtarur, kajtanur* : forgat.

قَائِتَارَاجْ *kajtaraj* : forgatnék.

قَائِتَالْدُونْكَ *kajtaldung* (p. g) : elhárítottál, fordítottál.

قَائِرِيلُورْ *kajrīlur* : hátba sebesítetik.

قَائِغُورْمَاسْ *kajgurmasz* : nem bán valamit, nem gondol valamivel.

قَائِيْقْ وَ قَائِيْقْ *kajuk, kajik* : sajka, hajó.

قَائِغَالْدُرُورْ *kajgalduruk* : megczinezett valami.

K mekszüre, azaz **kī**-vel kezdődő szók:

قَيْكِيْشُورْ *kīdsīsūr* : viszket.

قَيْكِيْشُوسَا *kīdsīs-sza* : ha viszket.

قَيْكِيْكِرِيْبْ *kīcskīrīb* : (csavarván), esztergályozván.

قَيْرَاوْ *kīrav* (*kīrau*) : dér, mely éjjel a levegőből esik le.

قِرَاقْ *kīrag* : szél (margo).

قِرَاغْ *kīrag* : ugyanaz.

كِرِيْقْ *kizik* : a mi meghevült, megtüzesedett.

كِرِشْتِي *kizisti* : meghevülte, tüzes, meleg lbn.

كِرْغَانْ *kizgan* : hő, meleg levő.

كِرِيْتِي *kizitti* : hevítte, melegítte.

كِرِسْكَ *kiszka* : kurta.

كِرِسْكَارْدِي *kiszkardı* : kurtította.

كِرَاتْ و كِرَاتْ *kigrat, kigrat* : két csagataji néptörzs.

كِرِلْغُوْجِي *kilgudsı* : a tevő.

كِرِلِيْقْ *kilik* : tett, tét.

كِرِلْغُوْنْكَ *kilgung* : tevé (sic!)¹⁾; tenned kell.

كِرِلْغُوْلِي *kilgulı* : tenni való; tevő, a ki tartozik tenni.

كِرِيْلَا اَلْمَانْ *kila-alman* : nem tehetek.

كِرِلْغَاْدْسْ *kilgads* : tevén, mihelyt teszen v. tön.

كِرِيْلْمَاْغَانْ بُوْلْسَاْنْكَ و كِرِيْلْمَاْغِيْنْ بُوْلْسَاْنْكَ *kilmagan bolszang, kilmagin bolszang* : ha nem teszesz (szó szerint : ha nem tevő leszesz).

كِرِيْلَا اَلْمَاْسِيْنْكَدِيْنْ *kila-almazingdin* : (a te) nem tehettedből, nem tehetésedből.

كِرِلْغُوْمِيْزْدُوْرْ *kilgumız-dur* : tennünk kell.

كِرِيْلَاْلِي *kilalı* : mióta teszen; tegyünk.

كِرِيْلْمَاْلِي *kilmalı* : nem tevén; nem tennék.

¹⁾ E jelentésre így kellene : *kildung*. B.

تَيْلُغُومٌ *kilgum* : tennem kell.

تَيْلُغُونَكَ *kilgun g* : tenned kell.

تَيْلِغَاغُوسِي *kilmaguszü* : kell hogy ne tegyen.

تَيْلِغَالِي *kilgalı* : mióta teszen; tevés végett, tevésségre.

تَيْلِيلُور *kililur* : tétetik (oszm. *kilünür*).

تَيْلَاو *kılav (kılau)* : tennivaló; életrevaló, elszánt és bátor ember; — átvitelesen, a kardnak fölötte való élességéről.

كَيْن *kün* : büntetés, gyötrés, kínoztatás, kín, baj és viszontagság.

كَيْنَاغُودِيك *kajnalgu-dik*¹⁾ : baj, viszontagság, bűn-
[tetés.

كَيْنَالِيب *kajnalib*¹⁾ : szintén büntetés, fáradozás értelmében (tkp. *ub*, *ib*-féle igealakban).

كِينَا *kına* : kicsinyítést fejez ki, de magában nincs értelme, ha nincs még egy másik szóval.

K mazmüme, azaz ko, ku-val kezdődő szók :

كُوبِغَا *kujga (ko-)* : kútból vizet merítő *veder*.

كُوبْتِي *kopti* : helyébből fölkele, föláll.

كُوبِغَاي *kopgay* : helyébből fölkelne v. fölkeljen.

كُوبْمَاك *kopmak* : valamit magasra fölemelni.

¹⁾ Így kell a pontozás szerint olvasnunk. Azonban vagy tévedésből került ez a két szó a „k mekszüre“ alá, vagy a pontozás hibás s így kell olvasnunk : *kinalgu-dik*, *kinalib*. Mind a két szónak a fordítás a török magyarázatot követve csak töértelmét, nem alakbeli viszonyjelentését is adja. B.

كُوپَارِينَك *koparing* (p. g) : emeljetek.

كُوتُورُ *kotur* : beteg kutyáról mondják.

كُوتَغَارُ *kutgar* : ments meg, szabadíts (oszm. kurtar).

كُوتُولُ *kutul* : szabadúlj, menekülj.

كُوتَغَارُ *kutgaru* : szabadíts, ments, parancsolólag.

كُوتُولُغَابِيزُ *kutulgabiz* : szabadúlunk, menekülünk.

كُوتُغُولُوبُ *kutgulub* : szabadúlván.

كُوتُلُوغُ و كُوتُلُوكُ *kotlug, kotluk* (ku-) : áldott,
[szent.]

كُوجُكَارُ *kocskar* (p. cs) : kos.

كُودَسَا سَلَانْغَادَسُ *kodsaslangads* : egymással ölelkezni.

كُورْغَانُ *kurgan* : vár, kastély.

كُورْكُوسُ *korkus* : félelem.

كُورْكُونْدَسُ *korkunds* : szintén félelem.

كُورْجَا *kurja* : száraz.

كُورُ *kur* : pajtás, egyenlő társ; arany vagy ezüst őv.

كُورْغَاشُونُ *kurgasun* : ólom.

كُورْچُوكُ *kurcsuk* (ko-) : perzsa dervisek kecskebőrből hosszú szíjakat vágnak s azokkal körülkötik fejüket; ezen (fejrevalót) hívják így.

كُورْچَالْدِي *korcsaldı* : (egyszerre) magasra növekedék, főlhajtá (növéssel).

كُورْغَالُ *korgal* : arról mondják, hogy valaminek két feje egybejj.

كُورُونُ *korun* : őrizkedjél, óvd meg magadat, parancsolólag.

كُورُوبُ *kurub* : megszáradván.

فُرُوشْتَنِي *kurustî*: megszárada.

قُرُورُغ و قُرُورُك *kurug, kuruk*: száraz.

قُرُورْغَالَان *kozgalan (ku-)*: ijedség értelmében (tkp. ki ijedségbe hozatik).

قُرُورْغَادِي *kozgadî*: ijeszte.

قُرُورْغَانُور *kozganur*: megijed, megzavarodik.

قُرُورْغَاب *kozgab*: ijesztvén; ha valamely gyülekezet együtt van s egyszerre fölkelve elszéledik, mondják, hogy *kozgaldî* (mintegy: szétijede).

قُوش *kus*: madár; *kos*: társaságban két tele pohár, egy pár értelmében, mert egyes pohárról nem használják.

قُوشُولْدُورْغُوجِي *kosuldurgudsi*: egybecsatlakozó, valakivel társul való.

قُوشُونْمِه و قُوشَانْمِه *kosanma, kosunma*: csatlakozás, vele együttlét.

قُوش قُوش *kos kos*: együtt, párosan.

قُوشُون *kosun*: hadsor, csapat.

قُوشُوق *kosuk*: az „orgustek“ módjára énekeltető [ének.

قُوطَان *kutak (ko-)*: tengelicz (madár).

قُولْمَق *kulmak (ko-)*: bocsánatot kérni; leányt feleségül megkérve elvenni.

قُول *kol*: hogy oldalán levő emelkedés, mely közvetlen a síksággal érintkezik; egyébként: csatarend, hadsor (szárny); meg: kéz.

قُولْدَادِي *koldadî*: kezét fogá, kezét tartá valakinek, segíté, véde.

قُولْدَانْگِيز *koldangiz*: fogjatok kezét, segítsetek.

قُولْدَا *kolda*: fogd kezemet.

- قَوْلْدَادِينْ *koldadın* : kezemet fogád, segítő.
 قَوْلْدَاشْ *koldas* : barát és pajtás; segítő, védő.
 قَوْلِينْدَسَانْ *kolindsan* (*ku-*) : egy csagataji néptörzs neve.
 قَوْلْتُورْمَاجْ *kolturmads* : a kaftánon való kapocs.
 قَوْلْكَارْدِيْ *kongardı* (*p. g*) : kitépe.
 قَوْلْكَارَیْ *kongaraj* : én kitépnék.
 قَوْلْكَرَاتْ *kungrat* : egy csagataji néptörzs.
 قَوْلْكَ *kung* (*ko-*) : holló.
 قَوْلْكَاغْ *konag* : szálláshely, fogadó.
 قَوْلْكَیَاشْ *kujas* : nap (sol).
 قَوْلْكَیُونْ *kujun* : forgószél, vihar.
 قَوْلْكَیَانْ *kujan* : a mell erei; nyúl (lepus); forgószél.
 قَوْلْكَیْ *koji* ¹⁾ : le, lefelé.
 قَوْلْكَیْ *kojı* : juh (oszm. *kojun*).
 قَوْلْكَیَانْ *kojan* ¹⁾ : szintén le, lefelé.
 قَوْلْكَیْ *koj* : hagyj.
 قَوْلْكَیَایْ *kojay* : hagynék, hagyjak.
 قَوْلْكَیَالِیْ *kojalı* : hagyjunk.
 قَوْلْكَیَایْبِرْ *koja-bir* : hagyj el, ereszd (oszm. *koj-vir*).
 قَوْلْكَیْغِیْنْ *kojgin* : hagyj, hagyj el.
 قَوْلْكَیْچِیْ *kojcsi* : juhász.

¹⁾ Olv. *kuji*; *kujan*. B.

K (ك) meftûhe, azaz ke, ge-vel kezdődő szók :

كا *ge*¹⁾ (p. g) : még egy másik szóval használtatik p. o. *nime-ge, kime-ge; -ge* = magy. *-nek*.

كاوُرگا *kavurga*²⁾ (a. k, p. g) : *nagy dob*.

كَاز *gez* (p. g) : *ék, ékszeg; kis gyermekek bölcsője; szék, kerevet*.

كَتَك *ketek* (a. k) : *tyúkól*.

كَت *ket* (a. k) : a perzsával közös szó : Hindusztánban a király trónját nevezik így ; de egyéb *szék* és *trón-féléket* is.

كَتُون *ketün* (a. k) : *pamut kelméből készült kaftan*.

كَچَّه *kecsce* (a. k) : a perzsával közös szó : egy *perzsa, ki a (török?) nyelvet nem tudja*.

كَدَائِيْن *gedajin* (p. g) *szegényét, koldusát*.

كَدَائِيْنِكَ *gedajing* : a te *szegényed, koldusod*.

كَدَائِي *gedajj* : *szegénye, koldusa*. (Perzsa szó : *geda*.)

كَرْك *kezek* (a. k, k) : *rákfene (betegség)*.

كَرْ *gez* (p. k) : *tollatlan nyíl, vessző*.

كَيْجُولُوك *kejguluk* (a. k, p. g, a. k) : *fölszöngyölő, ruha*.

كَي *kej* (a. k) : *ragadozó madár, olyan mint a fekete sas*.

كَيْن *kejn* (a. k) : *hát, sark (azaz hátul, utána való rész)*.

كَيِيْن *kejin* : *utána, hátulról*.

¹⁾ V. úr szerint még : *ga*.

²⁾ Oliv. *gevirge*. B.

كَيْنِدْسَ *kejindse* : utána, nyomában.

كَيْمُورٌ *kejmür* (a. k) : fődj be, takarj be, rejts.

كَيْبُورٌ *kejbür* : lapos nyílvas.

K (ك) mekszfüre, azaz ki, gi *)-vel kezdődő szók :

كَيْتُكُومٌ *kitgüm* (a. k, p. g) : mennem kell.

كَيْتَارُكَانِي *kitergej* (a. k, p. g) : elmenetne, elindítana; elvenne.

كَيْتُكُولُونٌ *kitgölük* : elmenendő, kinek minek mennis kell.

كَيْتَيْبٌ *kitik* : menván, elmenván.

كَيْتَارُكَأٌ *kiterge* (a. k, p. g) : menésre, menetel végett.

كَيْتُورُكَأَيْلَارٌ *kitürgejler* (a. k, p. g) : vinnének, hoz-
[nának.

كَيْتُورٌ *kitür* : vigy, hozz.

كَيْچُ قُرُونٌ *kics kurun* (a. k, p. cs) : este után késő
[idő.

كَيْچِيكٌ *kicsik* (a. k, k) : kicsi, kicsiny.

كَيْچِئِي *kicsi* (a. k, p. cs) : a. m. oszm. *gecsdi*, valamennyi jelentésében : elmúlék, mellette elmene, átkele stb.

كَيْچِئِي *kicskej* (a. k, k) : elmúlnék.

كَيْچِئَا *gicsge* (p. g, g; p. cs) : hátulsó nyak; hátul
való rész.

كَيْرِجَاسٌ *kirjasz* (a. k) : a perzsával közös szó : ház
küszöbe, pítvara.

*) V. úr szerint még : ke.

كِرْغَالِي *kirgeli* (a. k, p. g) : *mióta bemegyén; bemenés végett.*

كِرْغُوْكَ *kirgüge* : *míg bemegyén.*

كِرْغُوْغْ *kirgüng* : *bemenned kell.*

كِرْشْتِي *kiristi* : *együtt bemene, együtt vula; de használtatik még más szóval is, p. o. kila-kiristi, a. m. ejlemege basladî, hozzá kezde valami tevéshöz, beleereszkedék.*

كِرْشِكَايِي *kirisgej*, p. o. *tama kirisgej* = oszm. *tamlagha baslaja*, *elkezdene cseppegni.*

كِرْدِيْدِيْن *kirdidin* (a. k) : *újra, vissza, hátra.*

كِرْز *kiz* (a. k) : *nemez.*

كِرْزِيْكَ *kiz-dik*¹⁾ (a. k) : *sétáljon, tegyen útat; meg: sétálván.*

كِرْس *kisz* : *vágj, mess valamit, parancsolólag.*

كِرْسْكَوْلَادِي ²⁾ *kiszküledi* : *metéle.*

كِرْسْكَالِي *kiszkeli* : *vágás végett; mióta vág.*

كِرْسْكَمُوْز *kiszemüz* : *vágnánk, szabnánk, p. o. ruhát.*

كِرْسْكَ *kiszek* (a. k, k) : *tégla.*

كِرْلْكَاْن *kilgen* (a. k, p. g) : *jövő.*

كِرْلْكَاْلْمَاْن *kile-alman* : *nem jöhetnek.*

كِرْلُوْجِي *kilüji* : *jövése, jövedele.*

كِرْل *kil* : *jöj.*

¹⁾ V. úr ezt *kezdik*-nek olvassa, valamint a *kiszmek* ige alakjait mind e-vel : *kezz* stb. B.

²⁾ A' kéziratban ki van hagyva az *...* betű.

كَيْلَادُورُ *kile-dur* : jö (most, = oszm. *gelijor*).

كَيْلَاتُورُغَانِيْنِ *kile-turganin* : (az ő) jövőben voltát; jövőjét (azaz : azt, ki közlök jövőben van).

كَيْلِيْشِيْنِ *kilmisin* : jöttünk (tkp. jöttem).

كَيْلِيْبِ *kilib* : jövőn.

كَيْلِيْلِيْبِ *kililib* = oszm. *gelinib*, jövetvén (passive).

كَيْلْغُونْكَ *kilgüng* (a. k, p, g, g) : jöned kell.

كَيْلْتُورْغَالِي *kiltürgeli* (a. k, p, g) : mióta hoz; hozás végett.

كَيْمَسَانِ *kimszen* : arany színű bőr, melyet a' tükrösek a' tükrökre alkalmaznak.

كَيْمِي *kime* : hajó (oszm. *gemi*).

كَيْمُورُ *kimür* (a. k) : szén.

كَيْنِ *gene*¹⁾ (p. g) : kicsinyítő szócska.

كَيْنْكَاشِ *kinges* (a. k, p, g) : tanácskozás.

كَيْنْكَاشْتِي *kingesti* : tanácskozik.

كَيْنْكَ *geng*²⁾ (p. g, g) : tágas, széles.

كَيْبُورْدِيْلَارِ *givürdiler* : hagyának, letönek (oszm. *kojdular*).

كَيْبِيْكَ *kejik*³⁾ (a. k, k) : szarvas, gim.

¹⁾ Olv. *gine*. B. ²⁾ Olv. *ging*. B. ³⁾ Olv. *kjik*. B.

K (ك) mazmûme, azaz kö, kü-vel kezdődő szók:

كُوب *köp* (a. k) : sok.

كُوبَلَك *köpelek* (a. k, k) : lepke.

كُوبْرُوك *köprük* (a. k, k, p. p) : híd.

كُوبْ كُوبْ *köp köp* : erős erős, sok sok (= sokszor).

كُوتَارْكَونَك *kötergüng* (a. k, p. g, g) : hoznod kell.

كُوتَارْدِي *köterdi* : hoza.

كُوتَلْ *kötel*¹⁾ (kü-) (a. k) : vezetéklő (oszm. *gedek* = hátraléklő, mit a kerván után vezetnek, annélkül, hogy valaki rá ülne).

كُودْسلُوك *güdslük* (p. g, a. ds, a. k) : erős.

كُودْسون *gücsün* (p. g) : erővel, bajjal, alig.

كُودْجُورْكَونَك *göcsürgüng* (p. g) : koltöztetned kell.

كُورْكَان *görgen* (gü-) (p. g) : ha valaki Timur Khan nemzetségéből egy leányt elveszen, azt *görgen*-nek nevezik; meg arról is mondják, ki maga *király nemzetségéből való*, és két királyleányt elvett; egy khan leányától és egy khan fiától lett *sehâde* (királyfi).

كُورْكَان *körgen* (a. k, p. g) : látó (oszm. *gören*).

كُورْكَوسِي *körgüsi* : látnia kell.

كُورْكَودِين *körerdin* : látásból, -ról stb.

كُورْكَاج *körgeds* : látván (mihelyt lát v. láta, *görtüdsök*).

كُورْأِي *körej* : látnék.

¹⁾ Így van írva a kéziratban; meglehet hogy a végén való *l* helyett *k* akart volna iratni: *kötek*. B.

كُورَر k ö r e r : lát.

كُورَمَائِدُورْ اِيْدِي k ö r m e j - d u r - i r d i : nem látott
[vala.

كُورْدِيك k ö r - d i k (a. k, k) : lászson (oszm. görszün).

كُورَمَائِيْن k ö r m e j i n : nem látnék; míg nem lát.

كُورْكُورُورْ k ö r g ü z ü r : láttat, mutat (göszterir).

كُورْمَكَا k ö r m e k g e (a. k, k, p. g) = oszm. görmege.

كُورْكُونْكَ k ö r g ü n g : látnod kell.

كُورْمَاكِيْنَكَا k ö r m e g i n g e (a. k, p. g, g) : a végett
hogy te lász; a végett hogy téged lászsanak (tkp. látásodra).

كُورُورْ k ü r ü k (k ö -) : kotló tyúk.

كُورْكَالِيْكََا g ü z k e l i g e (p. g, a. k, p. g) : szépségében.

كُورْكَ g ü r g (p. g, g) : szép, szépség.

كُورْكَادِيْ g ü r k e d i (p. g, a. k) : szép vala, szép lön.

كُورْكَايِيْب و كُورْكَايِيْب g ü r k e t i b, g ü r k e j i b : széppé
tévén; szép lévén.

كُورْكَلُونْ g ü r g l ü k : szépséges.

كُورْكَلُونْكَ g ü r g l ü k n i : szépségést, szépet.

كُورْكَهْ k ü r e g e (k ö -) (a. k, p. g) : pohárszék.

كُورْكَهْ k ü r e g e (k ö -) (a. k, p. g) : sátorfalbeli pöz-
nák; a sátorfal különféle szövetből való függönyei.

كُورْچَكْ k ü r c s e k (a, k, k, p. cs) : evező lapát.

كُورْچَلِيْ k ö z l e l i (a. k) : szemeljtünk, vigyázzunk (göz-
lejelim).

كُورْكُورْ k ö z g ü : tilkör.

كُوْزْلُوْكَ *gözlük* (p. g, a. k) : szemes.

كُوْسَاوْ *kösszeü* : üszök.

كُوْكُسُوْكَ *kögszik* (a. k, p. g, a. k) : mell (pectus).

كُوْكَلا *kükle* (a. k, k); (kö-) : pengess, játszál (hangszeren).

كُوْكَ *kük* : szintén *pengetni* (hangszert).

كُوْكَتَه *kükte* : szintén *pengess*, parancsolólag.

A' Muh.-lug.-ben Nevai a' كُوْكَ szót több értelemre magyarázza : 1) *kök* : *coelum* ; 2) *kük* : *zene* ; 3) *kök* : *gyökér* ; 4) *hegy* (?) ; 5) réten való *zöltség* (?) .

كُوْكَرَاكْ *kügrek* (a. k, p. g, a. k) : máj.

كُوْكُوْمْتُوْلْ *kökümtül* (a. k, k) : sötét kékes (göm-gök).

كُوْكَرْكَوْجَه *kögergüñdse* (a. k, p. g, g) : *míg kékill*.

كُوْكُوْلْتَاشْ *kökül-tas* (a. k, k) : ha valakinek fia dajkájának fia van, s mind a két fiu ugyanazt a tejet szopja s egymás mellett fölnövekszik, a dajka fiát nevezik *ama* névvel. (Tkp. *kebel-társ* = *milchbruder*).

كُوْلَاكَه *külege* (a. k, p. g) : árnyék.

كُوْلَاكَانَكْ *külegeng* : árnyékod.

كُوْلَاكْ *gölek* (p. g, a. k) : (gü-) tengerhullám.

كُوْلُوْمْلُوْ *külümlü* (a. k) : nevetnivaló, nevetséges.

كُوْلُكُوْ *külgü* (a. k, p. g) : nevetés.

كُوْلَاكَآجْ يُوْزْلُوْكَ *külegedszüzlük* : nevető mosolygó arcú.

كُوْلْ كُوْمُوْكَ *köl-kömük* (a. k, k, k) : egész kék ; sötét-kék (oszm. gömgök).

كُوْلْ *gül* (göl) (p. g) : meztelen.

كُومُرْدِي *kö mür di* (a. k) : tetemet vagy egyéb valamit eltemete, elása.

كُومُرْ لُوكُ *kö mü k lü k* : eltemettetett, elásatott valami.

كُومَاكُ *kö me k* (a. k, k) : nyak; buzgóság, tisztelet, segítség.

كُومَرَاكُ *kö mre k* (a. k, k) : vékony, lágyék (az ember testén).

كُونُكْرَانِمَا *kön gren me* : ne rágódjál.

كُونُجِي لِيكُ *kün dsilik* (a. k, k, a. ds) : minden nap.

كُونَسُ *kün esz* : nap (günes, sol); föltte meleg nap (dies).

كُونَجٍ *gön eds* (p. g) : öröm, dicsekedés.

كُونَائِبِي *gön endsi* (p. g) : örüle, dicsekvék.

كُونَائِدُ وُزُوبُ *gön endürüb* : örültete, dicsekedtete.

كُؤِمَانْدِي *kö j men di* (a. k) : ürügyle, vonakodék.

كُؤِمَانِمَا *kö j men me* : ne ürügylj, ne vonakodjál.

كُؤِمَانِيْبُ *kö j men ib* : ürügylvén.

كُؤِيْدِي *kö j di* (a. k) : ége.

كُؤِيْكَأِي *kö j ge j* (a. k, p. g) : égne.

كُؤِيْكَؤِي *kö j gü dsi* : égö.

كُؤِيْكَأَنِكَا *kö j gen ge* : égettnek.

كُؤِيْدُ وُرْكَأِي *kö jdürgeli* : égessünk, gyújtsunk.

كُؤِيْدُ وُرْكَأِي *kö jdürge j* : égetne.

كُؤِيْكَأَنَاكُ *kö j kenek* (a. k, k, k) : egy madár (kácsér?).

كُؤِيْأُو *kö je u* : vő (vej-e; oszm. güjegtü).

L meftûhe, azaz la, le-vel kezdődő szók :

لَاشْ *les* : holttest, dög.

لَا *la (le)* : óh! jaj!

L mekszûre, azaz li, li-vel kezdődő szók :

لِيك *lik (a. k)*, لِيغ *liġ, lïk* : ezek még egy másik szóval használatnak : *fûlan-lï*. (A *lïk, lik* képző = oszm. *lï, li (lu, lü)*, mely melléneveket képez, mint magy. *os, es*).

لِجَك *licsek (a. k)* : kendő, kezkenő.

L mazmûme, azaz lo, lu, lö, lü-vel kezdődő szók :

لُنْكَ *lunk* : előkötő, kötény.

لُوك *lük (a. k)* : vastag, kövér.

M meftûhe, azaz ma, me-vel kezdődő szók :

مَرَلْ *merel* : nöstény szarvas. — A Muh.-lug. szerint a török a hímszarvast *bugu*, a nöstényt *merel*-nek hívja.

مَاشِدْ *masmil* : perzsa, kinek a *dûlbend* (turban) kötője hátulról lelóg.

مَاشَابْ *masab* : néminemű szövet, dervisruha.

مَاجْ *mag* : galamb, melynek feje, farka, szárnya egyszínű, akár fekete, akár fehér; a miszerint aztán *sziáh-*

mag (fekete), *bejaz-mag* (fehér)-nek nevezik, s akármely más színnel hasonlóképen.

مَلَشْ *m e l e s* : *enyelgő, kecses szép leány*; egy csagataji néptörzs.

مَامُوغْ *m a m u g* : *pamut.*

مِنَا *m a n g a* (p. g) : *nekem.*

مِينِكْ *m e n i n g* (p. g) : *oszm. benim* (a *ben* = *én*, genitivusa).

مَانْغَلَا *m a n g l a* (p. g) : *homlok.*

مَانْغَرَا *m a n g r a* (p. g) (*mengre*) : *a juh, ökör, s egyéb állatok bőgése, bégetéséről mondatik, s parancsolólag: bőgj.*

مَانْكِيشْ *m a n g ű s* (p. g) : *a szép nők kecses, enyelgő mozdulata.*

مَاجْرُوكْ *m a j r u k* : *görbe, hibás, szégyenes.*

مَاجُوكْ *m a j u k* : *gyümölcsön vagy virágon való pehely.*

M mekszüre, azaz mī, mi-vel kezdődő szók :

مِيكْدِسِينْ *m i k e d s i n* (a. k, ds) : *nöstény disznó.*

مِنَايْ *m e n e j* ¹⁾ : *lóra ülő.*

مِينْ *m i n* : *ülj föl.*

مِينْمِينْ *m e n m e n* ¹⁾ : *föültnék (én).*

مِينِكْ *m i n g* (p. g) : *ezer, számnév.*

مِيكِيْكَ *m i g i g* (p. g, g) : *szeplő (az arczon).*

مِينْدَسَاكْ *m ĩ n d s a k* : *apróság, apró ajándék.*

¹⁾ Olv. *minej*; *minmin* (*minemin* ?). B.

مِنْدُو *mendeu*²⁾: a ló vállán való föltúrt bőr.

مِينْغِيز *mingiz* (p. g): arcz színe, színbőr.

مِينْغِيزِيتْتِي *mingizitti* (p. g): hasonlíta.

M mazmûme, azaz mo, mu, mö, mü-vel kezdődő szók:

مُونْدُو **m on du*: vadászoktól fölállított vadfogók, tőrök, melyekbe a vadak belésvén, átszúrják magukat.

مُونْدَاق *mundak*: ilyen.

مُونْكَدِيك *mung-dik* (p. g, a. k): ekképen, mint ez.

مُونْدَا *munda*: itt.

مُونْكَ *mung*: oszm. *nung* (bu = ez genitivusa).

مُونْكَوْز *monguz* (p. g): szarv.

مُونْكَ *mung* (p. g): baj, nyomor, munka (régibb jelentésében véve: labor, aerumna).

مُونْكَالْدِي *mungaldï*: bajlódék.

مُونْكَلَاشْتِي *munglasdï*: együtt valakivel bajlódék, nyomorkodék.

مُونْكَرَا *mungra*: a juh, ökör bögése, bégetéséről mond-

مُونْكَوْرْغَاب *mungurgab*: ugyanaz (t. i. bögvén). [ják.]

مُول **mol* (mul): szűkséglő, szegény.

مُولْدُوْر **moldur*: harmat.

مُوْچَك *möcsök* (mü-): csók.

¹⁾ Olv. *mindeü* (*mindeu*). B.

مُوشِكْ *müsek* (mö-) : *kanál* (?).

مُوشُوكْ *mosuk*¹⁾ : *macska*.

موز *muz* : *fagy, jég*.

مو *mu* ez is egy olyan szó, mely csak egy másikkal együtt véve tiszta értelmet nyer, *fűlan-mu ikin?* (kérdő szócska = magy. -e, -é?)

مُورِي **murî* : *ablak; vízvezető csatorna*.

مُورِچَلْ *mürtsel* (mü-) : *vár-őr* (?)

مُونَجَا *mundsa* : *ennyi*.

N meftûhe, azaz na, ne-vel kezdődő szók :

ناغو *nagu* : *miért*.

ناری *narî* : *túl, azontúl, azólta*.

ناری رَاکْ *narîrak* : *túlsóbbra, odébb*.

ناتجی *nakdsi* : *a kádi (bíró)-nak helyettevalója*.

نَاچُو *nađsu* : *fenyűfa*.

نیتى *nejti* : *mi vala* (oszm. *ne idi*).

N mekszûre, azaz nî, ni-vel kezdődő szók :

نِیْمَة *nime* : *valami*.

نیتای *nitej* : *mit mondjak*.

نِی اِیْرِدِی اِیْکِیْن *ni ir di gin* (p. g) : *mi vala*.

¹⁾ Oly. *mösük*. B.

نى *nî, ni*: (accusativus ragja) p. o. *fulan-nî*.

نَيْتَاك *nitek* (a. k): *néhánya*.

نَيْكَا *nige* (p. g): *minek, mivégett*.

نَيْلَاكَامِين *nejlegemin* (p. g): *mit tennék, mit te-*
[gyek.]

نَيْتَتِي *nitti*: *mit tön*.

نَيْچُوك *nicsük* (a. k): *hogyan, mikép; miért*.

نِي *ni*: *mi* (oszm. *ne*).

نَيْلَا *niler*: *mit teszen*.

نَيْتُوك *nitük* (a. k): *hogyan, mikép, mint*.

نَيْشَا *nise*: *mint, minthogy*.

نَيْنَاك *nïng, ning*: *genitivus ragja*.

**N mazmûme, azaz no, nu, n , nt-vel
kezdődő sz k :**

نُتُوكُچِي *nutukcsi*: *solyomk pa*.

**H (ھ) meft he, azaz ha, he-vel kezdődő
sz k :**

ھَاڤِي *hardi*: *elf rada, lakada*.

ھَا *hau*: *igen, igenis*.

H meksz re, azaz h , hi-vel kezdődő sz k :

ھِيڤُول و ھِرَاوُل *hárul, h ravul*: *az  r k után k l-
dött seg d rcsapat; el csat roz k*.

H mazmûme, azaz ho, hu hõ, hû-vel kezdõdõ szók :

هُرَّارٌ *hur ar* : fúj.

J meftûhe, azaz ja, je-vel kezdõdõ szók :

يَاسَانٌ *ja s a n g* (p. g) : kiterjedt, tágas, lapos.

يَاش *ja s* : kis gyermek.

يَاتِيشُ *ja t i s* : azok, kik éjjel a paradíshot őrzik.

يَامٌ *ja m* : futár számára való ló (melyet állomásonként vált).

يَامِجِي *ja m c s i* : futár.

يَاكْتِي *ja k t i* : ráhatást tön, nyomot, jegyet hagyta.

يَاكَارُ *ja k a r* : hatást teszen.

يَاكْمَايُ *ja k m a j* : nem tesz hatást.

يَاكْمَاكُ *ja k m a k* : tulajdonítani, fölróni.

يَاكْمَا *ja k m a* : ne vádolj, ne tilntess föl vétkesnek.

يَالَانُكُ *ja l a n g* (p. g) : meztelen; még föl nem öltött ruhaszövet.

يَارْمَاكُ *ja r m a k* : pénz (akcsa).

يَاَنْدِي *ja n d i* : fordúla.

يَانُ *ja n* : oldal.

يَاَنْدُورُ *ja n d u r* : fordít (valami felé).

يَاَرْوْتُونُكُ *ja r u t u n g* : ragyogtassatok, fényeltessetek.

يَارُوْتَقَاجْ *jarutka ds* : fényessé tevén, mihelyt fényessé tesz vagy tett.

يَارُوْت (javítsd így : يَارُوْب) *jarub* : fényes lévén, fényelvén.

يَارُوْشْتِي *jarusti* : fényes vala, fénylék.

يَارُوْغُ و يَارُوْغُ *jarug, jaruk* : fényes.

يَات *jat* : idegen.

يَاتْلِيْقْ *jatlik* : leány.

يَاْغْدُو *jadu* : fény.

يَاْسَاْر *jaszar* : egyenlít, kiterít.

يَاْسَاِيْ اَلْوَر *jaszaj alur* : egyenlíthet.

يَاْوُقْ *javuk* : közel, közelvaló.

يَاْوَدِي *jaudi* : közel vala, közeledék.

يَاْوَسَا *jausza* : ha közel lesz.

يَاْوُسُوْر *jausur* : közeledik.

يَاْوُوْمَانِكْ *javumang* : ne menjetek közel, ne közeledjétek.

يَاْنِكِي *jangi* (p. g) : uj.

يَاْنِكْلَابْ *janglab* (p. g) : ujítván (?)

يَاْنَدَاْشْتَاِي *jandastaj* : hozzá közeledne, azaz mel-
léje menne.

يَاْشُوْرُوْن *jasurun* : elrejtett, titkos.

يَاْشُوْرُوْغُوْسِي *jasurguszi* : rejténie kell.

يَاْشُوْرَاِي *jasuraj* : rejténék (én).

يَاشِينُ و يَاشُونُ *jasin, jasun* : légy rejtve, rejt-
közzél.

يَانِكَاغُ و يَانِكَاكُ *jangak, jangak* : orca.

يَارَاشَا *jarasa* : illendő, alkalmas.

يَارَاشُ *jaras* : két ellenség egyezkedése.

يَاتْقُرْدِي *jatkurdi* : fektete.

يَسَالُ **jeszal* : hadcsapat.

يَسَاوُلُ *jaszavul* : csaus.

يَاوُزُ و يَاوُزُ¹⁾ *jalaus, jalavuz* : fénylés, villogás.

يَاوْمَاسُ *jaumasz* : nem közeledik.

يَاوِيْ أَلْمَاسُ *javii-almaz* : nem közeledhetik.

يَاوُتُوْطُوْزُ *javutup-dur* : közelített, közelvalóvá
[tett.

يَاوُتُسَا *javutsza* : ha közelít.

يَارْغُو *jargu* : megtámadás, harc.

يَاكْتُو *jaktu* : lealdozás (a napé; p. o. mihr jaktuszii, nap
lemente.)

يَارْمَانِيْبُ *jarmaniib* : magas helyre fölkapaszkodván.

يَاوُغُ و يَاتُوْغُ *jatuk, jatug* : zenehangbeli leszállás
és harmonia.

يَاوُجِيْنُ *jaucsin* : vendégfogadó (konak).

يَانْكِلِيْغُ *janglig (p. g)* : -ként, gyanánt.

يَارْغُوْجَاكُ *jargudak* : kézi malom.

¹⁾ A kéziratban hibásan ez van : يَامَالَاوُ *jamalau*; az idézett ver-
sek ugyanis csak *jalaus*-t adnak, a mi különben is a *jalavuz* mellett
könnyen mint egyedül helyes ismerhető föl. B.

يَارَاغَاجَ و يَارَاغَاجَ *j a r g a d s , j a r a g a d s* : érendő, mi valamit ér.

يَارِيغَلِيغَ *j a z i g l i g* : írott, a mi íratott, írva van.

يَاوُقَ *j a v u k* : a mi elveszett, eltűnt.

يَاوُنُوبَ *j a v u n u b* : elvesztetvén, elveszvén.

يَادِإِيتِنِي *j a d i t t i* : elgyengítte.

يَادَامَانَ *j a d a m a n* : nem leszek gyenge, el nem gyengülök.

يَانَحِيْلَتَانَ و يَانَحِيْلَتَانَ *j a n d s i k a n , j a n d s i k a n* : a mi összegyűretik v. gyűretett.

يَانَا *j a n a* : más; újra, megint.

يَانَايِي *j a n a j i* : más.

يَانَا *j a n a* : újra, megint; még egyszer (v. ö. *katla*).

يَاغُرْمَانَكَ *j a z g u r m a n g* : ne vétkezzetek, ne sértsetek, ne károsítsatok.

يَالِيْقَدِي *j a l i k d i* : hogyha a fölötte nagy zajtól bedugúl a fül, megsüketül.

يَالِيْمَنَاقَ *j a l i n m a k* : magát megalázván hizelegni.

يَاوَعَانَ *j a u g a n* : a mi dörzsöltetett, összegyűretett.

يَاوَانَ *j a v a n (j e v e n)* : étel.

يَاسَالِدِي *j a s a l d i* : egyenlítették.

يَاغُرْمَانَكَ *j a k g u n g* : égetned, gyújtanod kell.

يَالِيْبِيْنَ *j a l i n* : hogyha a kutya hőség miatt nyelvét kilógatja; meg : fénylő tilz, láng.

يَارَاغَاغَ *j a r g a g* : börruha.

يَا پُورْغَانِ *ja purgan* : levél (oszm. japrak).

يَا رَائِي *ja raj* : érnék (valamit).

يَا نِ *jan* : fordúlj.

يَا مَغُورُ *jam gur* : eső (pluvia; = oszm. jaghmur).

يَا غِينِ *ja gïn* : szintén eső.

يَا غَيْشِ *ja gïš* : esőzés.

يَا دَارْمُو ايرْكِينِ *ja dar-mu irkin* : gyenge, beteg-e?

يَا قَتِي *ja ktï* : valami tettet valakire rávetni, ráróvni.

يَا وُشَانِ وَاوُشَانِ *javusan, javuskan* : közeledő.

J mekszfüre, azaz jï, ji ¹⁾-vel kezdődő

szók:

يَتِي *jitti* : juta, érkezék; elvesze; fordíta; hét, számnév.

يَتِي كُورُوبِ *jitkürüb* : juttatván valahová, mintegy: érkeztetvén.

يَتِي لِيْبِ دُورِ *jitilib-dur* : érkezett, ért valahová.

يَتِي كُولُونِ *jigülük* (p. g. a. k) : enivaló.

يَتِي پَارْدِي *jiperdi* : küldé.

يَتِي نِ *jeng²⁾* (p. g) : ruha-ujj; meg: gyözz.

يَتِي پِ *jip* : evén.

يَتِي شِيلْدِي *jisildi* : oldaték.

¹⁾ V. úr szerint még: je. ²⁾ Olv. jing. B.

يَبِغَاجِ *jīgads*: fa; mér földmutató; rőf, öl.

يِبِلَاكُ *jilek*¹⁾ (a. k): egyszerű mellény.

يِبِيرُولُورُ *jimirür*²⁾ (*jimirür*): aprítottak (?).

يِبِلْدَسِيلِكُ *jildsilik*: évi út, évi járó.

يِبِغِي *jigë*: strás; gyűjtemény, rakás; visszatartóz-

يِبِغِ *jig*: tartóztass vissza; parancsolólag. [tatás.

يِبِغَلَانِي *jiglañ*: sírnék; sírván.

يِبِيكَانُ *jigen*: evő.

يِتِكُورُكُونَبَا *jitkürküñdse*: míg juttat valahová.

يِتِكُورُلِينُ ³⁾ *jitkürün*: juttatnék, juttassak.

يِتِكَنُ دِيكُ *jitken-dik*: u mint érkezék.

يِتِنَاكُ دِيكُ *jitek-dik*: elveszendő; elveszett, s minek
vesznie kell, azaz valami értéktelen dolog.

يِبِينِكِيلُ *jingil*: könnyű, azaz súlytalan.

يِبِيرَلِيكُ و يِبِيرَلِيغُ *jirlik, jirlik*: alávaló; porba-
[való.

يِبِيرُوتْتِي *jivutti* (*jivutti*): változtata.

يِبِي *jip*: kötéll, fonal (gyep-lő).

يِي *jī, jī*: csak még egy másik szón előforduló végzet, p. o. *duá-jī-dün*: imádság-á-tól, *khuda-jī-dün*: ur-á-tól.

¹⁾ Olv. *jilek*. ²⁾ *jimirür*. B.

³⁾ Vajjon nem *یتکوری* *jitkürj* helyett olvasta-e a fent kiírt alakot az eredeti kézirat másolója? B.

J mazmúne azaz **jo, ju, jö, jü**-vel kezdődő szók:

يُورُوش *jürüs*: járás, utazás.

يُوسُون **joszun* (*jüszün*): jegy; szabály, szokás, törvény; alak, természet.

يُومَالَاتِيْب *jumalatib*: hengerítvén, gördítvén.

يُولُوكْتِي *joluktü*: találkozék.

يُولُوكُشْتِي *jolukustü*: szintén találkozék.

يُولُوكُندَسَا *jolutkundsá* (sic! *jolukkundsá*,
s helyett *š*?) : míg találkozik.

يُورُون **jorun*: ruha-folt.

يُورَاجِي *jurej*: járnék, járjak.

يُومَرَان *jumran*: a ki látott, pillantott.

يُولُوب *jolub*: útat találván, jövőn.

يُولِدَابَان *joldaban*: útnak indítani, utalni (tkp. utalván).

يُولَدَادِي *joldadi*: útat mutata.

يُوكَلَاب *jukleb*: terhelvén.

يُوزْكِينَه *jüzgine* (p. g),

يُوزْغِينَه *juz-gina*: arczocska, kicsinyítéssel.

يُوكَلَامِيْش *joklamis*: érintett, tapogatott.

يُوكْتِي *joktü*: érinté, tapogata, üte.

يُوكْكَارِي *jokkarü*: font, fentvaló.

يُيْرَلَاي *jirlaj*: énekelne.

يُوزَلَانْدِي *jüzlendi*: arczát tartá, azaz fordúla valamerre.

يُوكُورْدِي *jügürdi*: futa, szalada.

يُورْكَورْكَوْنِكْ *jürgürügüng*: futnod kell.

يُوغَانْ *jugan*: valamit vízzel mosó; meg: *jogan*, oszm. *joghun*: vastag.

يُوبْ *jub*: valamit vízzel mosván.

يُوغَايْ *jugaj*: mosnék.

يُوَالِيْ *juali*: mossunk.

يُوقَاْرْ *jokar*: érint, redhat.

يُوقْ اِيْرْسَا *jokirsze*: ha nincs; különben.

يُومَايْ *jumaj*: valami nyíltan valót becsuknék; mosnék ¹⁾.

¹⁾ Sic! de azt várnók: nem mosnék, s hibásan van a török magyarázatban *jujain a jumajain* helyett.

Sajtóhibák.

Lap	sor		olvasd
4.	2.	felülről	Nazm-ül-dsevâhir
5.	1.	"	függeszsz
6.	16.	alúlról	Neszâim-ül-muhabbet
	12.	"	Fevâid-ül-kıbr, Mizân-ül-evzân
14.	8.	"	iszitmis
15.	12.	"	ایشاری <i>iseri</i>
	11.	"	اشتان <i>istan</i>
18.	4.	"	ایلینسام
21.	11.	"	ottı
	10.	"	ötrük-gine
22.	1.	"	اوجار
23.	5.	felülről	okhsaszı
26.	12.	alúlról	oldsar
	2.	"	üldser, öldser
29.	9.	"	bakhsı
35.	1.	felülről	بوتمانکز
36.	5.	"	بوزلادی
39.	8.	alúlról	azaz
42.	1.	"	tavus
47.	13.	felülről	ne akadalyozz
52.	15.	"	توکان
56.	1.	alúlról	csidsen
57.	16.	felülről	csıkku-dik-dur
58.	4.	"	csinedi
59.	11.	alúlról	چوقتی, összegyüle
61.	6.	felülről	devvads
65.	8.	alúlról	سَرَاغْج
88.	10.	felülről	kitib
90.	5.	alúlról	کینک
91.	1.	felülről	kö, kü, gö, gu

Az Abuskabeli csagatajtörök szók rendje.

	Lap
Elif meftûhe, azaz <i>a</i> , <i>e</i> -vel kezdődő szók	1
Elif mekszûre, azaz <i>ï</i> , <i>i</i> -vel " "	11
Elif mazmûme, azaz <i>o</i> , <i>u</i> , <i>ö</i> , <i>ü</i> -vel " "	20
B meftûhe, azaz <i>ba</i> , <i>be</i> , <i>pa</i> , <i>pe</i> -vel " "	29
B mekszûre, azaz <i>bï</i> , <i>bi</i> , <i>pï</i> , <i>pi</i> -vel " "	32
B mazmûme, azaz <i>bo</i> , <i>bu</i> , <i>bö</i> , <i>bü</i> , <i>po</i> , <i>pu</i> , <i>pö</i> , <i>pü</i> -vel " "	34
T meftûhe, azaz <i>ta</i> , <i>te</i> -vel " "	38
T mekszûre, azaz <i>tï</i> , <i>ti</i> -vel " "	43
T mazmûme, azaz <i>to</i> , <i>tu</i> , <i>tö</i> , <i>tü</i> -vel " "	48
Ds meftûhe, azaz <i>dsa</i> , <i>dse</i> , <i>csa</i> , <i>cse</i> -vel "	54
Ds mekszûre, azaz <i>dsï</i> , <i>dsi</i> , <i>csi</i> , <i>csi</i> -vel "	56
Ds mazmûme, azaz <i>dso</i> , <i>dsu</i> , <i>dsö</i> , <i>dsü</i> <i>cso</i> , <i>csu</i> , <i>csö</i> , <i>csü</i> -vel "	58
H (ح) mazmûme, azaz <i>ho</i> , <i>hu</i> , <i>hö</i> , <i>hü</i> -vel "	60
Kh (خ) meftûhe, azaz <i>kha</i> -val " "	60
D meftûhe, azaz <i>da</i> , <i>de</i> -vel " "	60
D mekszûre, azaz <i>dï</i> , <i>di</i> -vel " "	61
D mazmûme, azaz <i>do</i> , <i>du</i> , <i>dö</i> , <i>dü</i> -vel "	64
R meftûhe, azaz <i>ra</i> , <i>re</i> -vel " "	64
R mazmûme, azaz <i>ro</i> , <i>ru</i> , <i>rö</i> , <i>rü</i> -vel " "	64
Z mekszûre, azaz <i>zï</i> , <i>zi</i> -vel " "	64
Sz meftûhe, azaz <i>sza</i> , <i>sze</i> -vel " "	65
Sz mekszûre, azaz <i>szi</i> , <i>szi</i> -vel " "	68
Sz mazmûme, azaz <i>szo</i> , <i>szu</i> , <i>szö</i> , <i>szü</i> -vel "	70
S meftûhe, azaz <i>sa</i> , <i>se</i> -vel " "	73
S mekszûre, azaz <i>sï</i> , <i>si</i> -vel " "	74
S mazmûme, azaz <i>so</i> , <i>su</i> , <i>sö</i> , <i>sü</i> -vel " "	74
T (ط) meftûhe, azaz <i>ta</i> -val " "	74
T mekszûre, azaz <i>to</i> , <i>tu</i> -val " "	75

	Lap
G meftûhe, azaz <i>ga</i> -val kezdődő szók	75
G mekszûre, azaz <i>gî</i> -val " "	75
G mazmûme, azaz <i>go, gu</i> -val " "	76
F meftûhe, azaz <i>fa, fe</i> -vel " "	76
F mekszûre, azaz <i>fi, fi</i> -vel " "	76
F mazmûme, azaz <i>fo, fu, fô, fû</i> -vel "	76
K (ق) meftûhe, azaz <i>ka</i> -val " "	77
K mekszûre, azaz <i>kî</i> -val " "	81
K mazmûme, azaz <i>ko, ku</i> -val " "	83
K (ك) meftûhe, azaz <i>ke, ge</i> -vel " "	87
K mekszûre, azaz <i>ki, gi</i> -vel " "	88
Kmazmûme, azaz <i>kô, kû, gô, gû</i> -vel "	91
L meftûhe, azaz <i>la, le</i> -vel " "	95
L mekszûre, azaz <i>lî, li</i> -vel " "	95
L mazmûme, azaz <i>lo, lu, lô, lû</i> -vel " "	95
M meftûhe, azaz <i>ma, me</i> -vel " "	95
M mekszûre, azaz <i>mî, mi</i> -vel " "	96
M mazmûme, azaz <i>mo, mu, mô, mû</i> -vel "	97
N meftûhe, azaz <i>na, ne</i> -vel " "	98
N mekszûre, azaz <i>nî, ni</i> -vel " "	98
N mazmûme, azaz <i>no, nu, nô, nû</i> -vel "	99
H (ه) meftûhe, azaz <i>ha, he</i> -vel " "	99
H mekszûre, azaz <i>hî, hi</i> -vel " "	99
H mazmûme, azaz <i>ho, hu, hô, hû</i> -vel "	100
J meftûhe, azaz <i>ja, je</i> -vel " "	100
J mekszûre, azaz <i>jî, ji</i> -vel " "	104
J mazmûme, azaz <i>jo, ju, jô, jû</i> -vel "	106

